

Практикум із медіаграмотності для ЗВО

“Лабіринти медіаграмотності
або розв'язуємо вузлик інформаційної війни”

УДК 316.774:37.011.2]:37.013.321(076+075.8)

П69

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(протокол № 8 від 25 березня 2024 року)*

Рецензенти:

Цюняк О. П. доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки початкової освіти, викладач Івано-Франківського фахового коледжу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, «спеціаліст вищої категорії».

Шарова Т. М., голова Правління ГО «Інноваційні обрії України», доктор філологічних наук, професор.

**Грона Н. В., Климович С. М., Соломахін А.Ф.,
Семенов О. М., Ячменик М. М.**

П69 Практикум із медіаграмотності для ЗВО: навчально-методичний посібник з неформальної освіти: електронне видання / Н. В. Грона та ін.; за заг. ред. О.М. Семенов, М.М. Ячменик. – Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2024. – 222 с.; ілюст. Обкл. – III I.

ISBN 978-966-698-349-0 (PDF)

Матеріал книги дібраний і укладений відповідно до сучасних викликів і тенденцій в розвитку особистості молоді у вимірах медіаграмотності. Розкрито окремі аспекти сутності інформаційної війни, технології пропаганди, формування культуромовної особистості на засадах інфомедійної грамотності, медіагієни та резильєнтності в умовах війни. Вправи та завдання зорієнтовані на активізацію розвитку критичного, аналітичного, meta-мислення.

Для студентів закладів вищої освіти – майбутніх учителів, журналістів, психологів, керівників гуртків. Для широкого кола користувачів.

УДК 316.774:37.011.2]:37.013.321(076+075.8)

© Грона Н. В., Климович С. М.,
Соломахін А.Ф., Семенов О. М.,
Ячменик М. М., 2024

© СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2024

ISBN 978-966-698-349-0 (PDF)

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ВІЙН (Соломахін А. Ф.)..... 5

РОЗДІЛ 2.

Я І МОЯ РОЛЬ У МЕДІАВІЙНІ (Світлана Климович)..... 24

РОЗДІЛ 3.

УКРАЇНСЬКА МОВА І КУЛЬТУРОМОВНА ОСОБИСТІТЬ
ФАХІВЦЯ У ВИМІРАХ ІНФОМЕДІЙНОЇ
ГРАМОТНОСТІ (Семенов О.М.)..... 46

РОЗДІЛ 4.

СИЛА ДУХУ НАЦІЇ У ПРИХОВАНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ
СПАДЩИНІ (Грона Н.В.)..... 97

РОЗДІЛ 5.

РОЗВИТОК МЕДІАГІГІЄНИ ТА РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ
(Ячменик М.М.)..... 218

*Співавтори посібника є організаторами та учасниками проекту
"Всеукраїнський хакатон "Лабіринти медіаграмотності
або розв'язуємо вузлик інформаційної війни:
історія, культура, традиції (від минулого до сьогодення)»
за підтримки Академії української преси.*

*Проект було реалізовано для 10 закладів вищої освіти України у 2023 році.
Результати проекту спрямовано на формування критичного мислення
та медіаграмотності молоді
у межах неформальної освіти,
що є інноваційною методикою (однієї з форм) побудови безпечного суспільства
через поєднання теорії і практики
на прикладах дослідження фейків, дезінформації,
руйнування стійких наративів,
мандруючи сторінками української історії, літератури, культури, мови
від минулого до сьогодення.*

РОЗДІЛ 1

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН

Соломахін А. Ф.

*кандидат філологічних наук, доцент
Херсонський державний університет*

1. *Інформаційна війна: визначення, особливості, прийоми, наслідки*
 - 1.1. *Інформаційне суспільство: еволюція, визначення, ознаки.*
 - 1.2. *Ноосфера В. Вернадського в контексті розвитку інформаційних технологій.*
 - 1.3. *Природа терміна «інформаційна війна».*
 - 1.4. *Завдання та визначальні особливості інформаційних воєн.*
 - 1.5. *Прийоми ведення інформаційних протистоянь.*
 - 1.6. *Наслідки інформаційної війни.*
2. *Пропаганда як форма реалізації інформаційної війни*
 - 2.1. *Види пропаганди.*
 - 2.2. *Правила та принципи ведення пропаганди.*
 - 2.3. *Протидія пропаганді.*

Інформаційна війна:

визначення, особливості, прийоми, наслідки

Розвиток людства, удосконалення знарядь праці, виникнення мови як засобу спілкування, а пізніше писемності, уможливило передавати знання та досвід не лише із вуст в уста, але й зберігати її у часі і просторі. Це дало змогу людині примножувати інформацію та заклало ключові основи економічного, соціального, культурного, релігійного розвитку цивілізацій на різних континентах. Суспільства еволюціонували, виникали держави, формувалися соціальні прошарки, народжувалися економічні імперії, врешті розпочалася науково-технічна революція, що створила новий світ, однак світ, де все ж значну роль у визначенні могутності відігравав економічний потенціал. Все почало змінюватися в 60-70 рр. ХХ століття, зокрема 22 жовтня 1969 р. свою життєздатність довела перша комп'ютерна мережа ARPANET, яка була розроблена у США. З того часу можемо говорити про наступний щабель розвитку людства, на зміну індустріальному суспільству приходить інформаційне. «Інформаційне

суспільство – соціологічна концепція постіндустріального суспільства; нова історична фаза розвитку суспільства, в якому виробництво, використання та споживання інформації стає визначальним способом діяльності в усіх сферах суспільного буття (економіці, політиці та культурі). Особливістю цього типу суспільства є вирішальна роль інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), виробництво інформації та знання, тому доволі часто концепцію «Інформаційного суспільства» в економічній сфері доповнюють поняттям «економіка знань». Характерні ознаки інформаційного суспільства:

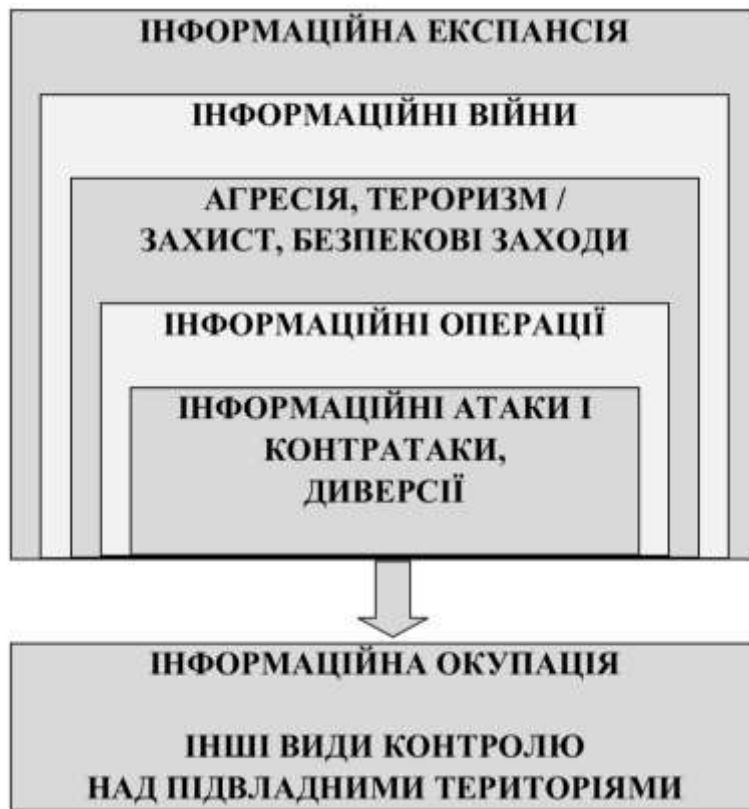
- зростання ролі інформації, знання та інформаційних технологій у житті суспільства;
- значна кількість людей, задіяних у сфері інформаційних технологій та комунікацій, велика доля виробництва інформаційних продуктів і послуг у ВВП (за деякими міжнародними індикаторами, більш ніж половина ВВП);
- широка інформатизація суспільства з використанням радіо, телебачення, мережі Інтернет (глобальна телекомунікаційна мережа інформаційних ресурсів), традиційні та електронні ЗМІ;
- створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну та комунікативну взаємодію людей, їхній доступ до світових інформаційних ресурсів, а також задоволення потреб в інформаційних продуктах і послугах» [4].

У цьому ракурсі ноосфера В. Вернадського як «сфера розуму; сфера взаємодії суспільства та природи, в межах якої розумна людська діяльність стає визначальним фактором розвитку; новий еволюційний стан, наступний після біосфери етап розвитку органічного світу, пов'язаний з появою людини; такий стан світу людини, коли науковий розум і практична діяльність стають планетарною силою, сумірною з силами природи» [5] набуває нового звучання, адже з абстрактного плану переходить у площину матеріальну. Усі знання, культурна спадщина, ідеологічні, військові протистояння концентруються у мережі Інтернет, що стирає географічні кордони, нівелює проблему доступу до інформації, робить її поширення миттєвим у часі та просторі. «Інтернет покращує та розширює можливості отримання даних, захисту інформації та знищення інформації, а також полегшує зв'язок як з

громадянами певної країни, так і з міжнародними громадами. З погляду швидкості комунікації, широке охоплення та низьку вартість (дез)інформаційних кампаній, соціальні мережі відіграють вирішальну роль. Сайти соціальних мереж також є цінним джерелом інформації про цільові групи, до яких має бути спрямована (дез)інформаційна діяльність» [17].

Важко не погодитися з авторським колективом американських учених, які ще на початку XXI у праці «Стратегія інформаційного протистояння: нове обличчя війни» (1996) наголошували, що «інформаційна війна представляє собою сферу, що швидко розвивається і поки що неточно визначена, що викликає зростаючий інтерес для оборонних відомств. Джерелом інтересу є так звана інформаційна революція, яка зумовлена стрімким розвитком кіберпростору, мікрокомп'ютерів і пов'язаних з ними інформаційних технологій. Оборонний істеблшмент США, як і суспільство США загалом, швидко пристосовується, щоб скористатися новими можливостями, які надають ці зміни. У той же час потенційні противники (і союзники) США також прагнуть використовувати глобальну інформаційну інфраструктуру, що розвивається, і відповідні технології для військових цілей» [18].

Про невизначеність терміна «інформаційна війна» зазначають автори навчального посібника «Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки», зокрема «термін «інформаційна війна» використовується в політичному, науковому, публіцистичному дискурсах уже досить давно. Попри це до сьогодні ще немає точного, прийнятого всіма, несуперечливого визначення поняття, яке цим терміном позначається» [1, с.28]. Досить важливим є й інший коментар: «Суперечки точаться навколо слова «війна». Крім нього, часто використовують «експансія», «протиборство», «протистояння», «операція», «агресія», «вплив», «тероризм», «атака», «диверсія», «окупація». Невизначеність часових меж, завуальованість мети, новий характер «зброї» й методів ведення війни, невизначеність співвідношення із силовими діями (інформаційна війна в більшості випадків супроводжує військову фазу конфлікту або є передумовою для неї, однак не завжди) змушує дослідників відмовлятися від вживання слова «війна» і вдаватися до заміни. Однак сьогодні вже очевидно, що такі заміни не повинні бути випадковими: кожен із зазначених вище термінів має свою сферу застосовності» [1, с.31]. Маніфестоване твердження автори посібника узагальнено представляють у вигляді графічної схеми [1, с.32]:

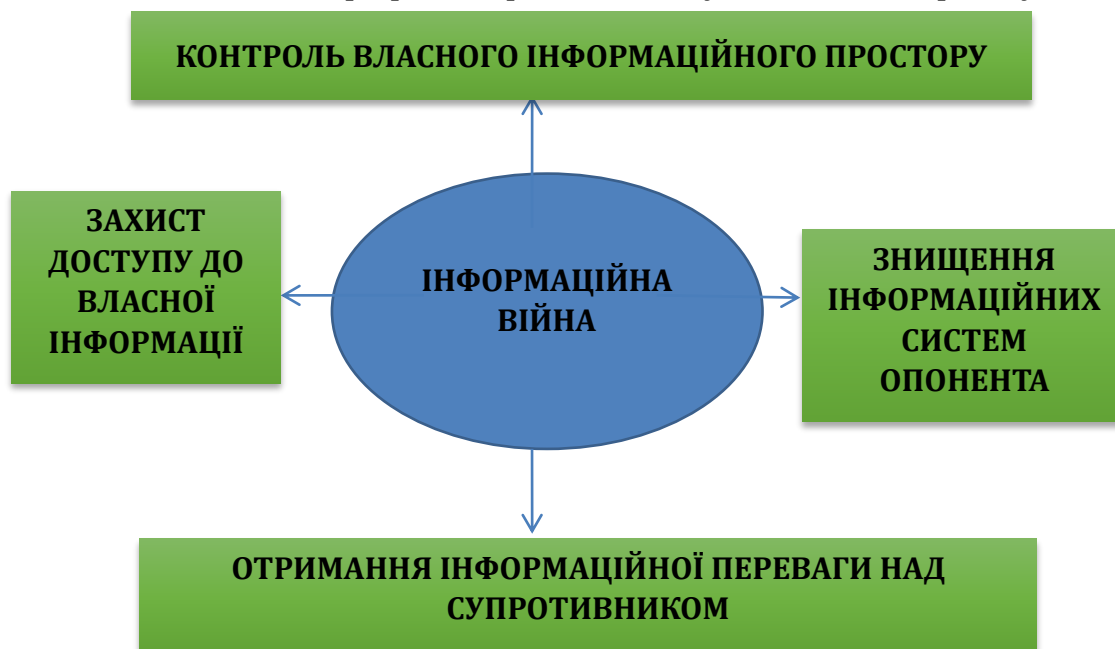
Ілюстрацію використано з джерела: Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор. : О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С.32

Енциклопедія сучасної України подає наступне визначення: «Інформаційна війна – вплив на населення іншої країни у мирний або військовий час через розповсюдження певної інформації та захист громадян власної країни від такого впливу. Основними об'єктами протистояння у ході інформаційної війни є інформаційний простір, інформаційні ресурси та інформаційно-технічні системи управління, зв'язку, навігації, комп'ютерні мережі, радіоелектронні засоби тощо. Головні завдання: підрив морально-психологічного стану, зміна поведінки й емоційного настрою, дезорієнтація та дезінформація, послаблення певних традицій і переконань, залякування власного народу образом ворога, а супротивника – своєю могутністю, забезпечення ринків збуту (як складова конкурентної боротьби)» [3].

Жаровська І., Ортинська Н. наголошують, що «інформаційні війни – це особливий виклик для сучасної системи цінностей. Маніпулювання інформацією через психологічний вплив на опонента історично давно виступав засобом ведення війни. Особливістю інформаційної війни є не тільки те, що вплив здійснюється з використанням новітніх засобів, а й те, що це не підконтрольний

ресурс, який дуже слабо піддається правовій регламентації, тому активно застосовує неправдиву, перекручену інформацію як засіб маніпуляції свідомістю» [6, с. 60].

У брошурі «MEDIA – (DIS)INFORMATION – SECURITY. INFORMATION WARFARE» («ЗМІ – ДЕЗ(ІНФОРМАЦІЯ) – БЕЗПЕКА. ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА», розміщеної на сайті NATO.INT, подано таке визначення терміна «інформаційна війна» – «це операція, яка проводиться з метою отримання інформаційної переваги над супротивником. Вона полягає в контролі власного інформаційного простору, захисті доступу до власної інформації, при отриманні та використанні інформації опонента, знищенні його інформаційних систем і порушенні інформаційного потоку. Інформаційна війна не є новим явищем, але вона містить інноваційні елементи – ефект технологічного розвитку, який призводить до поширення інформації швидше і в більшому масштабі» [17]. На наш погляд, це визначення є досить комплексним, адже крім **формування у сторони супротивника хибних світоглядних позицій**, містить низку інших завдань, які можна графічно представити у вигляді алгоритму:

Крім того у пункті «Усвідомлення інформаційної війни» ресурсу «MEDIA – (DIS)INFORMATION – SECURITY. INFORMATION WARFARE» зазначено: «У даний час інтерес до інформаційної війни значно зріс у зв'язку з російсько-українським конфліктом і анексією Криму Росією в 2014 році. Росія впливала на українців та міжнародну спільноту з метою просування власної версії подій. Це було досягнуто за допомогою як традиційних медіа, контрольованих

російською владою, так і соціальних медіа, які були полем діяльності фабрик тролів» [17].

Американські дослідники Roger C. Molander, Andrew S. Riddile, Peter A. Wilson у праці «Стратегія інформаційного протистояння: нове обличчя війни» називають **сім визначальних особливостей інформаційної війни:**

- Низька початкова вартість: на відміну від традиційних технологій зброї, розробка інформаційних методів не потребує значних фінансових ресурсів чи державної підтримки.
- Розмиті традиційні кордони: протистояння публічних та приватних інтересів; нівелювання географічних кордонів, зокрема національна ворожнеча, що формувалася історично, поглиблюється всередині інформаційної інфраструктури.
- Поглиблення ролі управління сприйняттям: нові методи, засновані на інформації здатні значно збільшити силу обману та маніпуляції, що різко ускладнює зусилля держави пов'язані з формуванням інформаційної безпеки.
- Нові виклики для стратегічної розвідки: погано зрозумілі стратегічні цілі та вразливі місця ворожих інформаційних кампаній знижують ефективність класичного збору розвідданих та методи аналізу.
- Великі проблеми з тактичним попередженням і оцінкою атаки: відсутність адекватної системи тактичного попередження для розрізнення стратегічних атак та інших видів діяльності в кіберпросторі, включаючи шпигунство чи аварії.
- Складнощі створення та підтримки коаліцій: можлива залежність від коаліцій підвищує вразливість позицій безпеки всіх партнерів, даючи супротивникам непропорційну стратегічну перевагу.
- Інформаційні методи роблять географічну відстань неважливою. Враховуючи зростання залежності економіки та суспільства країн світу від високопродуктивної мережевої інформаційної інфраструктури, у потенційних супротивників, озброєних інструментами та методами ведення інформаційної війни, з'являється новий арсенал потенційних стратегічних цілей [18].

Таким чином медіакористувачі стають жертвами інформаційної війни, що ведеться як з використанням традиційних ЗМІ, так й Інтернет-ресурсів. Ознаки пропаганди та дезінформації присутні в

численних повідомленнях ЗМІ, включаючи традиційні медіа та соціальні медіа. Користувачі ЗМІ все більше усвідомлюють, що є об'єктами (дез)інформаційної діяльності, спрямованої на вплив на сприйняття дійсності. Зростання недовіри до інформації, що з'являється в офіційному обігу, зумовлює підвищення інтересу до Інтернет-ресурсів, які можуть запропонувати альтернативні джерела інформації. Важливий елемент індивідуальної стійкості до пропаганди та дезінформації полягає в тому, щоб уникнути «інформаційної бульбашки» (обмеженого доступу до інформації) шляхом диверсифікації джерел інформації та отримання альтернативної інформації [17].

Відповідно бачимо широкий спектр поглядів стосовно природи терміна «інформаційна війна», з одного боку, під ним розуміють формування хибних інформаційних потоків спрямованих на країну-супротивника та її союзників, з іншого боку – цілий комплекс заходів, які крім агресивних інформаційних дій, мають на меті ураження інформаційних систем супротивника, вплив на економіку, дестабілізацію військово-політичного становища країни-опонента тощо. Жертвами інформаційної війни стають не лише громадяни країни-супротивника, але й країни-агресора.

Штогріна Ірина у публікації від 11 березня 2014 під назвою «Називай агресію «захистом»: принципи інформаційної війни проти України» [16] виділяє такі **прийоми ведення інформаційної війни**:

Авторка статті наводить парадигму, що активно формувалася в користувачів ЗМІ: **«США і Захід хочуть відірвати могутність Росії і розмістити бази НАТО ближче до її кордонів. Вони проти братства слов'янських народів і намагаються відірвати Україну від Росії. Для цього вони організували «оранжеву революцію», а тепер Євромайдан. Люди на Майдані зомбовані, саме тому вони так довго стояли на холоді й так запекло нападали на «беззахисний «Беркут». Майдан очолили українські фашисти, які «пройшли вишкіл у спеціальних польських і литовських таборах». Вони ненавидять російськомовних, росіян і Росію. Майданівців та «беркутівців» перестріляли американські найманці, яких найняла опозиція. Янукович – злодій і слабак, він зрадив свій електорат, але він легітимний, а нова влада – ні. Тепер Україною керують спонсоровані США та ЄС політикани й нацисти. Вони хочуть примусити весь схід і південь говорити українською мовою, для того й відмінили мовний закон. Усі українські ЗМІ транслюють брехню, українські журналісти все перекручують»** [16]. Таким чином можемо виділити наративи, які активно культивувалися з 2014 році в інформаційному просторі, стали «ВИПРАВДАННЯМ» перед російським суспільством та світовою спільнотою повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року:

- загроза з боку НАТО;
- українці – це братський народ, який Захід обманом намагається відірвати від «исконних скреп»;
- в Україні панує фашизм;
- в українському суспільстві поширена русофобія;
- в Україні забороняють російську мову;
- після 2014 року в Україні відсутня чинна влада;
- українські ЗМІ брехливі;
- Україною керує Захід.

Можемо говорити про те, що інформаційна кампанія проти України має тривалі часові межі та була розгорнута ще задовго до подій на Майдані, анексії Криму та окупації Луганської та Донецької областей. Крім зазначених вище наративів в інформаційному просторі країни-агресорки (LifeNews – російський телеканал, інтернет-ресурс; Russia Today – російський телеканал з мовленням 4 мовами, інтернет-ресурс; Комсомольська правда – міжнародне видання, інтернет-ресурс; Росія-24 – російський інформаційний телеканал, інтернет-ресурс; РИА Новости – інформагенція, інтернет-ресурс;

Перший канал (Росія) – загальноросійський телеканал, інтернет-ресурс; Голос Росії – радіостанція з мовленням 38 мовами у 160 країнах, інтернет-ресурс [13], пропагандистські програми «60 минут» (ведучі О. Скабеєва, Є. Попов); «Вечер с Владимиром Соловьевым»), можна виокремити нові:

- російські війська здатні захопити Київ за три дні;
- Україна 8 років бомбила Донбас;
- Захід милітаризує Україну;
- в Україні воюють іноземні найманці;
- Україна відмовляється від власної історії;
- жителі півдня та сходу України прагнуть жити в Росії.

Подібні наративи, що культивувалися в російському інформаційному просторі, згодом й лягли в основу так званих ключових причин «спеціальної воєнної операції» з боку Кремля, зокрема «денацифікація та демілітаризація» України та отримали значну підтримку в суспільстві країни-агресорки: «Інформаційна війна путінської Росії проти України призвела до того, що більше половини опитаних росіян готові воювати з українцями. Вірусом ненависті особливо заражені молоді люди, які ніколи не були в Україні і не мають контактів з її громадянами. Старших людей лякають «бандерівцями-головаками, які прийшли до влади». Це результат планоїрної тотальної брехні, яка розробляється ідеологами Кремля, транслюється телебаченням і поширюється усіма можливими шляхами» [16].

Низка наративів спрямована безпосередньо на міжнародну спільноту, зокрема Корунський Сергій зазначає: «Аналіз інформаційного поля свідчить, що Росія врахувала уроки, й підготувалася не тільки до нового фізичного наступу на Східному фронті, але і до інформаційної контратаки.

Її ознакою є майже одночасна поява у міжнародних ЗМІ публікацій і коментарів щодо:

- шкідливості санкцій для країн, які їх запровадили;
- покладання вини за розв'язування агресії проти України на США, яким, начебто, вигідна війна, що призводить до послаблення Росії, а значить Китаю, а також до зростання цін на зерно і енергоресурси – продукцію традиційного американського експорту;
- звинувачення США у здійсненні тиску на Європу (яка не хоче воювати, але піддається впливу США) і роздмухуванні війни шляхом постачання зброї Києву;

- локального характеру українсько-російського «конфлікту», який не матиме серйозного впливу на глобальні процеси, зокрема, лише маргінально впливатиме на ситуацію в Азії.

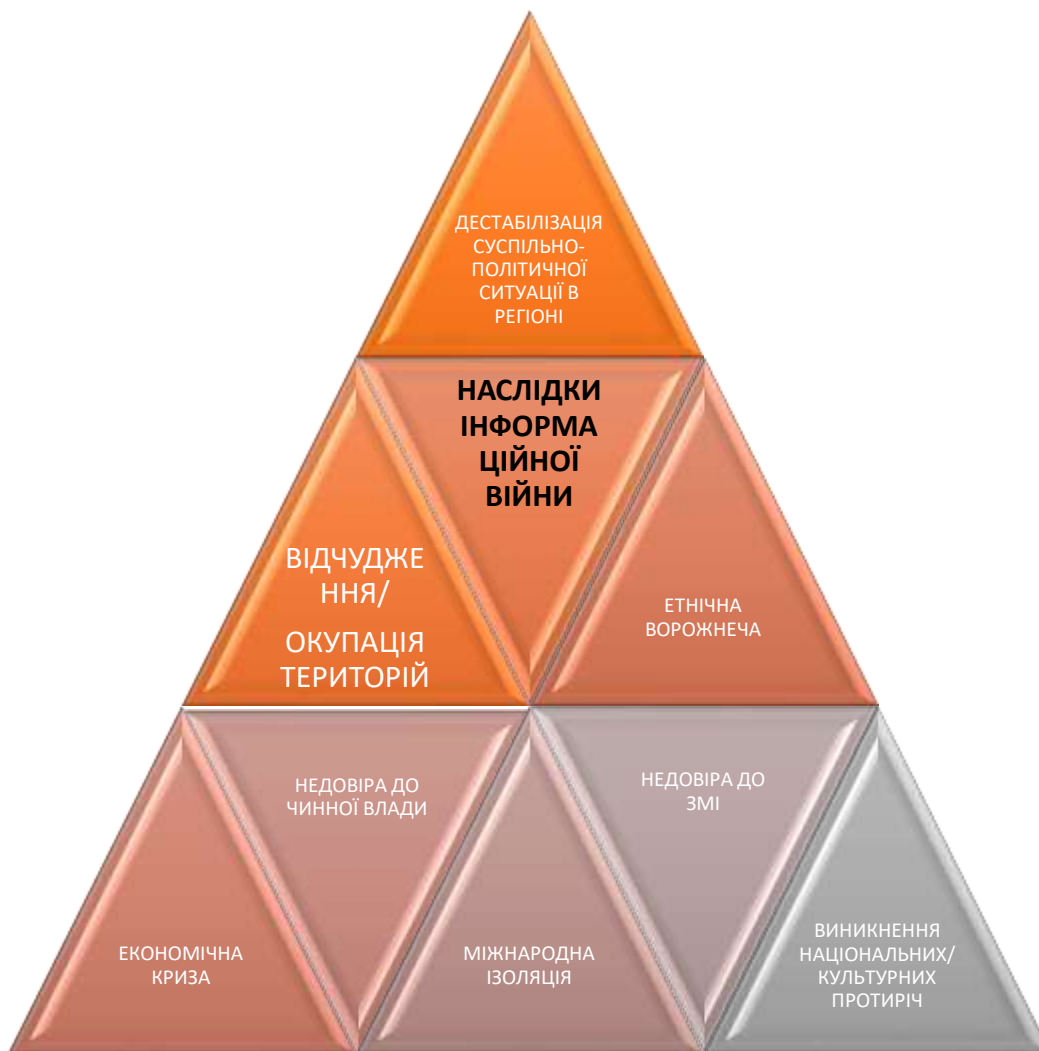
Наприклад, китайські ЗМІ формують враження, що агресія Росії проти України є, насправді, війною США і Заходу проти Росії руками України, якій Вашингтон постачає зброю і спонукає до опору замість «мирних» переговорів. Помітними у публікаціях в інформаційному просторі КНР є заклики до ЄС «вийти з-під тиску США» і самостійно здійснювати зовнішню політику, припинити посилення санкційного тиску, як неефективний засіб встановлення миру.

Впливові індійські експерти просувають ідею «фантазії» єднання демократичного світу навколо спільних цінностей, які відстоює Україна, наголошуючи на локальному значенні війни Росії проти України» [7]. Поданий коментар демонструє, як через інформаційну складову, Росія прагне вплинути на міжнародну політику відносно України, а відповідно послабити військову та економічну підтримку нашої держави.

Наслідками інформаційної війни можуть бути (за Мудра І., Сінькова Є.):

- «окупація певних територій агресором внаслідок дестабілізації ситуації в державі або в окремих її областях (яскравим прикладом інформаційного протиборства стала окупація Криму та контролювання східних регіонів України проросійськими сепаратистськими угрупованнями);
- посилення різних заходів, спрямованих проти владних структур міжнародними організаціями;
- міжнародна ізоляція держави, в результаті чого держава, проти якої спрямована інформаційна війна, не зможе впливати будь-яким чином на міжнародній арені;
- поява недовіри суспільства до правлячої верхівки та масова еміграція у пошуках кращого майбутнього;
- розкол населення як національного та культурного середовища, що призведе до його зникнення або пристосування до традицій і мови агресора» [9].

Спираючись на думки науковців (Мудра І., Сінькова Є.) та власні спостереження, графічно наслідки інформаційної війни можна зобразити так:

Пропаганда як форма реалізації інформаційної війни

Як зазначає Почепцов Георгій «першим варіантом інформаційної війни можна визнати пропаганду. Вся холодна війна базувалася на механізмах пропаганди, бо механізми гарячої війни не застосовувалися. До речі, потреба пропаганди в холодній війні надала суттєвий поштовх розробці теорії комунікації, бо виникла велика кількість суто прикладних завдань у галузі комунікації» [11].

У комунікативістиці побутують різні підходи щодо визначення поняття пропаганда, наведемо кілька з них, для глибшого розуміння природи вказаного терміна. Зокрема під пропагандою розуміють «поширення політичних, релігійних, філософських, наукових або інших поглядів шляхом донесення до народних мас різних аргументів, правдивих чи напівправдивих фактів, чуток або відвертої брехні з метою маніпуляції громадською свідомістю» [12].

Шевців М. Б., Гончарук К. А. у статті «Пропаганда як соціально-політичне явище: проблеми розуміння», аналізуючи пропаганду в історичному аспекті, подають власне визначення цього терміна,

зокрема «Пропаганда, на нашу думку, це форма комунікації, спрямована на маніпулювання свідомістю конкретно визначеного суб'єкта з метою формування у нього певних уявлень і позицій» [15].

Таркін В. П. подає таке визначення «пропаганда – це метод інформаційно-психологічної війни, що характеризується комплексом дій – переконання, розповсюдження ідей, думок, доктрин, ідеології, чуток та іншої інформації (чи дезінформації), що впливають на цільову аудиторію із метою її примушування до певного способу поведінки й мислення» [14].

Відповідно, можна виділити ключові функції пропаганди (за Таркіним В. П.):

- «1) дезінформації – грає особливу велику роль у зовнішній пропаганді, у якій об'єктом є ворог держави;
- 2) викриття – виявлення неправдивої інформації і її обнародування;
- 3) агітації – домогтися визнання ідеології або політичної системи;
- 4) інтеграції – об'єднання і укріплення структур;
- 5) інформації – елемент пропагандистського повідомлення, яке згодом інтерпретується» [14].

Спираючись на історика Збінека Земана, Мележик Т. називає три види пропаганди [8]:

Ключовими правилами ведення пропаганди називають такі [8]:

НЕ ДИСКУТУВАТИ, А СПИРАТИСЯ НА ЕМОЦІЇ

СФОРМУВАТИ ЧІТКИЙ ПОДІЛ НА "ВОНИ" ТА "МИ"

ПРАЦЮВАТИ ЯК З ІНДИВІДАМИ, ТАК І З ГРУПАМИ

ПРИХОВУВАТИ, НАСКІЛЬКИ ЦЕ МОЖЛИВО, ПРОПАГАНДИСТА

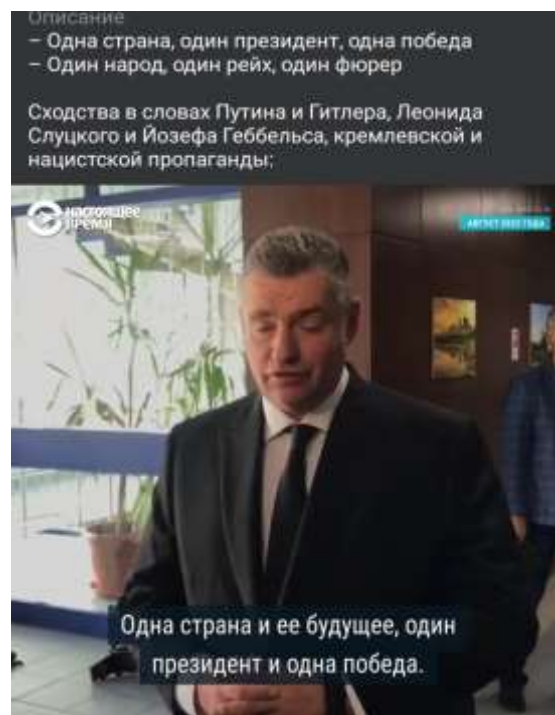
Яскравим прикладом пропаганди та дотримання основних

правил її ведення можна назвати промову рейхсміністра народної освіти й пропаганди Німеччини П.Й.Гebbельса пін назвою «Єврей», ця промова була надрукована в пропагандистській газеті Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини «Der Angriff».

[Bikinedia. Der Angriff. Заголовок Der Angriff від 30 січня 1933 (прихід до влади Адольфа Гітлера). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Der_Angriff#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Der_Angriff_head.jpg]

Подібні гасла, поділ людей на своїх та чужих, активне використання мови ворожнечі можемо спостерігати в російських ЗМІ, зокрема медіаресурс «Настоящее время» у програмі «Совпадения в кремлевской и нацистской пропаганде» [10] наводить такі приклади:

Йозеф Геббельс – рейхсміністр пропаганди Німеччини
Леонід Слуцьки – депутат держдуми РФ

«Российская армия не оккупирует украинскую территорию и принимает все меры для сохранения жизни и безопасности мирных жителей. Подчеркну, что удары нанесутся только по военным объектам и исключительно высокоточным оружием»

Сергій Шойгу – міністр оборони РФ

«Два миллиона человек должны были или уехать с Украины, или должны быть денацифицированы. То есть быть уничтожены»

Олексій Журавльов – депутат державної думи РФ

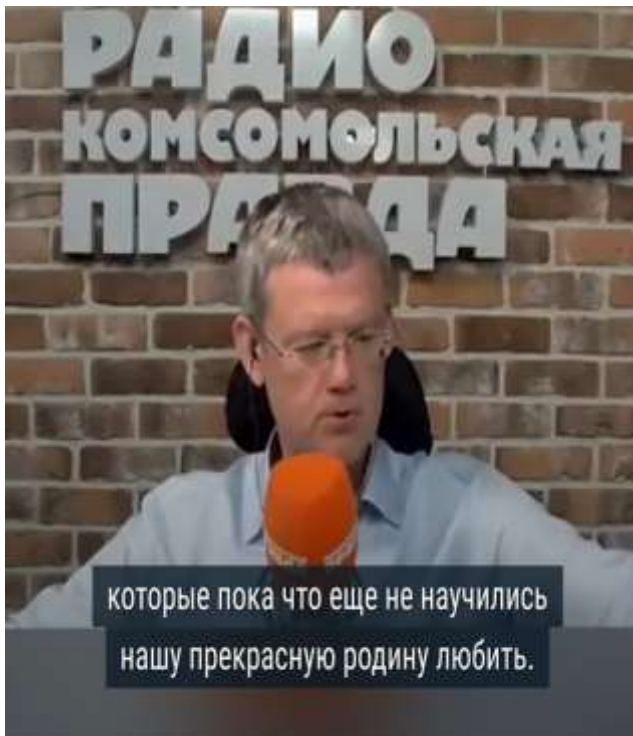
У виступах представників влади як нацистської Німеччини, так і Росії можна відстежити подібні твердження і заклики, а саме: винятковість керівництва, яке уособлює собою усю державу; «щирі» наміри «врятувати» мирне населення від утисків; збереження життя мирному населенню і нанесення ударів виключно по військовим об'єктам; прямі заклики до знищення українців.

Журналісти «Настоящего времени» звернули увагу також на риторику медійників, представників культури, які відверто висловлюють українофобські заклики:

«Украинский язык стал образом русофобии... если будут предметы преподаваться на украинском языке – это катастрофа. Это абсолютно заложенная мина во всю историю»

Нікіта Міхалков – голова спілки кінематографістів РФ.

»Почему бы действительно не устроить такой небольшой локальный запорожский ГУЛАГ, аккуратненький такой, в степи, под палящим солнцем – для учителей, которые пока что не научились нашу прекрасную родину любить»

Сергій Мардан – журналіст «Комсомольської правди»

Наведені приклади цілковито відбивають особливості впливу пропаганди на людину виділені та описані Мележик Тетяною:

«**1. Дегуманізація противника.** Тотальне і нещадне приниження ворога (опонента) є однією з основних цілей пропаганди. Адже якщо дегуманізувати його, то у глядача зникнуть будь-які прояви симпатії до цієї людини або людей. Саме тому президент РФ Володимир Путін не раз в своїх виступах описував жителів України як «бандерівців, нацистів та наркоманів». Після повномасштабного

російського вторгнення на телебаченні РФ почали з'являтися розповіді про біологічні лабораторії для розроблення особливої зброї проти росіян та інші схожі нісенітниці. Пропаганда впливає на людей таким чином, що робить ворога не просто чужинцем, а чимось огидним та неприродним. Ще від 2014 року російська пропаганда почала працювати на тимчасово окупованих територіях. В кожному випуску новин більша частина повідомлень про те, «як погано живеться на Україні», про «жахливу владу нацистів та націоналістів». Типовими заголовками в ЗМІ підконтрольних бойовикам угруповань «ДНР» та «ЛНР» є: «В Києві продовжують марити», «Українців почали масово виганяти з Європи» або «Злочинна українська влада доводить до занепаду сферу ЖКГ «незалежної»».

2. Порівняння опонента з Гітлером в будь-якій ситуації.

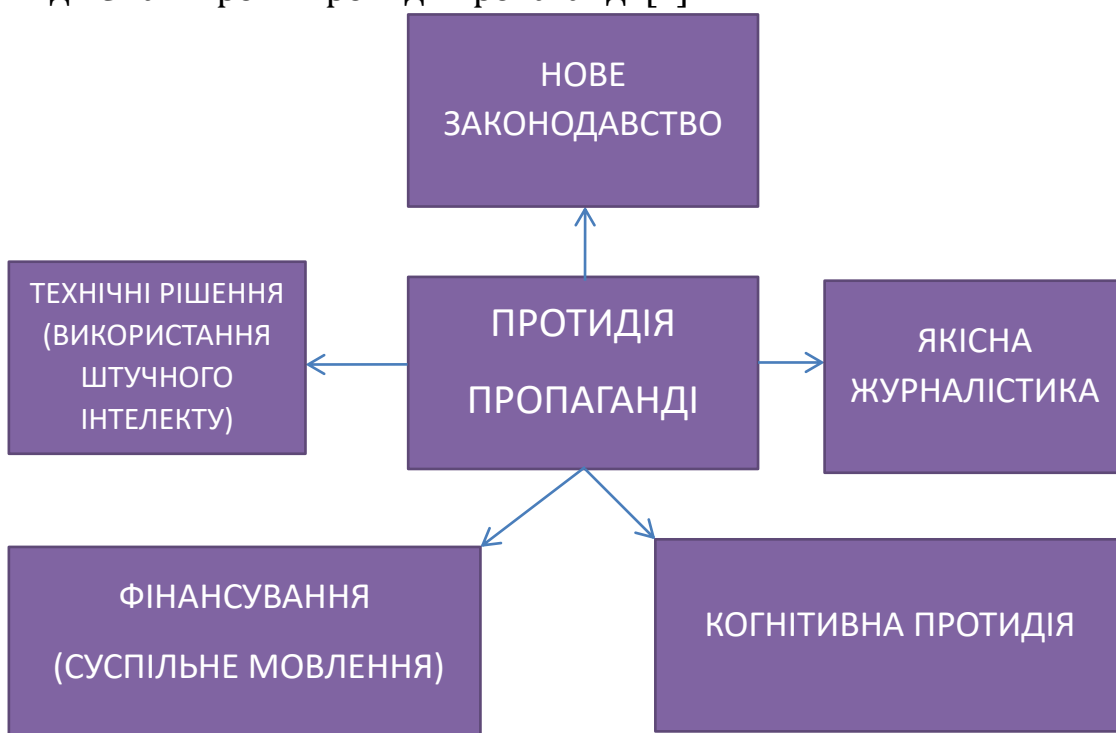
Коли демагогам бракує обґрунтованих аргументів, цей прийом використовується відразу. Останнім часом на російському телебаченні президента України Володимира Зеленського все частіше почали порівнювати з фюрером. Така фіксація саме на нацисті Гітлері зрозуміла – так легше впливати на росіян, серед яких давно панує культ «мы победили во Второй мировой войне». Пропагандисти вже кілька десятиліть зображують Росію єдиним переможцем, ігноруючи внесок інших держав. Будь-яка військова діяльність в РФ ототожнюється з «подвигом дідів». До пропаганди залучається навіть естрада.

3. Використання мілітариської тематики для зображення своїх лідерів. Такий прийом часто використовується в білоруській та російській пропаганді. Тут мілітариська тематика допомагає зобразити лідерів держави нібито сильними, мужніми та войовничими. Тоді населення сприймає їх як владу, яка керує «залізною рукою». Побачивши по телебаченню такого «вождя» люди вже не задумуються, що перед ними звичайні корупціонери, деспоти. Недарма ж більша половина росіян захоплюється Сталіним.

4. Ворог влади виставляється як ворог держави. Це ще один популярний прийом, який показує, як працює російська пропаганда останні роки. Персона вождя (Володимира Путіна) ототожнюється з державою. Недарма очільник Держдуми РФ В'ячеслав Володін якось сказав: «Без Путіна немає Росії». Завдяки цій фразі пропагандисти можуть стверджувати, що критика влади та Путіна – це відразу антипатріотично та зрадницьки.

5. Використання терміну «лінія партії». З'явився він ще за радянських часів, але в РФ не втратив своєї актуальності до нині. Завдяки телебаченню Росія забезпечує серед свого населення псевдопатріотичний запал. Сьогодні буквально все у пропагандистських токшоу оформлено в кольорах національного прапора. Так у глядача з'являється відчуття одностайності, єдності, причетності до «справ в державі» та патріотизму» [8].

Експертка Інституту масової інформації Голуб Олена, спираючись на досвід старшого наукового співробітника Данського інституту міжнародних досліджень Флемінга Сплідсбоеля Хенсена, виділяє такі кроки протидії пропаганді [2]:

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ

1. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор. : О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 356 с.
2. Голуб О. Методи впливу пропаганди та протидія їм. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/metody-vplyvu-propagandy-ta-protuydiya-nym-i30638>
3. Енциклопедія сучасної України. Військо і зброя. Том 11. URL: <https://esu.com.ua/article-12460>
4. Енциклопедія сучасної України. Світ-суспільство-культура. Том 11. URL: <https://esu.com.ua/article-12462>
5. Енциклопедія сучасної України. Світ-суспільство-культура. Том 23. URL: <https://esu.com.ua/article-74036>

D1%97%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%20%
D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%
D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%
82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf?sequence=1&isAllowe
d=y

15. Шевців М. Б., Гончарук К. А. Пропаганда як соціально-політичне явище: проблеми розуміння. *Актуальні проблеми історико-правової та міжнародно-правової науки*. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/1/31.pdf>
16. Штогрін Ірина. «Називай агресію «захистом»: принципи інформаційної війни проти України». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25293307.html>
17. MEDIA – (DIS)INFORMATION – SECURITY. INFORMATION WARFARE. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/5/pdf/2005-deepportal4-information-warfare.pdf
18. Strategic information warfare: a new face of war / Roger C. Molander, Andrew S. Riddile, Peter A. Wilson. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2005/MR661.pdf

РОЗДІЛ 2

Я І МОЯ РОЛЬ У МЕДІАВІЙНІ

Світлана Климович,

*кандидат філологічних наук, доцент
Херсонський державний університет*

- 1. Моя мотивація.*
- 2. Я розвиваю критичне мислення.*
- 3. Я протистою фейкам і дезінформації.*
- 4. Я маю чітку громадянську позицію.*
- 5. Українська мова – моя суперсила.*

Для більшості українців і українок життя розділилося на ДО і ПІСЛЯ 24 лютого 2022 року, в день початку повномасштабного вторгнення російського агресора в Україну.

Чи правильно ми оцінювали геополітичну ситуацію в Україні й світі на той момент?

Чи дійсно війна почалася 24 лютого 2022 року?

Чи усвідомили ми загрозу нашій незалежності після анексії Криму й окупації Донеччини й Луганщини в 2014 році?

Чому переважна більшість наших громадян не усвідомлювала тої загрози, яка нависла над нами з перших днів проголошення незалежності України в 1991 році?

Чому ми навіть сьогодні недооцінюємо роль кожного українця й українки в нашій боротьбі?

Чому після стількох втрат і руйнувань в Україні є «українці», які підтримують нарративи кремлівських пропагандистів?

Перелік таких «чи» та «чому» можна продовжити... Головне, щоб ці питання не залишилися без відповіді! Важливо тут і зараз зрозуміти, що наша перемога й майбутнє нашої держави залежить від кожного й кожної з нас уже сьогодні! Лише всі разом ми подолаємо ворога, і не лише зовнішнього, а й «ворога в собі», усвідомивши, що війна не лише на фронті, війна в усьому, що нас оточує щодня, війна криється в кожному слові, бо інформація – це дуже потужна зброя!

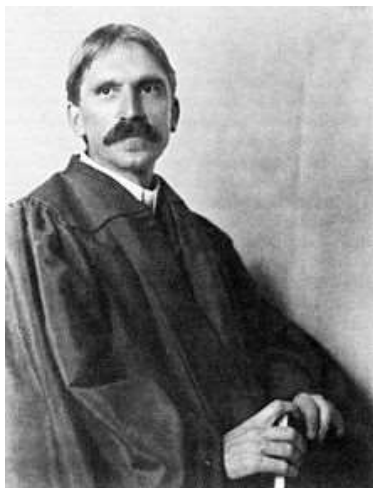
Від нашого з вами вміння зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства шляхом розуміння історії України на тлі світової, знання закономірностей розвитку й статусу державної мови, беззаперечне використання української мови в публічному просторі й у приватному спілкуванні залежить майбутнє кожного з нас і нашої незалежної держави.

Незалежно від віку й соціального статусу важливо сьогодні оволодіти такими компетентностями, як:

- бути критичним і самокритичним;
- шукати й аналізувати інформацію з різних джерел;
- використовувати інформаційні й комунікаційні технології;
- адаптуватися та діяти в новій нестандартній ситуації та вміти працювати в команді;
- навчатися й оволодівати сучасними знаннями впродовж життя;
- реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності вільного демократичного суспільства;
- обов'язково спілкуватися державною мовою.

Завжди пам'ятай, що кожен з нас непересічна особистість, яка може й повинна протистояти всім викликам ворога й наближати нашу спільну перемогу! Ти – унікальний! Твоя думка важлива! У твоїх силах змінити своє життя й стати переможцем! Почни з себе! Зміни себе й свою країну! Невеликими щоденними кроками ми торуємо дорогу до європейського майбутнього незалежної України! Тож вчимося разом й перемагаймо разом!

Я РОЗВИВАЮ КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

Термін «критичне мислення» з'явився завдяки праці «Як ми думаємо» філософа **Джона Дьюї** у 1910 році.

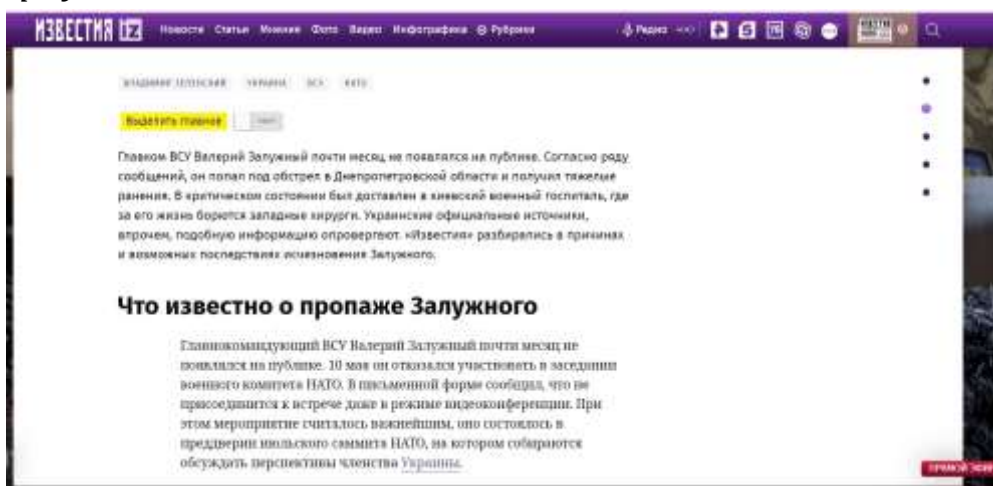
Критичне мислення – це здатність ухвалювати ретельно обмірковані й незалежні рішення. Уміння легко знаходити, уважно вивчати, оцінювати й перевіряти потрібну інформацію, а потім робити свідомий вибір відрізняє людину, яка володіє критичним мисленням.

Розвинути в собі здатність критично оцінювати інформацію – значить бути інтелектуально незалежною людиною, якою неможливо маніпулювати. Тому навчись перемагати сумніви й ставити правильні питання, шукай і знаходь зв'язок між подіями й вчинками людей, вибудовуй судження на доказах!

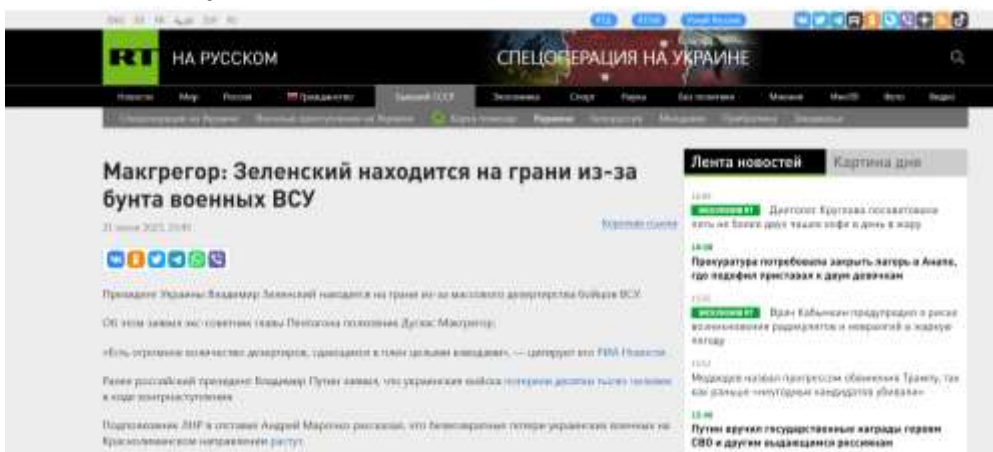
Пам'ятаймо, що критичне мислення – це необхідна умова становлення медіакультури особистості.

Завдання. Дослідіть запропоновані візуальні медіатексти. Зробіть висновки про етапи роботи:

1. *сприйняття медіатексту* (вдумливе читання, інтерпретація й осмислення мети медіатексту та цільової аудиторії);
2. *аналіз* (виявлення смислових акцентів і логіки «подачі» інформації, синтез інформації, визначення медіа технологій, зіставлення з іншими джерелами інформації) та *синтез* (узагальнення щодо сприйнятого медіа тексту);
3. *оцінювання медіатексту*;
4. *формування власного ставлення*.

Джерело: <https://iz.ru/1517148/bogdan-lvovskii/zapoi-ili-koma-kuda-propal-glavkom-vsu-zaluzhnyi>

Джерело: https://russian.rt.com/ussr/news/1177688-polkovnik-vsu-bunt?utm_source=smi2

Джерело: <https://hromadske.ua/posts/kilkist-veteraniv-ta-chleniv-simej-zagiblih-mozhe-zrosti-do-5-mln-pislya-vijni-minveteraniv>

Завдання. Перевірте інформацію з підручників історії щодо виникнення державності у східних слов'ян. Порівняйте ґрунтовність, аргументованість і достовірність поданої інформації (для цього скористайтеся «правилом трьох джерел»).

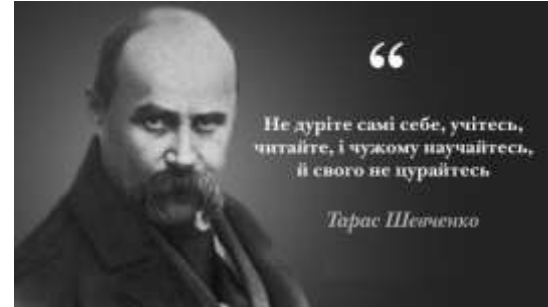

История России. 6 клас. / Под ред. А. В. Торкунова. М.: Просвещение, 2016. 128 с.

Історія України: підручник для 7 класу. / В. О. Дрібниця та ін. К.: Оріон, 2020. 176 с.

Завдання. Визначте, чи всі наведені цитати належать Т.Г.Шевченку. Зробіть висновки про необхідність перевірки інформації.

Я ПРОТИСТОЮ ФЕЙКАМ І ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Україна активно протидіє ворожій пропаганді та дезінформації, які мають на меті дестабілізувати суспільство, змусити нас сумніватися у своїх силах. Як зазначає Ксенія Ілюк, керівниця Центру досліджень громадської організації «Детектор медіа», «*аби сіяти сумніви, росія з початку повномасштабного вторгнення збільшила витрати держбюджету на державні телеканали, агенції та видання. Суми підскочили в 3,2 рази в порівнянні з аналогічним періодом минулого року. В абсолютних цифрах за три місяці 2022 року це еквівалент 217 мільйонів євро*» [6]. Фінансова підтримка державою-агресором своїх пропагандистських ресурсів говорить про те, що ключовим елементом повномасштабної війни росії в Україні є інформаційний фронт.

Одним із найпотужніших викликів сьогодення є дезінформація, неконтрольоване й масове поширення якої стало можливим через розвиток технологій у сфері масової комунікації.

Питання інформаційної безпеки набувають особливої ваги в кризових ситуаціях, після чого ворожі інформаційні атаки стають більш інтенсивними, бо, зазвичай, здатність суспільства протистояти їм послаблена. Найбільш сприятливим обґрунтуванням впливу таких ворожих операцій є дезорієнтація й поширення страху та паніки. Тому дотримання основних правил інформаційної гігієни є виключно важливими.

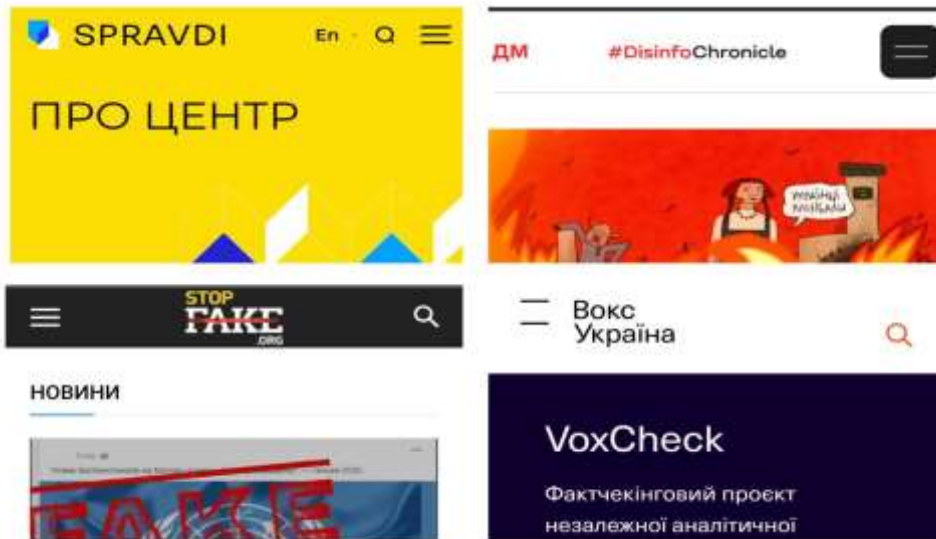
Так ключовою ознакою дезінформації, яка відрізняє це явище від звичайної недостовірної інформації, є умисел на її створення. **Тобто дезінформація — це неправдива, оманлива, маніпулятивна інформація, створена навмисно заради економічних, політичних або інших вигод.**

Джерело: <https://cedem.org.ua/analytics/epidemiya-dezinformatsiyi/>

Завдання. Чи можна вважати поняття «дезінформація» та «пропаганда» синонімічними. Відповідь обґрунтуйте.

Важливо, що на сторожі правди стоїть велика мережа організацій, які протидіють дезінформації й фейкам. Перевіряйте інформацію, користуючись такими ресурсами, як:

- **SPRAVDI** – Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (ЦСКІБ), створеного при Міністерстві культури та інформаційної політики [15];
- **«Детектор медіа»** – унікальна для Східної та Центральної Європи багатофункційна платформа, що поєднує створення медійного контенту й різнопланові дослідження медійного простору [4];
- **Інститут масової інформації** – команда, яка вживає заходів до протидії пропаганді та дезінформації, оскільки вважає їх протилежністю свободи слова [7];
- **StopFake** – волонтерський інтернет-проект, створений для викриття неправдивої інформації про Україну та інші держави [16];
- **VoxCheck** – фактчекінговий проект незалежної аналітичної платформи «Вокс Україна» [18].

Про величезну загрозу, яка криється в роботі ворога на інформаційному фронті говорить той факт, що станом на 4 серпня (526 день повномасштабної війни) редакція «Детектор медіа» зафіксувала 1536 фейків і 544 маніпуляції.

Також стаття у пригоді можуть освітні ресурси, які спрямовані на розвиток критичного мислення й навчання молоді розпізнавати ворожі впливи та російські фейки, наприклад, антифейкова інтелектуальна гра «**НотаЄнота**» [9].

Завдання. Ознайомтеся із зображенням. Запам'ятайте ознаки та загрози фейків. Чому сьогодні велика кількість людей попри відкритість інформаційного простору й можливість перевірити інформацію вірить фейкам?

ОЗНАКИ

- шокуючий характер новини, потужна емоційність повідомлення;
- відсутність посилання на будь-яке джерело;
- узагальнене посилання/апелювання до авторитета, вагомих джерел (Британський агент, експерти ООН);
- використання готових, аксіоматичних, беззаперечних тверджень без надання аргументації («світлий завжди не зобов'язаний впадати»);
- контрольовані версії («свадебний акорд», «ми мійте про це не пригадувати», «яй нас приважують інформацією»);
- заклики до очевидного («об'єктивні факти», «очевидно»);
- «розв'язність» трактувань, оцінок («більшого верою, по суті, не правдиві»);

ЗАГРОЗИ

- навізування матриці сприйняття подій, моделі реакції на події;
- формування стереотипу - «я знаю про подію все» («справді» - я знаю тільки те, що фрагментарно почув від інших джерел);
- знецінення критичного мислення - навіщо мені аналізувати факт - за мене це зробить інше;
- сприйняття споживаних інформації скандальних фактів, подій як елемента «розваги», а не фактора спонування до критичного мислення;
- знецінення «експертів» як носіїв достовірних, ексклюзивних даних;
- руйнування у споживанні інформації сталей морально-етичних норм у зв'язку з різницею кардинальними змінами до вагомих подій / персон.

ВІСВІТІ ТА РОЗВІСНІЙ info-медіа грамотність IREX

Завдання. Від початку повномасштабного вторгнення найбільші телеканали («1+1», «UA: Перший», «Рада», «ICTV», «СТБ» та «Україна 24») об'єдналися у телемарафон «Єдині новини». Поміркуйте й дайте обґрунтовані відповіді на такі питання:

- Хто цільова аудиторія цього проєкту?
- Як багато людей є глядачами телемарафону (порівняйте дані від початку створення)?
- Який типовий контент створює «Єдиний марафон»?
- Чи доцільно під час війни монополізувати інформаційний простір?

Завдання. Проаналізуйте наративи країни-окупанта про «недодержаву», «утиски російськомовного населення», «укрофашистів» тощо. Поміркуйте над роллю історичної інформації в російсько-українському протистоянні. Визначте упередження щодо України виникають у користувачів цих наративів. Що треба зробити, щоб зруйнувати «інформаційну бульбашку», в якій перебуває переважна більшість населення росії?

Корисні поради для нашої інформаційної безпеки

АрміяInform пропонує **«10 практичних порад**, які можуть убезпечити від інформаційних загроз:

- Мета поширювачів дезінформації – посіяти паніку, послабити нашу волю до оборони. Не допомагайте їм, допомагайте собі: зберігайте самоконтроль і не поширюйте інформацію емоційного характеру в соцмережах.
- Україна захищається та продовжує боротьбу за свою територію. Якщо ви чуєте протилежне – це неправда. Вас хочуть деморалізувати.
- Не вірте і не поширюйте інформацію з сумнівних джерел. Правдива інформація – на офіційних сторінках і каналах державних органів та Суспільного мовлення.
- Жодним чином не поширюйте інформацію про переміщення українських військ. Ви можете нашкодити тим, хто захищає вас і державу.
- Україна веде оборонну війну на своїй території. Повідомлення про нібито обстріли мирного населення українськими військовими – неправда. Ворог хоче підірвати вашу довіру до власних захисників.

- Агресор поширюватиме різні чутки не лише про бійців, а й про військово-політичне керівництво, аби українці не довіряли і йому. Але довіряти не можна саме ворогу – його емоційним провокаціям і повідомленням, які неможливо перевірити. Звіряйте кожну тривожну новину з офіційними джерелами.
- Інформацію про втрати можуть знати лише органи безпеки та оборони України. Інформація на приватних акаунтах може не відповідати дійсності. Не поспішайте ділитись такою інформацією.
- Агресор поширюватиме наклепи і «зраду» через свої офіційні чи підконтрольні канали. А може використовувати й інші засоби – прикриватись патріотичними гаслами і українською символікою. Перевіряйте патріотичні на вигляд, але сумнівні повідомлення та заклики.
- Мета ворога – розколоти українське суспільство зсередини й знищити нашу віру у власні сили. Ми дійсно різні й наші погляди можуть не збігатися, але ми маємо спільну справу – дати відсіч окупанту. Тому зберігайте єдність і підтримуйте одне одного.
- Якщо перервався інтернет-зв'язок або сторінки державних органів були зламані, звертайтеся по інформацію до Суспільного мовлення. Якщо не працює телебачення – вмикайте абонентську радіоточку» [1].

Завдання. Складіть свій рейтинг найбільш дивних і шокуючих російських фейків з початку повномасштабної війни. Свій вибір обґрунтуйте.

Корисні поради. Як протидіяти дезінформації і фейкам на персональному рівні? Для цього треба завжди пам'ятати про здоровий глузд і розуміти, що світ невпинно змінюється й інформація стає дуже потужною зброєю. Інформаційні атаки в усіх сферах суспільного життя будуть постійно. Дослідження стійкості до інформаційних впливів свідчать, що, головне, це розуміння самої загрози як такої. Важливо прийняти реальність, постійно ставити питання й обов'язково шукати на них правдиві відповіді.

Я МАЮ ЧІТКУ ГРОМАДЯНСЬКУ ПОЗИЦІЮ

На державному рівні ми не завжди спостерігаємо системний підхід і чітко виважений підхід до комунікації й інформування

суспільства про нагальні виклики й потреби, особливо в кризових ситуаціях. Для цього важливо кожному й кожній мати чітку громадянську позицію, свідомо споживати інформацію, реально оцінювати можливі виклики й загрози. Українське суспільство в ХХІ ст. неодноразово доводило своє вміння самоорганізовуватися й протистояти як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам. Фактично, не державні інститути відстоювали наше суспільство, а ми, свідомі українці й українки, виборювали нашу державність.

На думку керівника аналітичного центру «ІНПОЛІТ» Сергія Бикова, в майбутньому на українське суспільство чекають виклики, які можуть становити потенційну загрозу національній безпеці в інформаційній сфері [2].

- Публічне знецінення воїнів. За результатами дослідження NDI та KMIC 95% українців довіряють Збройним силам України. Але після нашої перемоги рівень довіри до ЗСУ може знизитися, якщо громадянське суспільство не сформує шанобливе ставлення до захисників і захисниць. На жаль, ми повинні усвідомлювати численні проблеми з реабілітацією і реінтеграцією військових, які можуть призвести до їхнього знецінення [17].
- Інформаційна війна всіх проти всіх. Ми спостерігаємо зміни в інформаційних звичках українського суспільства: соціальні мережі перемогли традиційні медіа. На відміну від офіційних ЗМІ та телебачення, нові медіа частіше поширюють відверту дезінформацію та фейки. За даними 4-ї хвили дослідження рівня інформаційної гігієни українців у Facebook, проведеного волонтерською ініціативою «Як не стати овочем», 63% користувачів у червні-вересні 2022 року поширювали на своїх сторінках фейки та маніпуляції.
- Реінкарнація проросійських медівників. Громадський рух «Чесно» створив і постійно доповнює реєстр держрадників «Зрадники країни», у якому окремо виділив медівників [5]. На початок листопада 2023 року зареєстровано 1309 особи, з них 102 пропагандисти. Більшість із них продовжують приховано насаджувати ворожі наративи в Україні. Сьогодні дуже важливо, щоб Служба безпеки України, Центр протидії дезінформації при РНБО, Рада національної безпеки і оборони України протистояли «перевтіленню» проросійських медівників.

- Загроза ідентичності. Заходи з українізації нашого культурного простору і сфери обслуговування, декомунізація топонімів сприяють утвердженню української громадянської ідентичності. Але за даними дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» та Центру Разумкова, 35% українців вважають, що можна створювати культурний продукт російською і майже 14% населення досі вважають заборону російського культурного продукту помилковою. Важливо нарешті усвідомити, що українська мова – це ключовий об'єднуючий фактор нашого суспільства, що без якісного патріотичного українського кінематографу, книговидання та іншого культурного продукту не можливе формування нашої ідентичності. Держава й кожен із нас особисто повинен утверджувати національні цінності й захищати національні інтереси.
- Модель еталонного українця. Варто пам'ятати, що сотні роки імперська пропаганда спотворювала імідж українця, створюючи принизливий образ недолугого салоїда в шароварах. Це шкодило й надалі може шкодити процесу формування української політичної нації з чіткою громадянською ідентичністю.

Завдання. Простежте поширення провоєнних і проросійських наративів у відеоіграх на популярних геймерських платформах (дослідники виявили понад десяток прикладів прокремлівської пропаганди в іграх *Minecraft*, *Roblox*, *World of Tanks* та *World of Warships*, *Fly Corp*, *Armored Warfare* та *War Thunder*).

Чи згодні ви з тим, що відеоігри надають широкі можливості для впливу на формування громадської думки, оцінки суспільством політичних, економічних і військових рішень влади серед молоді?

Чи дійсно вони функціують як засіб пропаганди, посилюють її ефективність та виносять її в публічний дискурс?

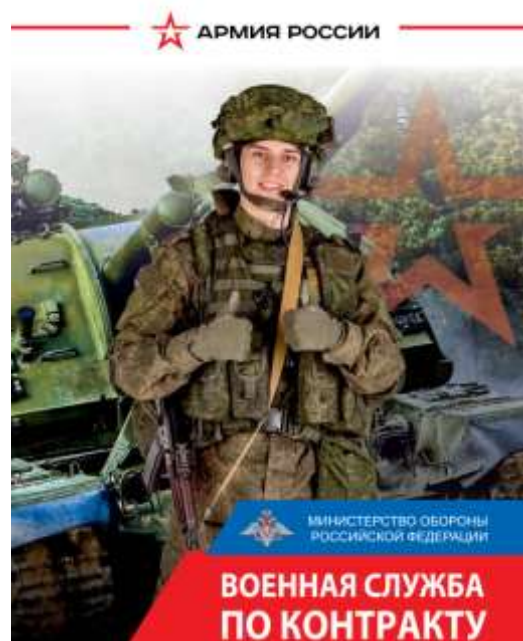
У компанії Microsoft відмовилися реагувати на коментарі своїх керівників або відповідати на запитання щодо російських прикладів пропаганди. Там зазначили лише те, що контент, який порушує стандарти онлайн-спільноти для дискусій щодо відеоігор, вони переглядають.

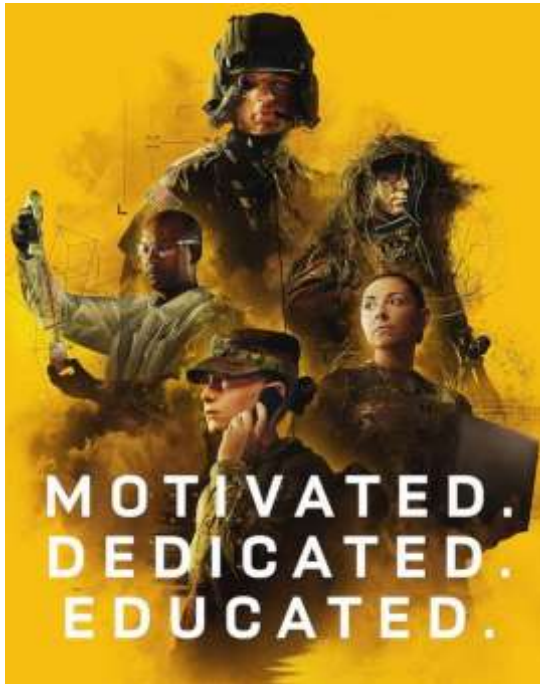

Світлоянча-Дня Росії на ігровій платформі Roblox. Скріншот: YouTube

Джерело: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/07/31/255647/>

Завдання. Ознайомтеся з рекламними зображеннями соціального змісту. Яка реклама, на вашу думку, найбільше впливає на свідомість, сприйняття, поведінку людини і чому? Пригадайте, яка реклама соціального змісту справила враження на вас.

Завдання. Прочитайте фрагмент статті директорки з наукової роботи Growford Institute Тетяни Богдан «Дайте бізнесу спокій і він розвиватиметься: чи працює ця формула під час війни?». Чи погоджуєтесь ви з твердженнями авторки? Чи все з прочитаного вам зрозуміло? Які заходи для підтримки українського бізнесу ви могли б запропонувати?

Темпи падіння реального ВВП в Україні перевищують показники більшості країн під час воєн середини ХХ – початку ХХІ ст. За даними ЄБРР, у середньому війна призводить до падіння ВВП на душу населення на 9%.

У 2023 році макроекономічна ситуація в Україні трохи покращилася, а реальний ВВП почав повільно відновлюватися. МВФ прогнозує темпи економічного зростання України в 2023 році у діапазоні від +1% до +3% ВВП.

Скільки може коштувати Україні повернення вимушених мігрантів

Основним драйвером пожвавлення економіки є зростання приватного споживання, високі видатки бюджету та інвестиції у відновлення. Поряд з цим нормалізувалася ситуація з енергопостачанням для бізнесу і населення після терористичних атак на енергетичну інфраструктуру взимку.

Однак вклад зовнішньоекономічних факторів залишається негативним. Все зростаюча частка внутрішнього попиту задовольняється за рахунок імпорту.

Експортні можливості України стримуються руйнуваннями виробничих потужностей у металургії й добувних галузях, перекриттям транспортних маршрутів для експорту, окупацією й мінуванням сільськогосподарських земель, заборонаю на імпорту продовольчих товарів з України до 5-ти країн ЄС.

За 2022 рік експорт товарів і послуг з України скоротився на 30% відносно попереднього року, а імпорту майже не змінився. За січень-травень 2023 року експорт додатково зменшився на 9,3% відносно січня-травня 2022 року, а імпорту зріс – на 22,6%. Таким чином, розширення внутрішнього попиту в Україні супроводжується помітним нарощуванням імпорту й дає дуже слабкі імпульси для внутрішнього виробництва.

Низка фундаментальних факторів, які діяли в минулому році, стримуватимуть активізацію економічної діяльності і в 2023 році. Йдеться про безпекові ризики для ведення бізнесу; руйнування внутрішніх та зовнішніх виробничих зв'язків між підприємствами; логістичні обмеження для зовнішньої торгівлі; високу вартість позичкових коштів в економіці; підвищення вартості електроенергії та викопного палива; мобілізацію трудових ресурсів для військово-оборонних потреб; людські втрати в умовах військових дій; перебування значної кількості українських біженців за кордоном [3].

Завдання. В умовах глобальної боротьби за незалежність Україна продовжує зважати на питання ідентичності та різноманітності. Кого в сучасній Україні розглядають як «Іншого»? Чи викликає сьогодні дискусії в суспільстві гендерна та сексуальна ідентичність? Яким чином ви можете сприяти сприйняттю різноманітності як демократичної цінності в Україні?

Призначення трансгендера зі США спікером англомовного проєкту ЗСУ викликало хвилю хейту в росіян і українців. Сара Ештон-Сірілло – популярний Twitter-блогер, за минулий місяць на її акаунт зайшло близько 30 млн осіб. Військові експерти впевнені, що їй відведуть роль викривача російських фейків для західної аудиторії [11].

ЕКСКЛЮЗИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА

"Різноманітність у ЗСУ": як трансгендер Сара Ештон-Сірілло боротиметься з фейками РФ

Тинур Савін | 04 серпня 2023 в 12:34 | 4039

Поширити

Завдання. Зробіть презентацію, яка спростовує неправдиві тези скріншотів. Визначте цільову аудиторію й шляхи поширення ваших матеріалів.

Целью спецоперации является защита людей и самой России от угроз, которые пытаются создать на прилегающих исторических российских территориях, заявил президент России Владимир Путин во время общения со студентами в научно-технологическом центре МГУ «Воробьевы горы». Трансляция шла в эфире телеканала «Россия 24».

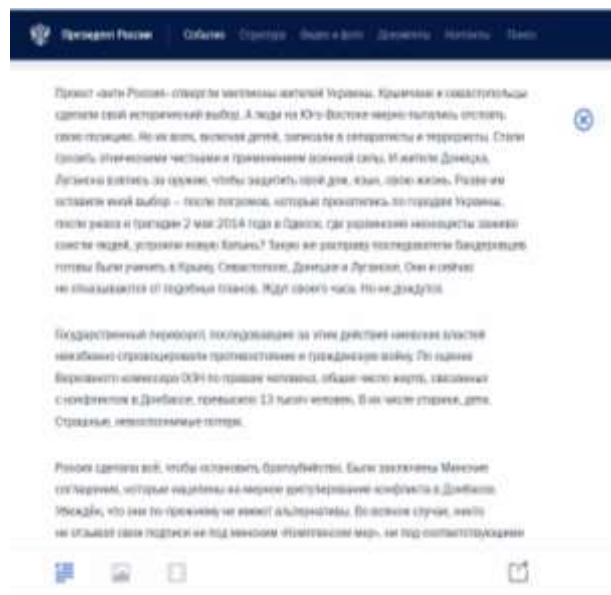
«Цель, как я уже много раз говорил, — прежде всего защита людей, и прежде всего, защита России от тех угроз, которые пытаются создать на прилегающих к нам наших же исторических территориях», — сказал он в ходе общения со студентами, добавил, что этого «мы не можем допустить».

Зеленский назвал конечную цель Украины в конфликте с Россией

Политика

24 февраля 2022 года, когда Путин объявил о начале военной операции, он назвал ее целью «демилитаризацию» и «денацификацию» Украины, и также защиту мирного населения Донбасса от «генцида со стороны киевских властей».

Джерело:

<https://www.rbc.ru/politics/25/01/2023/63d11e979a79475247611094>

Стаття Володимира Путіна «Про історичну єдність росіян та українців»
12.07.2021

Відповідно до «Стратегії інформаційної безпеки», затвердженої напередодні повномасштабного вторгнення держави-агресора, сьогодні як ніколи важливі такі результати:

- захищений інформаційний простір України;
- ефективне функціонування системи стратегічних комунікацій;
- здійснення ефективної протидії поширенню незаконного контенту;

- забезпечення сталого процесу інформаційної реінтеграції громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях України, та поширення українського теле-радіомовлення на територіях України, прилеглих до тимчасово окупованих територій;
- суттєве підвищення рівня медіакультури та медіа грамотності населення;
- дотримання конституційних прав особи на вільне вираження своїх поглядів і переконань, захист приватного життя;
- забезпечення захисту прав журналістів;
- формування української громадянської ідентичності» [12].

Сьогодні власну національну ідентичність боронять новітні герої у лавах Збройних сил України, а для формування нашої особистої громадянської позиції важливі небайдужість, людяність і свідомість кожного й кожної з нас. Плекаймо історичну пам'ять, повагу до культури і прагнення змінювати світ і себе на краще.

УКРАЇНСЬКА МОВА – МОЯ СУПЕРСИЛА

Історично склалося, що українська мова – це зброя, поширення й утвердження якої бояться наші вороги, вивчення якої й досі проблема для частини громадян України.

«У всіх народів мова – це засіб спілкування, у нас це – фактор відчуження. Не інтелектуальне надбання століть, не код порозуміння, не першо-елемент літератури, а з важкої руки Імперії ще й досі для багатьох – це ознака націоналізму, сепаратизму, причина конфліктів і моральних травм. Людина розмовляє рідною мовою, а на неї озираються...» [8]

Ліна Костенко

На жаль, створення маніпуляцій і фейків не минуло наш культурний простір, особливо мовну сферу. Ми продовжуємо чути, що українська мова найбільш споріднена й близька до російської. Це радянський фейк, який продовжує своє життя й сьогодні. Варто знати, що за лексичним складом найближчою до української мови є

білоруська (84% спільної лексики), польська (70%), словацька (68%) і аж на четвертому місці – російська (62%).

Мова зберігає в собі історію свого походження і формування, передаючи це у звуковому, граматичному і словниковому матеріалі. Для того, щоб остаточно позбавитися російського наратива про близькість російської й української мов, радимо прочитати наукове дослідження Костянтина Тищенка «Правда про походження української мови» [13].

Завдання. Ознайомтеся з результатами «роботи» російських фейкоробів і пропагандистів. Знайдіть безглузді мовні помилки, яких припускається ворог. Доповніть перелік власними прикладами.

Джерело: <https://www.nta.ua/yak-rozpiznaty-rosiyan-ta-yihnij-biznes-v-merezhi/>

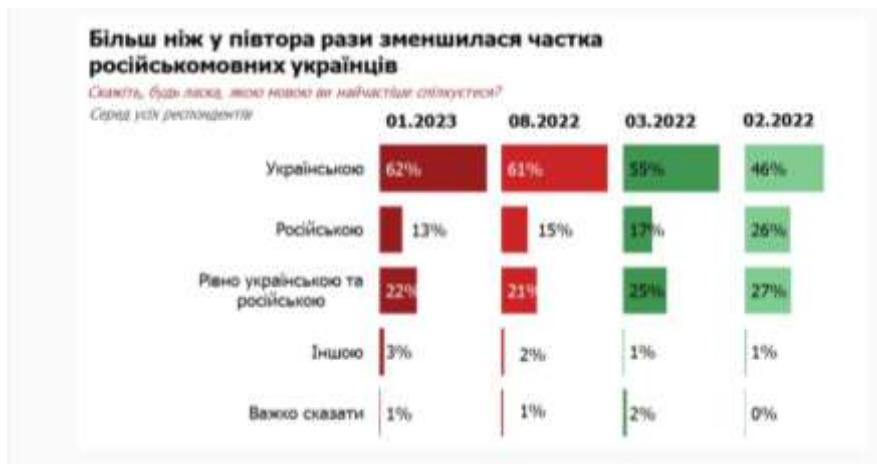
Завдання. Ознайомтеся з висновками Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) щодо ключових тенденцій розвитку української мови під час війни. Чи згодні ви з визначеними пунктами? Що б ви доповнили до запропонованих висновків?

Українська мова під час війни: ключові тенденції розвитку

- У кризових ситуаціях, одним з проявів яких є війна, посилюється роль мови як чинника національної консолідації, мірила розмежування на «свій-чужий». Саме інтегративно-означувальна функція української мови вийшла на передній план у 2022 р. Водночас російська мова, залишаючись для певної частини українців засобом комунікації, фактично перестала бути для них маркером національної належності.
- Повномасштабне російське вторгнення активізувало процес українізації. Українська мова поступово починає домінувати в тих регіонах (Південь та Схід України) і сферах (неформальне спілкування, професійна зайнятість, віртуальний простір), де тривалий час не посідала провідних позицій.
- Масовий вимушений виїзд українських громадян за кордон істотно пожвавив інтерес іноземців до вивчення української мови – за кілька місяців після російської агресії вона стала однією з популярних європейських мов. Відчутно підвищився рейтинг української мови на світовому рівні.
- Додатковим каталізатором розвитку та зростання престижності української мови є внутрішня міграція. Цій меті також слугує імплементація україноцентричних громадських ініціатив на кшталт тих, які зреалізували низка українських вищих навчальних закладів (ВНЗ).

Серед важливих маркерів національної державності та національної ідентичності, який безпосередньо зачепило повномасштабне російське вторгнення, – це українська мова [14].

Російська агресія продемонструвала, що важливе значення для піднесення престижу й утвердження статусу української мови як державної мають не лише заходи державної політики чи громадські ініціативи, а й свідома позиція кожного й кожної з нас до нашої мови як національного ідентифікатора.

Джерело: <https://www.sapiens.com.ua/ua/socpol-research-single-page?id=259>

Завдання. Ознайомтеся з дописом одіозного пропагандиста росії та ексведучого радіо «Комсомольська правда» Сергія Мардана. Яку роль відіграє культура й зокрема мова у формуванні національної ідентичності. З чим пов'язаний заклик пропагандиста й реальні дії окупантів на тимчасово окупованих територіях викорінювати та знищувати українську мову?

МАРДАН

76,2K

Но, авторы забыли сделать вывод. Я это сделаю за них. Жрецов культа "украинства" нужно уничтожать как бешеных животных. Без всякого снисхождения. Это - из очевидного.

Но, еще один вывод не столь очевиден. Украинство как система должно полностью искореняться на освобожденных территориях. Полная и тотальная деукраинизация. Начиная с уничтожения вывесок на мове и заканчивая отменой мовы в средней школе. Любая попытка говорить на украинском должно расцениваться как демонстрация нелояльности (а чем же еще?) и иметь следствием для носителя выдачей ему волчьего билета и запретом на любую профессию кроме кассира в супермаркете. А там его по любому научат без акцента говорить "Здравствуйте и всего вам хорошего". Без всякого фрикативного "г". Захочет жрать - будет говорить как коренной ярославец.

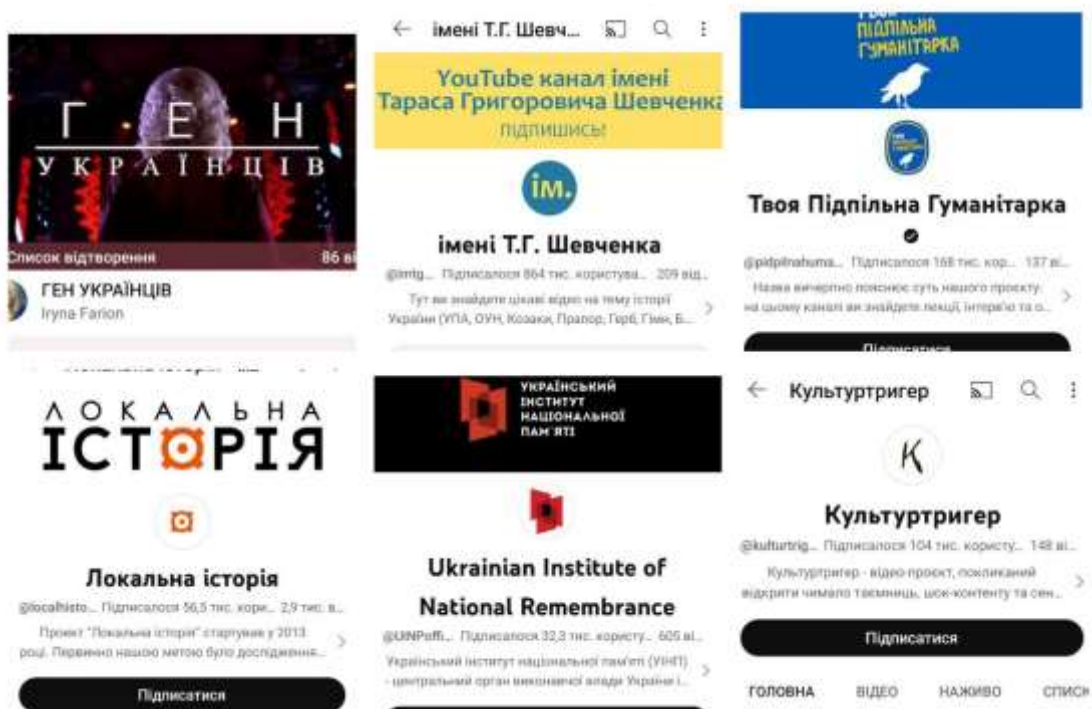
И памятники Шевченко нужно тоже выкинуть на свалку.

Завдання. Історія знищення української мови як основної ознаки етносу нараховує понад чотириста років. Ознайомтеся з **Путівником з історії утисків української мови** [10]. Які приклади лінгвоциду на тимчасово окупованих територіях України ви знаєте? Чи змінилася імперська політика держави-агресора в мовному питанні?

Завдання. Мовні утиски століттями були одним із головних інструментів боротьби росії проти України. В інформаційній війні саме знецінення мови – улюблений інструмент агресора. Знайдіть приклади фейків, створених російською пропагандою, про «штучність» української мови. Підготуйте самостійно спростування цих байок у аналітичного матеріалу або презентації.

Завдання. Сьогодні дуже важливо споживати якісний контент, який сприяє нашому саморозвитку, бо наші знання про українську історію, культуру, мову недостатні. Ми спостерігаємо активний розвиток україномовних інформаційних ресурсів, зокрема youtube-каналів. Дослідіть культурний контент у межах найпопулярнішого у світі відеохостингу й складіть свій персональний рейтинг найкорисніших Youtube-каналів про культуру та історію України.

Завдання. Підготуйте повідомлення на тему «Українська мова як важливий чинник національного розвитку». Чи дотримувалися ви принципів академічної доброчесності при виконанні завдання? Які джерела інформації ви використали? Чи надійними вони є і чому?

На жаль, останнім часом для переважної більшості українців і українок слово «війна» стало страшною щоденною реальністю. Ми чітко усвідомлюємо, що наша перемога залежить від кожного з нас. У цей час інформація стала надпотужною зброєю, якою наш ворог давно й уміло користується. Тому наше критичне мислення, наша інформаційна гігієна, наша медіа культура сьогодні важливі як ніколи. Від правдивості й об'єктивності інформації залежить не лише відповідне тлумачення подій громадянами сьогодні, а й наше майбутнє. За таких умов нашу роль у медіавійні складно переоцінити.

Будьте уважними, критичними й самокритичними, працюючи з інформацією, використовуйте сучасні інформаційні й комунікаційні технології, шукайте й аналізуйте інформацію з різних джерел, усвідомлюйте цінність нашої історії й культури, зокрема мови як основного національного ідентифікатора, реалізуйте свої права і обов'язки як члена суспільства, плекайте цінності вільного демократичного суспільства. Слава Україні!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ

1. 10 порад, як не стати жертвою дезінформації в умовах війни. *АрміяInform*. URL : <https://armyinform.com.ua/2022/01/09/10-porad-yak-ne-staty-zhertvoyu-dezinformacziyi-v-umovah-vijny/>
2. Биков С. П'ять загроз інформаційній безпеці України після війни. *Інтерфакс-Україна* URL : <https://interfax.com.ua/news/blog/897645.html>
3. Богдан Т. Дайте бізнесу спокій і він розвиватиметься: чи працює ця формула під час війни? *Українська правда*. 02.08.2023. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/2/702842/>
4. Детектор медіа. URL : <https://disinfo.detector.media/>
5. Зрадники країни. Реєстр від громадського руху «Чесно». URL : <https://www.chesno.org/traitors/?n=&new=&dead=&categories=&eobject=&party>
6. Ілюк К. Дезінформація, пропаганда і все, що між ними: як розпізнати і захиститися. *Рубрика: медіа корисних рішень*. URL : <https://rubryka.com/article/ksenia-iliuk/>
7. Інститут масової інформації. URL : <https://imi.org.ua/monitorings/fakes-and-narratives>

8. Костенко Л. Цитати. URL : <https://dovidka.biz.ua/vislovi-pro-movu-lini-kostenko/>
9. НотаЄнота. URL : <https://notaenota.com/>
10. Путівник з історії утисків української мови. *Читомо: культура читання і мистецтво книговидання*. URL : <https://chytomo.com/putivnyk-z-istorii-utyskiv-ukrainskoi-movy/>
11. Савін Т. «Різноманітність у ЗСУ»: як трансгендер Сара Ештон-Сірілло боротиметься з фейками РФ. *Фокус*. 04.08.2023. URL : <https://focus.ua/uk/eksklyuzivny/583512-riznomanitnist-u-zsu-yak-transgender-sara-eshton-chirillo-borotimetsya-z-feykami-rf>
12. Стратегія інформаційної безпеки. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n14>
13. Тищенко К. Правда про походження української мови. URL : https://web.archive.org/web/20141129060148/http://img.tyzhden.ua/Content/PhotoAlbum/2012/10_12/04/tyshenko/tyshenko.pdf
14. Українська мова під час війни: ключові тенденції розвитку. *Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД)*. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayinska-mova-pid-chas-viyny-klyuchovi-tendentsiyi-rozvytku>
15. SPRAVDI – Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (ЦСКІБ). URL : <https://spravdi.gov.ua/pro-nas/>
16. StopFake. URL : <https://www.stopfake.org/uk/golovna/>
17. Ukrainian support for NATO and demand for inclusive democracy reach record highs. URL : <https://www.ndi.org/our-stories/ukrainian-support-nato-and-demand-inclusive-democracy-reach-record-highs>
18. VoxCheck. URL : <https://voxukraine.org/voxcheck>

РОЗДІЛ 3

УКРАЇНСЬКА МОВА І КУЛЬТУРОМОВНА ОСОБИСТІТЬ ФАХІВЦЯ У ВИМІРАХ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ

(на матеріалі вебінару «Мова - ідентифікація нації:
вимищення, відродження, збереження, розквіт»)

Семенов О.М.

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри української мови і літератури
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка*

*Де правда, там мусить бути перемога
Іван Пулюй*

*Призначення України є тільки в ній самій, її доля є в її людях
Юрій Липа.*

1. Мова на часі. Культуромовна особистість та інфомедійна грамотність
2. Українська мова – маркер безпеки державних кордонів
3. Мовна й духовна самостійність як найголовніша ознака гідності
(Д.Павличко)
4. Мовний лінгвоцид
5. Медіамовний фронт: українські словники
6. Культура роботи з медіатекстом

Мета: з урахуванням методології IREX та компетентностей інфомедійної грамотності виховуємо українську культуромовну особистість.

МОВА НА ЧАСІ. КУЛЬТУРОМОВНА ОСОБИСТІТЬ ТА ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ

На вислів «Мова на часі» у пошуковій системі Google отримуємо 514 000 000 результатів. Т.Марусик, журналіст, публіцист, експерт з питань мовної політики, зауважує: якщо до повномасштабного вторгнення Росії в Україну висловлювання «Мова на часі» і «Мова

не на часі» балансували, як на гойдалці, то після звірств, учинених і здійснюваних дотепер агресором в Україні, «гойдалка» майже знерухоміла¹.

Захист України й відновлення нашої країни залежить від нашої віри у перемогу, а також від хисту, мотивації до «сродної» правдивої праці.

«Де правда, там мусить бути перемога», – писав Іван Пулюй (2 лютого 1845 р. – 31 січня 1918 р.), фізик, перекладач-богослов, суспільно-політичний діяч, знавець давніх мов: гебрайської, латинської, грецької, церковнослов'янської та всіх поширених західноєвропейських мов.

Іван Пулюй наголошував, що «перемога призначена тільки для тих людей, у яких є **сильна віра і воля**», віра в те, що змагаємо «за правду, а не за брехню». Стрижнем національного світогляду для нього були «**наша мова, наша література і доля народу нашого**».

Значною мірою протистояння агресивній антиукраїнській пропаганді залежить і від **володіння українською мовою на засадах інфомедійної грамотності**. Особливої актуальності набуває здатність бути критичним до інформації в інфомедійному просторі, уміння відрізнити факти від суджень, виявляти маніпулятивний контент, технологію медіатиску, володіти прийомами комунікативної взаємодії в інформаційному просторі.

Серед фейків, які часто безпідставно поширюються в сучасному медійному просторі, читаємо і такі:

- *Мова не має значення.*
- *Мова не є європейською цінністю.*
- *Мова не визначає українців як культуру та ідентичність.*
- *Можна бути українцем та не розмовляти українською мовою.*

Ю.Шевчук, філолог, політолог, спеціаліст з порівняльної політології, лектор Колумбійського та Єльського університетів (США), відповідає на ці фейки так: *Мова не має значення*. Це фікція, аби ми опустили зброю. Якщо мова не має значення, тоді чому

¹ Тарас Марусик, журналіст, публіцист, експерт з питань мовної політики <https://novynarnia.com/2022/11/09/mova-na-chasi-2/>

мова є основним засобом визначення для Путіна так званих «соотечественников» поза межами території Росії, яких він має захищати?²

Запропонуйте власні аргументи щодо тези «Мова не має значення». Скористайтесь світлиною (нижче) та статтею фахівця із комунікацій, викладачки Львівської бізнес-школи «Відповідь тим, для кого «мова не має значення»

Джерело: <https://glavcom.ua/columns/yarynaklyuchkovska/vidpovid-tim-dlyakogo-mova-ne-maje-znachennya-843838.html>

Російські медіанаративи спрямовані передусім на виправдовування війни проти України. Розглянемо один із таких медіанаративів. 5 вересня 2022 р. на сайті <https://russian.rt.com/russia/news/1043998-rossiya-institut-yazyk> було опубліковано повідомлення про звернення депутата Держдуми Є. Федорова до Голови Міннауки РФ щодо створення в росії Інституту регулювання норм української мови.

Як перевірити, чи це фейк?

РОЗВИВАЄМО КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

«...Для защиты украинского языка законодатель предлагает создать учреждение, которое будет регулировать правила его использования на территории России, будет независимым от политических решений и попыток искусственных реформ языка со стороны Киева». в период формування українських націоналістических ідей в началі ХХ століття, а також в наші дні

² "Чи можна бути українцем та не розмовляти українською мовою": міфи проти української мови <http://surl.li/jvujx>

предпринимаются попытки искусственно изменить правописание, фонетику украинского языка, интегрировать в него новую лексику с целью отдалить от русского». ³

В России захотели создать свой институт регулирования норм украинского языка

В Госдуме предложили создать в России свой институт регулирования норм украинского языка

В России захотели создать свой, независимый от Киева институт регулирования норм украинского языка. Об этом со ссылкой на соответствующий документ в понедельник, 5 августа, [сообщает RT](#).

Фото: РИА Новости

Инициатива принадлежит депутату Госдумы Евгению Федорову. Он отметил, что украинский язык является неотъемлемой, значимой частью культуры России, а в Крыму имеет статус государственного, наряду с русским и

Мета інституції, згідно із заявою, - повернути практику насильницького зближення української мови з «братньою» російською. Помікуйте, як карта, подана нижче, допоможе прокоментувати, висловити власні аргументи стосовно медіаповідомлення.

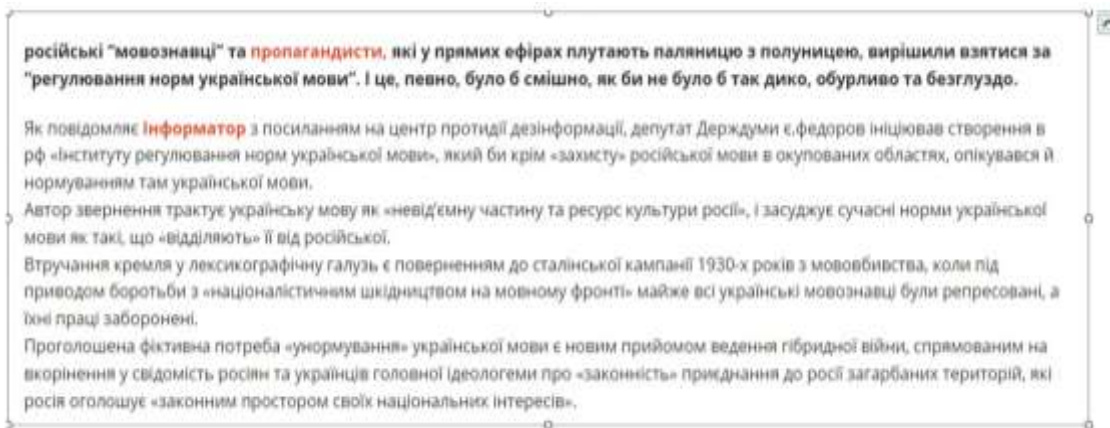

Кадр із документального фільму-дослідження про українську мову «Соловей співає. Доки тіло має». Сильно-жовтими кашеями позначені мовні кордони України на Діалектичній мові станов на 1871 рік.

Джерело: Лінгвоцидна стратегія Кремля: у Росії хочуть «регулювати норми української мови» аж до злуття <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinska-mova-viyna/32040883.html>

З В обороні української мови стоять держава й ЗСУ
<https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinska-mova-viyna/32040883.html>

Почитаймо коментарі, подані за скріном,

а також директора Інституту української мови Національної академії наук України.

У чому різниця в поданих медіаповідомленнях? Як вибудовується інформація?

П. Ю. Гриценко наголошує: «Забувши про доктрину Путіна, який говорив, що українська мова – це вигадка, росіяни беруться порядкувати в самій українській мові. *Росіяни хочуть визначати, якою має бути українська мова для українців на території Росії (читай – на теренах упокореної України)! Знищивши всі підручники української мови й українською мовою з інших предметів, росіяни взялися за створення своїх підручників української мови для окупованих територій. Вражаюча «благородна турбота» про освіту українських дітей!* ⁴

Донесення правдивої інформації про українську мову потребує формування інфомедійної грамотності культуромовної особистості.

Довідник інфомедійної грамотності:

Інфомедійна грамотність – це вміння орієнтуватися в інформаційному світі, розрізняти інформацію за якістю, уміти її шукати та перевіряти; це життєво необхідна навичка сучасної людини.

У дослідженні керуємось картою компетентності Проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність-національне розгортання» IREX.

⁴ Коментар щодо ініціативи створення в Росії Інституту регулювання норм української мови <https://iul-nasu.org.ua/novyny/komentarshhodo-initsiatyvy-stvorennya-v-rosiyi-institutu-regulyuvannya-norm-ukrayinskoyi-movy.html>

Медіаграмотність	Уміння визначати жанри журналістських повідомлень, аналізувати твори кіномистецтва, рекламу, розрізнати її типи
Критичне мислення	Уміння ставити питання, обґрунтовувати власну позицію, оцінювати й інтерпретувати події
Соціальна толерантність	Уміння ідентифікувати та протидіяти мові ворожнечі, ідентифікувати і протидіяти стереотипам і дискримінації,
Стійкість до впливів, фактчекінг	Уміння ідентифікувати прояви пропаганди, ботів і тролів, фейки й інструменти маніпуляції, вплив медіа на наші емоції
Інформаційна грамотність	Уміння ефективно шукати інформацію, працювати з джерелами та першоджерелами, розуміння авторського права, уміння вирізняти плагіат, відрізняти факти від суджень, систематизувати інформацію, висувати гіпотези та оцінювати
Цифрова безпека	Менеджмент приватності, розуміння цифрового сліду, навички з особистої кібербезпеки (протидія онлайн
Візуальна грамотність	Уміння аналізувати фото, лого, символи, постери, інфографіку
Уміння втілювати ідеї	Завдяки онлайнінструментам уміння використовувати медіа для соціального блага

Рис.1. Характеристика поняття «інфомедійна грамотність»

Культуромовними особистями називаємо носіїв національної мови, культури й духовності, які вільно володіють виражальними засобами мови, продукують її в різних життєвих ситуаціях, шанують і дбають про збереження та розвиток української мови.

Основу української культуромовної особистості складають українські національно-культурні традиції, мовна свідомість, самосвідомість, соціальні, соціолінгвістичні, психологічні характеристики мовного колективу, національний характер.

Із початком повномасштабного вторгнення російського агресора на територію України особливо гостро відчутна проблема ефективної організації освітнього процесу, спрямованого на формування **компетентного мовця**. Війна заактуалізувала необхід-

ність володіння м'якими/гнучкими уміннями й навичками культуромовної особистості, означені у Плані відновлення України (2022)⁵: раціонально споживати медіаконтент, критично сприймати інформацію, відрізняти факти від суджень, ідентифікувати емоційний вплив медіа, виявляти маніпулятивний контент, фейки, володіти прийомами комунікативної взаємодії.

Медіаосвітній складник пронизує усі галузі та ключові компетентності Державного стандарту базової середньої освіти (2020)⁶.

Мета мовно-літературної освітньої галузі в закладах загальної середньої освіти – розвиток особистостей, які сприймають, аналізують, інтерпретують, критично оцінюють і використовують інформацію в текстах різних видів, зокрема інформаційних та художніх текстах класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), медіатекстах для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях, для збагачення власного досвіду і духовного розвитку, взаємодіють з іншими особами в цифровому просторі, дотримуються норм літературної мови.

Компетентність **вільне володіння державною мовою** передбачає:

- *здійснювати* комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання типів мовної взаємодії, особливостей стилів мовлення інформаційних та художніх текстів, медіатекстів;
- *здобувати та опрацьовувати* інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах;
- *критично осмислювати* її та використовувати для комунікації в усній та письмовій формі, виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів;

5 План Відновлення України. 2022 – URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c19ac16c921fc712205f03_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_UKR.pdf

6 Державний стандарт базової середньої освіти URL: https://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2022/06/MediaOsvita_2022.pdf

- *висловлювати власну думку в усній і письмовій формі... передавати власні думки, почуття, переконання, зважаючи на мету та учасників комунікації, обираючи для цього відповідні мовленнєві стратегії.*

Інфомедійний складник пронизує **компетентність вільне володіння державною мовою**. У змісті шкільних програм з української мови уведено розділи «Інформація», «Текст», «Мовленнєві жанри», «Спілкування». Навчальний матеріал розділів укладено так, щоб забезпечити здобувачам освіти формування в них життєво важливих наскрізних умінь, а саме: шукати потрібну інформацію, осмислювати зміст і форму тексту, оцінювати якість і достовірність інформації, ефективно комунікувати тощо. Сформованість цих умінь перевіряють експерти з питань освіти в межах міжнародного дослідження PISA.

Інфомедійним складником наповнюються і програми мовно-методичних навчальних дисциплін та гурткової роботи у вищій школі, адже в умовах російсько-української війни з-поміж головних пріоритетів освітньої політики визначено формування у молоді ціннісного ставлення до суспільства, держави, відчуття власної гідності, належності до України як її громадянина і патріота.

☑Прочитайте допис. Поміркуйте, у дописі подано факти чи судження. Аргументуйте свою думку. • Чи є подана інформацію достовірною? Чому? Як ви перевіряєте отриману інформацію на актуальність, достовірність, повноту, об'єктивність?

МОВА МАЄ ЗНАЧЕННЯ!

Мова – це також зброя. Під таким гаслом у 2022 році було проведено опитування серед 58 228 учнів, батьків, учителів. Соціологи цікавилися думкою щодо використання державної мови в школі та поза нею. Результати дослідження оприлюднили голова Державної служби якості освіти Руслан Гурак та уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремінь, зазначивши, що в багатьох сферах застосування української мови є прогрес. Зокрема, результати свідчать, що 89 % дітей та 82 % батьків називають українську мову рідною та послуговуються нею в усіх сферах життя. Водночас лише 38 % школярів спілкуються на перервах винятково українською мовою (за матеріалами sqe.gov.ua/vikoristannya-ukrainskoi-movi).

УКРАЇНСЬКА МОВА – МАРКЕР БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ

Лексеми «національна безпека», «людська безпека», «безпека людського розвитку», «інформаційна безпека» заповнили інформаційний простір.

Звернемось до походження слова «безпека». «Етимологічний словник української мови» за ред. О. Мельничука, О. Білодіда так тлумачить лексему «безпека»: псл. *bezrešьp(jь)*, утворене з прийменника *bez* і основи іменника **reša* «турбота, клопоти», пов'язане з дієсловом **rekti*, укр. *пекті* ; «обнадіювати», п. *bezpieczny*, ч. *bezpečný*, слц. *bezpeka*, болг. *безпечен*.

Наведіть приклади візуалізації до словникової статті «безпека» у «Словнику української мови ON-LINE»:

The screenshot shows the online dictionary interface for the word 'безпека'. The main definition states: 'БЕЗПЕКА, н. ж. Стан, коли кому, чому-небудь, чьому і щору на загрозу...'. Below this, there are three numbered definitions: (1) **Екологічна безпека** – стан навколишнього середовища, що гарантує збереження життєво важливих інтересів суспільства, держави від реальних чи потенційних загроз, створених антропогенним або природним впливом на довкілля; (2) **Інформаційна безпека** – стан безпеки особи, соціальних спільнот, соціотехнічних систем в інформаційній сфері; (3) **Національна безпека** – сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, які забезпечують стабільний розвиток суспільства, збереження кордонів між внутрішніх і зовнішніх загроз, стійкість до несприятливих зовнішніх і внутрішніх впливів. The interface also includes a search bar, filters for 'Правильно', 'Кольорова', 'Чорно-біла', and 'Вид статті', and a page number '137'.

Порівняйте визначення поняття «національна безпека», «інформаційна безпека» у словнику та у книзі В.Ліпкан «Національна безпека України. 2008. <https://books.google.com.ua>

Фахівець визначає слово «національна безпека» як здатність держави захищати свої інтереси та реалізувати свої цілі у сфері безпеки як усередині держави, так і за її межами; крізь призму гарантій, заходів і загроз із урахуванням напрямку забезпечення власного розвитку; «інформаційна безпека» як сукупність заходів для захисту персональних даних від неправильного використання та зміни під час зберігання або передачі з одного місця в інше.

Запропонуйте власне визначення, аргументуючи доказами.

Найважливішими цілями захисту інформаційної безпеки є конфіденційність, цілісність і доступність інформації. Як відображає ці складники подана візуалізація?

Джерело: <https://translations.com.ua/informacijna-bezpeka.html>

Характеризуючи словосполучення «інформаційна безпека», експерти враховують і поняття «інформаційна війна» (information warfare).

Уперше це поняття використано в документах Міністерства оборони США (1990 р.) на позначення засобів маніпуляції населенням за допомогою відомих засобів впливу на психіку людини.

Інформаційна війна (від англ. Information war)

– це засоби, які включають збір, передачу, захист, маніпулювання, спростування, заперечення та знищення інформації, завдяки яким можна встановити перевагу над **противником**. Маніпулювання інформацією в контексті інформаційної війни – це зміна інформації з метою викривлення сприйняття дійсності опонентом.

(Мартін Лібіс, експерт з інформаційних технологій)

Етимологічний словник української мови (том 1,

безпе́ка, {*безпечѣństwo*} «безпе́ка», *безпечний*, {*безпечити, безпечати*}, *забезпечити*, {*обезпѣка, обезпечати, обезпечити*} Ж, {*убезпѣка*}, *убезпечати, обезпечити*; — р. *беспѣчный*, бр. *бяспѣка*, {*безпечать*} «обнадіювати», п. *bezpieczny*, ч. *bezpečný*, слц. *bezpeka*, болг. *безпѣчн*; — псл. *bezpečьпъ*(ъ), утворене з прийменника *bez* і основи іменника **рсѣа* «турбота, клопот», пов'язаного з дієсловом **ректі*, укр. *пекти*.— ЕССЯ 2, 38.— Див. ще *без²*, *пекти*.— Пор. *опіка, печаль, піклуватися*.

Zeitenwende – «поворотний момент в історії нашого континенту». Так канцлер Німеччини Олаф Шольц схарактеризував українсько-російську війну.⁷

⁷ Фразу Шольца про війну в Україні обрали словом року в Німеччині <https://www.unian.ua/world/frazu-sholca-pro-vijnu-v-ukrajini-obrali-slovom-roku-v-nimechchini-12072891.html>

У 2022 році Товариство німецької мови обрало слово **Zeitenwende** «Словом року».

Знайдіть підтвердження цього повідомлення в кількох джерелах.

Друге місце за версією журі посіла фраза Krieg um Frieden - «війна за мир». Про війну за Мир: про силу Мови розповідає | Ірина Фаріон. https://www.youtube.com/watch?v=Ytm_cg-IzwM

Перегляньте відео і поміркуйте, про яку силу Мови йдеться.

Останнім часом актуалізувалась лексема **новомова війни**. Так називають штучну мову, яку ворожа пропаганда використовує для опису своєї фальшивої реальності).

Прочитайте текст. Знайдіть приклади новомови. Поясніть причину появи таких слів. Поміркуйте, яке відношення має до новомови оця обкладинка книжки Д.Орвелла «1984»?

Як Росія розмиває реальність

за допомогою новомови: Спеціальна воєнна операція

23 лютого, за лічені години до повномасштабного вторгнення в Україну і під час офіційного звернення російський президент виголосив, що зіткнення Росії з «націоналістичними силами» в Україні неминуче. Після цього була офіційно оголошена так звана спеціальна воєнна операція.

Спеціальна воєнна операція – один із найбільш промовистих прикладів, як Росія використовує новомову, щоб приховати та спотворити реальність, та водночас зняти з себе відповідальність у межах міжнародного права.

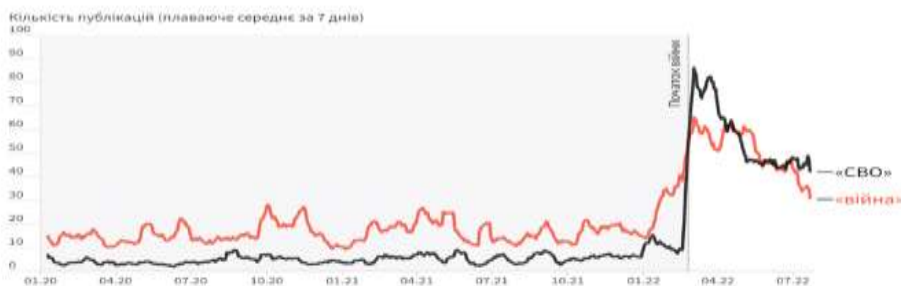
Спеціальна воєнна операція (російською – специальная военная операция, СВО) – термін, який увійшов у словник російської новомови та використовується на позначення збройної агресії Росії проти України. Іншими словами – війни, яку й розпочала країна-агресор. За допомогою комбінації цих слів у людей розмивається справжнє значення поняття «війни», адже це всього-на-всього «операція», яка не асоціюється з чимось кривавим. Її триває вона буцімто заради добра. Пропагандисти неодноразово наголошували, що ця «операція», наприклад, покликана врятувати російськомовний народ, поневолений ярмом України. Тобто окупанти постають у ролі таких собі визволителів, які нібито проводять «операцію» задля порятунку.

<https://disinfo.detector.media/post/yak-rosiia-rozmyvaie-realnist-za-dopomohoiu-novomovy-spetsialna-voienna-operatsiia>

С.Міхальков, досліджуючи новомову війни, пропонує кілька діаграм щодо згадок термінів «війна» та «спеціальна військова операція» у Телеграм-каналах російських топ-пропагандистів.

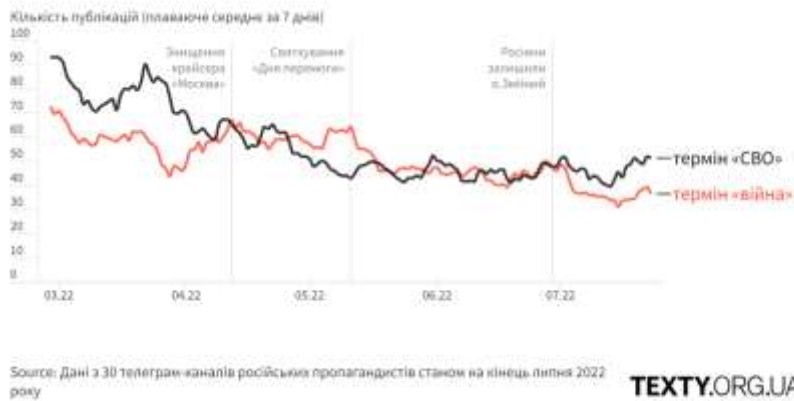
Згадки термінів «війна» та «спеціальна військова операція»/«військова операція» у Telegram російських топ-пропагандистів

Довоєнне вживання цих термінів у більшості випадків не стосувалося України

Source: Дані з 30 телеграм-каналів російських пропагандистів станом на кінець липня 2022 року

TEXTY.ORG.UA

І припускає: до 4 березня 2022 року (ухвалення Держдумою РФ так званого закону про покарання за дискредитацію ЗС РФ) термін «війна» ще вживали. У середині квітня у повідомленнях вже зафіксовано близько 80 згадок слова «війна» (в ці дні російські медіа почали писати про потоплення Україною крейсера «Москва»). Тобто коли Україна досягає успіхів на воєнному й дипломатичному фронтах, пропагандисти змушені говорити відкрито про війну⁸

📖 Ознайомтесь зі статтею і поміркуйте, чому медіа використовують новомову (евфемізми).

Медіаекспертка Юлія Дукач зауважує, що «Медіа не лише інформує, але й передає свої цінності та наративи», тому так важливо усвідомлювати та враховувати, що новомову створює режим, однак поширенням цього лексикону займаються пропагандистські ЗМІ та люди, які підхоплюють тенденцію, а отже, треба бути пильними та не потрапляти на гачок мовних маніпуляцій з боку медіа.

Які причини появи воєнних неологізмів та евфемізмів? Чому важливо критично ставитись до новомови?

Забайрактарити, чорнобаїти, наволонтерити, барайктарити.

Як виникають такі слова? Чому їх називають евфемізмами?

Г.Дегтярьова пояснює це так: Відбувається дезінформація населення. Російські пропагандистські медіа використовують ці та багато інших слів і словосполучень для контролю і регулювання настроїв суспільства, а також для того, щоб впливати не лише на

8 Сергій **Міхальков** Новомова окупації. Як ворожа пропаганда придумує штучну мову для опису своєї фальшивої реальності <https://texty.org.ua/articles/107452/novomova-okupaciyi-yak-vorozha-propahanda-prydumuye-shtuchnu-movu-dlya-opysu-svoyeyi-falshyvoyi-realnosti/>

свою внутрішню аудиторію, а й на зарубіжну, і українців у тому числі. Логіка в тому, що виключення з мови певних слів або відтінків їх значень рано чи пізно приходиться до того, що саме поняття стає для людей чимось нереальним. **Яка ваша думка? Чому важливо, пишучи про війну, міркувати над кожним словом?**

Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки спільно з Інститутом масової інформації підготували рекомендації та застереження щодо вживання термінології стосовно подій та явищ російсько-української війни.

<https://cje.org.ua/statements/rekomendatsii-komisii-z-zhurnalistskoi-etykyshchodo-slovnyka-voiennoho-chasu/>

Які тези цього документу для вас важливі? Аргументуйте відповідною термінологією.

Неправильно	Чому?
24 лютого 2022 почалася війна / відбувся напад	Війна почалася на 6 років раніше, у 2014. Тому адекватно 2022 року вживати вирази на кшталт: почалися війна / війна / почалося вторгнення / російське вторгнення
Український конфлікт / конфлікт в Україні	Дуже важливо категорично не тямити, що це міжнародне протистояння, а не проблема, що з'явилася сам по собі в Україні. Це російсько-українська війна, російсько-український конфлікт, російсько-українське протистояння .
Українська вітчизняна війна	Є велика спроба кинути на озброєння радянське пропагандистське кліше. Вони зберігають потужний символізм, особливо для старших поколінь. Крім того, це виглядає як відчай 'троянці' проти наваж ворогів, що самі ідеологічно задіяні в поборобісстві. Але стратегічно – це погана ідея. Україна різко порвала з комуністичною тоталітарною спадщиною. Ми гандеємо власну історію боротьби за свободу, це найгероїчніша наша доба. І Україні потрібні нові, свої символи цієї боротьби.
Російська влада на зайнятій території	Російська агресія – це міжнародний злочин, тому про кодуку дипломату владу російська влада не надасть. Росія здійснює окупаційний режим .

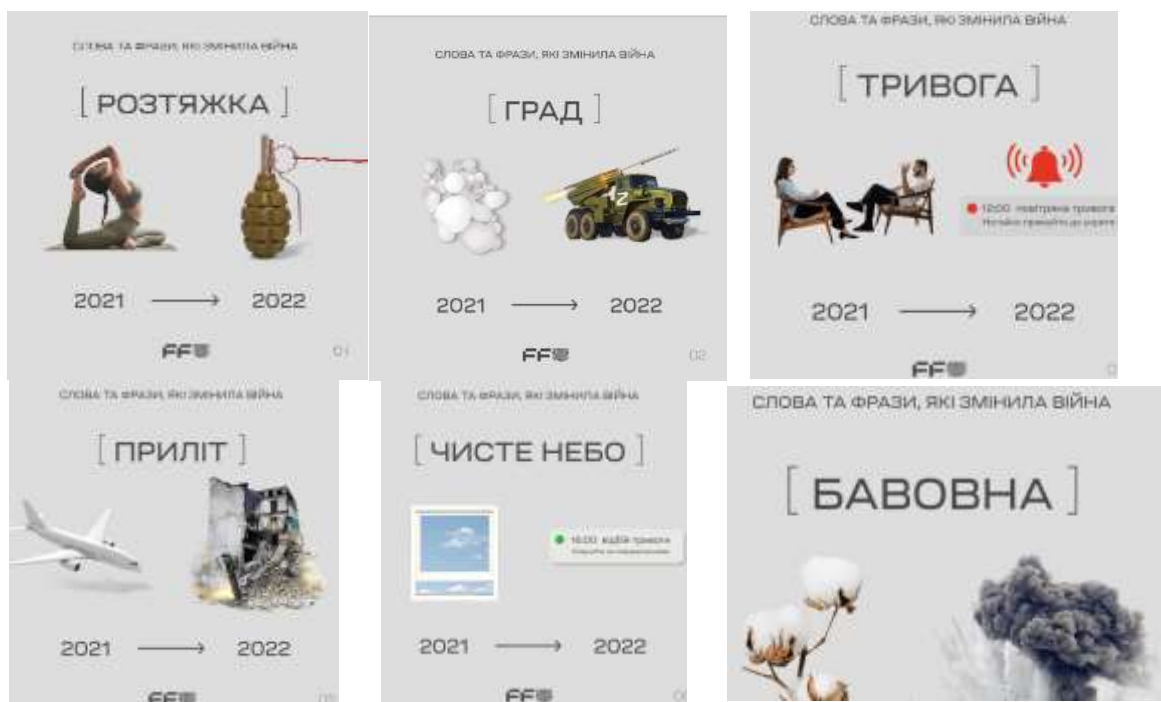
ДНР, ЛНР, Республіка Крим	Негадуючи, що йдеться про окуповані території України. Тому найкраще позначити територію воєнної агресії, додаючи уточнення «так звана». Створення до 2022 року територій Донецької і Луганської областей окремими СРДПД . Створення Криму – це територія ДНР і міста Севастополя .
ПМР, Республіка Південна Осетія, Республіка Абхазія	Так само заборонено Росією територій, тому найкраще окуповані території вказати в назві: Південноосетійська Республіка також офіційно визнає статус Демікротаритетно-територіальних одиниць Абхазії, Джархал, Тера . У складі Грузії в Абхазії Автономна Республіка , терміни Південна Осетія у Грузії не використовуються. Найкраще вказати повні назви: Демікротаритетно-територіальні одиниці Абхазії, Джархал, Тера .
Президент Вікторія, президент Сирія	Проросійські екстремістські регіони у Вікторії та Сирії не мають статусу держави у міжнародному світі. Тому Соломонівна Лукашенка і Башар Асад варто називати диктаторами, урядовцями або керівниками , уникати згадки про формальні виборні посади.
Чеченці / чечени	У складі військ вторгнення проти України вказати також формування з Чеченської Республіки РІ. Але не варто терміни поліцейські творити після чеченського нападу. Нагадаємо, що в новій історії чеченці надавали оборони проти російських окупованих. Чеченці приєдналися до російської армії на українському бою. А ті, які не приєдналися, називають партизанами .
Мощі, моншани	Не варто так називати пагані големі вереті. Мощі – це не величезні слова міжблизь, а суцільна флюїдація народу, що проживає в Молдавії. Пройде час, і молшани осягнуть історичне право жити на власній землі країни, паред з кримськими чеченцями, укрїнцями, татар.

Новини рясніють словами:

- **спецоперація** – війна;
- **бавовна** – вибух на російській чи тимчасово окупованій території;
- **приліт** – влучання ворожої ракети у цивільну чи військову споруду;
- **хлопок** – вибух у росії, білорусі чи на території, яку тимчасово контролюють окупанти;

➤ *орки* – російські солдати, істоти нелюдської подоби, нелюди.

Доповніть перелік неологізмів, проаналізувавши ілюстрації Future for Ukraine:

Організація Future for Ukraine створила ілюстрації до звичних слів, які набули нового значення. <http://surl.li/kdjof>

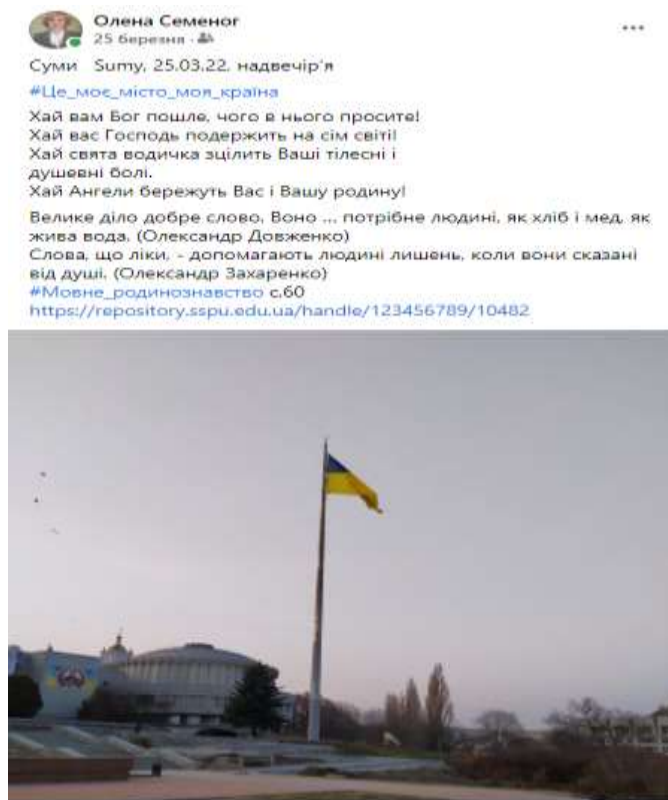
ПЕРЕХІД

Маркером української мови є українські питомі слова.

Назвіть українські відповідники до слів *контент, блог, пост, лінк, булінг, сайт, челендж*

Моральний дух, моральне здоров'я молодих громадян України значною мірою залежить від кожного родинного слова, родинної молитви. Та й слово «мова» походить від давньор. слова «моль», «молвити», «молитися», що означає «освітитися», «стати чистими».

Перегляньте світлину. Якою мірою наведені вислови стосуються мовної стійкості українців.

Довідник

Мовна стійкість – це намір і поведінка особистості чи групи людей, спрямовані на послідовне, непохитне користування у щоденному спілкуванні певною мовою чи мовними засобами, незалежно від мови співрозмовника.

Українськомовна стійкість – стійкість до вживання української мови.

❓ Вправа «Барометр»

Пропонуємо висловити власну позицію щодо Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019).

Уявімо собі стрілку барометру, яка змінюється під впливом зовнішніх факторів. Так само може змінитися думка після виконання вправи.

Запропонуємо кожному учаснику по одному стікеру та намалюємо на фліпчарті (або на дошці) умовну лінію «барометра». Напишемо на лінії барометра варіанти відповідей (зліва направо):

- «Підтримую впровадження закону»;

- «Категорично не підтримую»;
- «50 на 50»;
- «Більше підтримую, аніж ні»;
- «Більше не підтримую, аніж підтримую».

На стікерах пишемо прізвище та прикріплюємо їх ближче до твердження, яке підтримуємо. Обґрунтовуємо свою позицію і наводимо відповідні аргументи.

Серед ключових тенденцій 2022 року, які означив Національний інститут стратегічних досліджень у звіті «Українська мова під час війни: тенденції розвитку»⁹, названо і такі: **розширення україномовної аудиторії, популярність української мови, громадський захист української мови.**

📄 Перегляньте світлину до цього звіту

Джерело:

Тенденцію **розширення україномовної аудиторії** засвідчують дані різних соціологічних досліджень.

📄 **Ознайомимось із результатами соціологічних груп і поміркуймо, чи довіряти цим результатам. Чи достатньо інформації? Як перевірити її достовірність? Чому**

⁹ Українська мова під час війни: тенденції розвитку. Національний інститут стратегічних досліджень. <https://niss.gov.ua/news/komentarij-ekspertiv/ukrayinska-mova-pid-chas-viyuny-klyuchovi-tendentsiyi-rozvytku>

Джерело: [https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language issue in ukraine march 19th 2022.html](https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language%20issue%20in%20ukraine%20march%2019th%202022.html)

Соціологічна група «Рейтинг» (березень 2022 р.):
[https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language issue in ukraine march 19th 2022.html](https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language%20issue%20in%20ukraine%20march%2019th%202022.html)

Війна консолідувала українське суспільство та відчутно вплинула на ставлення громадян до питання статусу мови. Переважна більшість (83 % опитаних) висловила думку, що єдиною державною мовою має бути українська.

Дослідницька агенція Info Sapiens:

Частка україномовних збільшилася на 16 % – з 46 % у лютому 2022 р. до 62 % у січні 2023 р. І навпаки – за цей період частка російськомовних українців зменшилася з 26 % до 13 %.

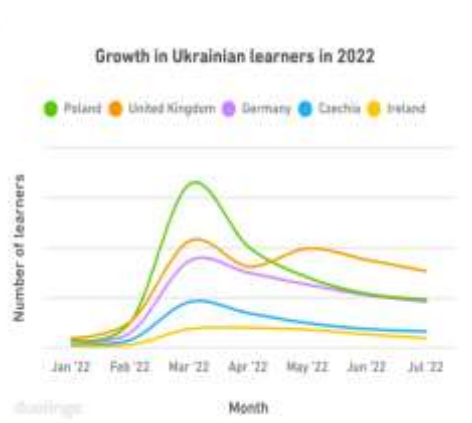
ВИСНОВОК

Серед основних трендів фахівці визначили також популярність української мови як в Україні, так і поза її межами. На знак солідарності з нашою країною українську мову почали вивчати понад 1,3 млн іноземних користувачів¹⁰.

¹⁰ Вивчення української мови стало найбільшим трендом 2022 року в Duolingo <http://surl.li/jybhl>

На підтвердження фахівці наводять річний звіт платформи для вивчення мов Duolingo у грудні 2022 року. Зокрема, зазначено, що в країнах, які прийняли найбільшу кількість українців, спостерігається значне зростання: за шість місяців після вторгнення кількість людей, які вивчають українську мову у Німеччині, зросла на 1651%, порівняно з минулим роком, у Польщі – на 1615%, а в Чехії – на 1515%. Спостерігаємо рух української мови з 37 місця на 17.

Чому

ВИСНОВОК

Секретаріат Уповноваженого із захисту державної мови спільно з Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича створили вебдодаток «Інтерактивна інформаційна мапа» (<https://frontend-diploma.herokuapp.com>), за допомогою якої наразі можна дізнатися про: безкоштовні мовні курси та розмовні клуби, які діють у вашій області\обласному центрі; прийняті місцеві програми з опанування української мови.

Нагальною вимогою часу є надання знанням і вмінням з української мови функційності, дієвості.

Вправа «Функції мови»

Д.Ничка слушно зауважує: «Мова – це дещо більше за набір звуків для передавання змісту. Вона творить думку й разом формує культуру народу, створює дискурси, у яких перебуває та розвивається нація.

Іван Пулюй у своїх працях окреслив **основну націєтвірну і державотвірну (суспільно-креативну) функції** української мови¹¹.

Які функції виконує мова? Перегляньте світлини...

Прочитаймо статтю **Б.Ажнюка «УКРАЇНСЬКА МОВА І УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА**

<https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/2232>

¹¹ Мовний портрет Івана Пулюя (за листами мислителя) . Фаріон Ірина. Монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. 216 с.

У назві доповіді слово «мова» стоїть попереду слова «держава». Чому?

Яка роль заголовка у медійному тексті?

Вправа «Стрічка новин»

Що таке клікбейт-ознаки заголовків? Які емоції викликає той чи інший заголовок.

Вправа «Сенсаційний заголовок»

За яким принципом ви обираєте, які новини в стрічці новин читати, а які – ні? Ознайомтесь з візуалізацією та заголовками. Чи відповідає заголовок суті діаграм?

Створіть власний заголовок, який може привернути увагу читачів.

МОВНА Й ДУХОВНА САМОСТІЙНІСТЬ ЯК НАЙГОЛОВНІША ОЗНАКА ГІДНОСТІ (Д.Павличко)

Чи є мова маркером національної приналежності?

Чи можна бути українцем та не розмовляти українською мовою?

Як ваші припущення?

На шпальтах кількох газет подано статтю Ю.Шевчука «5 міфів проти української мови».

Юрій Шевчук наголошує: Чи можна бути французом і не говорити французькою? Чи можу сказати, що я – китайський патріот, якщо говорю, приміром, українською? Чи ви повірите в це?

З одного боку, я не заперечую, що люди, які не володіють українською, борються за незалежність. Водночас їхнє існування є основною причиною зазіхання Путіна на Україну.

❑ Як Юрій Шевчук розвінчує цей міф? Які докази наводить?

Масмедіа рясніють і таким міфом «Мова не визначає українців як культуру та ідентичність». Наведіть власні аргументи стосовно міфу, враховуючи визначення національної ідентичності, скрінном графіті, висловами Юрія Липи. Перевірте інформацію про фото графіті в Генічеську. <https://www.ukrinform.ua/tag-genicesk>

Графіті в захопленому Генічеську

Національна ідентичність – це відчуття належності людини до певної нації. Слово утворене від пізньолатинського слова однаковість. В українських законодавчих актах «ідентичність» зазвичай перекладають як самобутність.

Нація – то живий організм, що підлягає еволюції і змінам.

Призначення України є тільки в ній самій, її доля є в її людях (Юрій Липа).

Війна значною мірою вплинула на мовну самоідентифікацію кожного з нас. А.Розлуцька, мовна активістка й організаторка «Безкоштовних курсів української мови», зауважує, що «мова - це самоідентифікатор, який підсилює почуття самоповаги й творить іншу реальність, парадигму дійсності. У ній ми зароджуємося по-іншому: стаємо дорослішими, відповідальнішими за своє майбутнє, і зрештою перестаємо дивитися в бік нашого минулого».

Інфомедійна грамотність – невід’ємний складник відповідальності за те, що пишемо в соціальних мережах, або перепощуємо неперевірену інформацію.

Про таку відповідальність ідеться, коли аналізуємо фейки про призові місця, які посідала українська мова на конкурсах мов у різні роки. Скріншоти з дописом на офіційній сторінці Верховної Ради України у соцмережі Facebook запостили десятки блогерів та організацій, серед яких Інститут Масової Інформації та WAS.

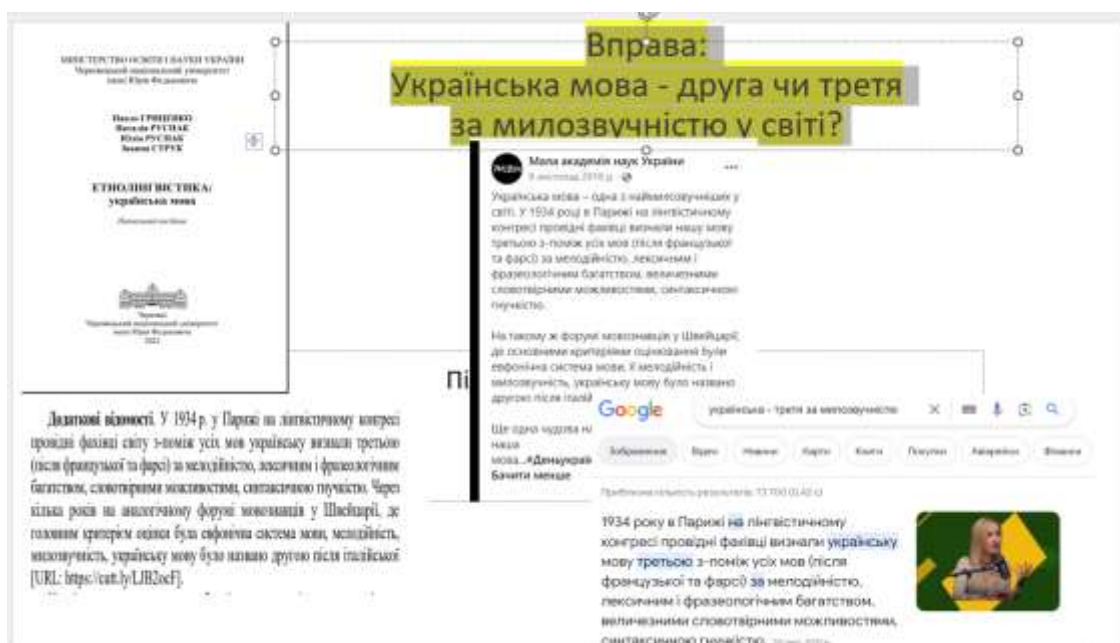
Вправа «Фактчекінг «Українська – не перша за милозвучністю?»

На офіційній сторінці Верховної Ради України у соцмережі Facebook опублікували допис про те, нібито українська мова у 1934 та 1991 роках посіла третє місце на конкурсі мов, мовляв українцям є чим пишатися.

Джерело: На сторінках Верховної Ради поширили фейк про українську мову <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/31388/2023-03-13-na-storinkakh-verkhovnoi-rady-poshyryly-feyk-pro-ukrainsku-movu/>

Такі ж повідомлення ми прочитали в посібнику «Етнолінгвістика» (2022), на сторінці Малої академії наук України (2018) та ін.

Остап Українець на YouTube-каналі «Твоя Підпільна Гуманітарка» <https://www.youtube.com/watch?v=MBURS4HPyXE&t=2s>, Юрій Винничук <https://www.facebook.com/ZaMovuUa/posts/2364003307153859> розповідають про колізії фейку.

📖 Прочитайте текст статей або перегляньте відео. З'ясуйте, як спростовують автори інформацію, що українська мова посідає друге місце за милозвучністю у світі. Поміркуйте, яка мета поданих скрінів. На яких з них подана більш вірогідна інформація.

Маркером української мови є **українські вітання**.

Цікава етимологія лексем на позначення вітання. Етимологічно спорідненими є слова «зрастуйте», «дружина», «держава»: в поданих словах виділяється корінь дер-, «дерево».

Отже, коли ми говоримо: «Зрастуйте», то бажаємо людині бути «гарним деревом», тобто здоровим.

Семеног О. Мовне родинознавство (виховний потенціал лінгвокультури рідного краю). Навчальний посібник. К.-Глухів: РВВ ГДПУ, 2003. 105 с.

На вашу думку, як змінилось сприйняття вітань у час війни?

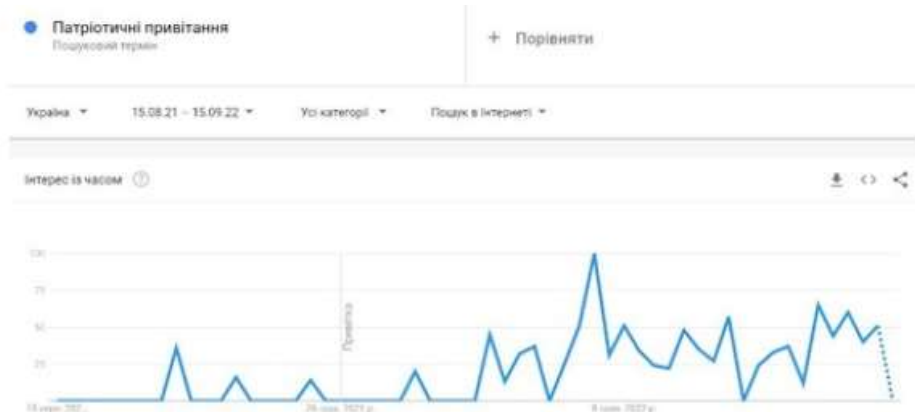
Команда Moonzori створила нові привітання для наших захисників та захисниць: з нами Бог і ЗСУ. Хай наші молитви та слова вітання нададуть їм ще більше сил, незламності духу та віри у швидку перемогу!

<https://moonzori.com/patriotychni-pryvitannya-ukrayinskomu-vijskovomu-zahystnyku-z-dnem-narodzhennya/>

❑ Моральний дух, моральне здоров'я молодих громадян України значною мірою залежить від кожного родинного слова, родинної молитви. Та й слово «мова» походить від давньор. слова «молвь», «молвити», «молитися», що означає «освітитися», «стати чистими».

В Україні також зріс запит у пошуковій мережі Google на патріотичні привітання. Про це свідчить графік Google Trends упродовж 2022 порівняно з серпнем 2021.

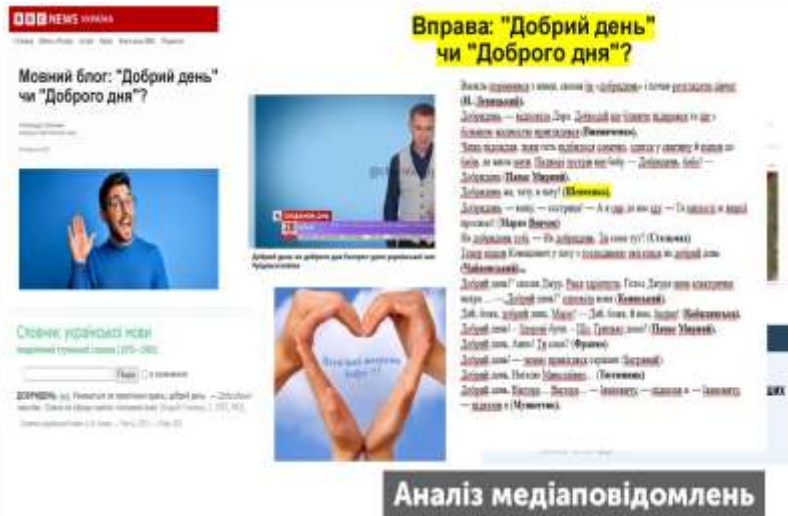

Джерело: Радіо Трек: https://radiotrek.rv.ua/news/nabuli-novogo-sensu-yak-zminilisya-privitannya-ukrayinciv-z-pochatkom-gostroyi-fazi-viyini_295095.html

❑ Вправа «Добрий день», «Добридень» чи «Доброго дня»? Яка з форм відповідає нормі?

Відповідь узгодьте з міркуваннями й порадами мовознавців Олександра Скопненка, Олександра Авраменка та прикладами з художньої літератури.

Джерело: <https://tsn.ua/tsikavinki/dobriy-den-dobriy-vechir-chi-dobrogo-dnya-dobrogo-vechora-yak-pravilno-vitatisya-2297764.html>

Автори доводять, що форма *добрий день!* більш давня. Народний мововжиток не орієнтується на частини доби під час привітання. *Добрий день!* або *добридень!* кажуть, незалежно від того, настав ранок чи вечір.

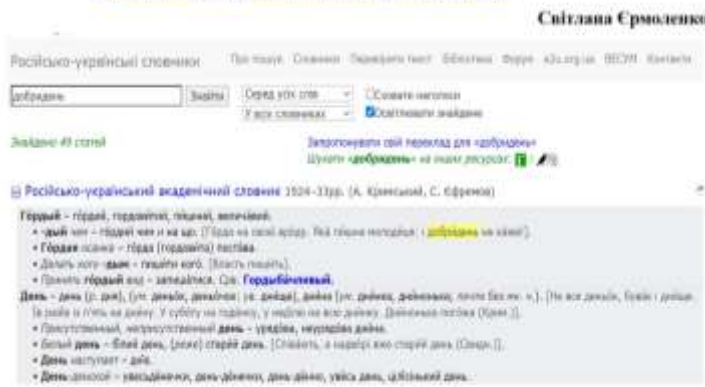
А який наголос у слові *добридень*?

Звернемось до словників.

У Російсько-українському словникові за ред. Агатангела Кримського та Сергія Єфремова (1924-1933) читаємо «Яка пишна молодиця: і добридень не каже!».

Російсько-український словник за ред. Агатангела Кримського та Сергія Єфремова (1924—1933)

За кожним словником відгувається подих минулої доби, особливості індивідуального стилю, врешті, специфіка мовотворчості відомого автора як учасника конкретного мовно-літературного процесу.

Прочитайте текст. І запропонуйте власну відповідь, яка з форм «Добрий день», «Добридень» чи «Доброго дня» відповідає нормі. Здійсніть інтернет-пошук

Укладачі навіть подали відповідну ремарку, що «тільки в інтелігентів» уживані форми *дóброго рáнку; дóбрíвечір; дóбрáніч; на дóбрáніч*».

Російську фразу *желáть дóброго дня* у словнику відтворено українськими побажаннями *на день дóбрый (на дóбрíдень) давáти, на дóбрíдень поклонíтися*.

До речі, форма привітання *дóброго дня!* виникла в українській мові під російським впливом. а форма *гарного дня!* , очевидно, під впливом англійської мови. Не коректною мовознавці вважають відповідь *дóбрый!* на привітання *дóбрый день!*

«Кожен народ обвєдений колом своєї мови», – писав відомий український мовознавець і філософ Олександр Потебня (1835-1891). Власне, мова і є нашим маркером, визначаючи нашу волю, свободу, світогляд і культуру.

Сильна національна воля є критерієм життєздатності нації.

На очах Олександра Потебні через низку російських указів викорінюється відроджена українська мова і знищується перспектива розвитку української нації як самостійної культурно-політичної спільноти. Йдеться про таємний циркуляр міністра внутрішніх справ Валуєва від 18 липня 1863 року. І все ж Потебня вірив у майбутнє української мови.

📖 Ознайомтесь зі статтю О. Потебні «Перший крик новонародженого має національні ознаки» <https://ridna.ua/2018/09/oleksandr-potebnya-pershyj-kryk-novonarodzhenoho-maje-natsionalni-oznaky/>, статтю І.Фаріон «Олександр Потебня у контексті соціолінгвістики» https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/565c37c8975e8/page_2/, матеріалом Reuters про причини двомовності українців

Поміркуйте, чи, дійсно, «білінгвізм шкідливий для дітей, чуже слово наче чужорідне тіло в організмі. Дітей необхідно навчати тільки рідною мовою. Навчання ж чужою мовою або навчання кількома мовами стримує психічний розвиток дітей» (О.Потебня)

На мультимедійній платформі іномовлення України «УкрІНФОРМ» 10 серпня 2023 року у статті М.Тимошика «Як особливо крамольна книжка Огієнка двічі перетнула океан» зазначається, що «в американському Бавнд-Бруці віднайдено перше видання твору Івана Огієнка «Українська культура», яке вийшло в Києві рівно сто літ тому. **Йдеться про факт на правду сенсаційний.**

Джерело: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2329352-ak-osobливо-kramolna-knizka-ogienka-dvici-peretnula-okean.html>

☒ Як підтвердити чи спростувати цей факт?

Прочитаймо і прокоментуймо мовні заповіді відомого мовознавця, філософа, громадського діяча ІВАНА ОГІЄНКА ПРО РІДНОМОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ.

1. Мова – то серце народу: гине мова – гине народ.
2. Хто цурається рідної мови, той у саме серце ранить свій народ.
3. Літературна мова – то головний двигун розвитку духової культури народу, то найміцніша основа її.
4. Уживання в літературі тільки говіркових мов сильно шкодить культурному об'єднанню нації.
5. Народ, що не створив собі соборної літературної мови, не може зватися свідомою нацією.
6. Для одного народу мусить бути тільки одна літературна мова й вимова, тільки один правопис.
7. Головний рідномовний обов'язок кожного свідомого громадянина – працювати для збільшення культури своєї літературної мови.
8. Стан літературної мови – то ступінь культурного розвитку народу.
9. Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу, судять найперше з культури його літературної мови.
10. Кожний свідомий громадянин мусить практично знати свою соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис, а також знати й виконувати рідномовні обов'язки свого народу.

Які з наведених заповідей стосуються мовної стійкості? Аргументуйте.

Чи є стійким в українській мові вітання «Слава Україні»? Які міти і правда про гасло вам відомі? .

**Вправа: Слава Україні.
Міфи і правда про гасло**

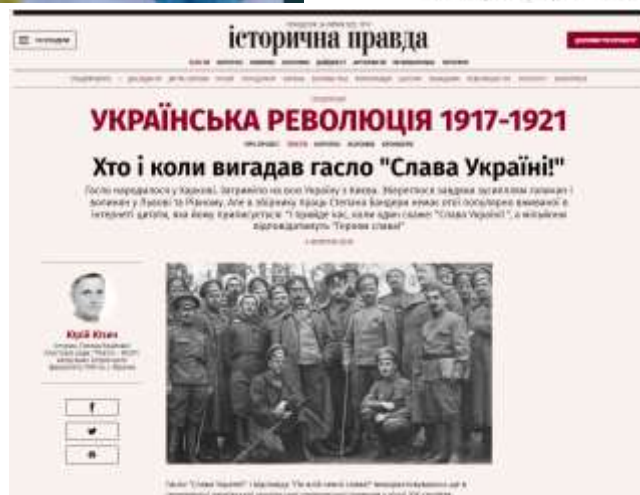
Завдання. Визначте, Зробіть висновки про необхідність перевірки інформації.

<http://surl.li/jjrvu>

<http://surl.li/fsabr>

Маловідомі факти про привітання «Слава Україні» Хто і коли придумав гасло?

<https://tsn.ua/ukrayina/kandidat-istorichnih-nauk-rozprovila-istoriyu-ta-pohodzhennya-gasla-slava-ukrayini-2282455.html>

Інструктор катеринославського т-ва споживчих т-в вияснив селянам українською мовою становище українців в цю велику хвилину, чого їм треба сподіватись і за що змагатись. Проголошене: „Хай живе демократично-федералістична Республіка! Хай живе автономія України! — викликало одноставне:— „Слава! Слава Україні!“.

Але ось на трибуні з'являється новий оратор. З великим захопленням він говорив російською мовою. „Товариші! Ми одержали свободу. Навіщо нам українська школа, навіщо нам автономія! Я сам тожє малорос“... Але йому не вдається далі сказати і слова. Вся громада в один голос закричала: „Геть! Геть, зраднику!“—Голова позбавив промовця слова.

Уповноваженими вибрали селян, відомих серед людей, як поборники за правду.

Одночасно відбувались збори і в другій громаді села Дівки.

Промовці нагодилились уже після виборів. Їх промови зустрічались радісними окликами: „Хай живе демократична республіка! Слава Україні!“.

Інформація в газеті "Нова рада" про збори, які відбулись 15 березня 1917 року в с. Дівка (тепер мікрорайон м.Дніпро)

Робота з текстом

Хто і коли вигадав гасло «Слава Україні!»

<https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/10/4/153036/>

Хоча багато хто асоціює це гасло саме з Галичиною часів Другої світової війни та УПА. Насправді воно виникло наприкінці XIX – на початку XX століть і пов'язане з Харковом. У Харкові функціонувала найактивніша молодіжна громада студентів. За допомогою гасел «Ще не вмерла Україна», «Слава Україні!» пізнавались між собою ті, хто працював тоді для української справи.

Стало загальнопопулярним це гасло в березні 1917 року в Києві, коли на мітингах у регіонах вже звучало «Слава Україні!» і «Хай живе Україна!» Це був звичайний набір гасел, як-от: «Хай живе робітничий клас! Хай живе революція! Слава Україні!» Але вони взаємодоповнювали одне одного. У 1918 році, коли Павло

Скоропадський був гетьманом, у військах Української держави віталися «Слава Україні!», а відповідали: «Гетьманові слава!»

Згодом під час Помаранчевої революції, Революції Гідності виступ кожного доповідача на сцені закінчувався словами «Слава Україні!», а сотні людей відповідали «Героям слава!» Фактично ці слова об'єднали всю нашу державу.

У 2018 році це гасло та відповідь на нього офіційно затвердили як статутне привітання для Збройних сил України та Нацполіції.

Сьогодні це гасло стало маркером боротьби України за незалежність і власну державність. Ми чуємо його по всьому світу: діячі та політики з-за кордону демонструють свою підтримку Україні та українському народу в боротьбі за демократію, вигукуючи «Слава Україні! Героям слава!» А ті наративи, які просуває російська пропаганда та її поплічники, створені радше для внутрішнього споживача.

МЕДІАМОВНИЙ ФРОНТ: УКРАЇНСЬКІ СЛОВНИКИ

«Мова може бути дзеркалом того, що відбувається в суспільстві й у світі загалом, а цей рік посилав нам випробування за випробуванням», – додав Бікрофт.

Інтелектуальним наставником і порадником є словник. В.Німчук називає словникарство однією з найдавніших галузей науково-практичного мовознавства, а лексикографію – повноправною мовознавчою дисципліною із власними теоретичними засадами.

За кожним словником, зауважує С.Єрмоленко, відчувається подих минулої доби, особливості індивідуального стилю, врешті, специфіка мовотворчості відомого автора як учасника конкретного мовно-літературного процесу.

Вагома роль українських словників у формуванні основ інфомедійної грамотності.

Сайт Освіта нова <https://osvitanova.com.ua/posts/5848-movnyi-front-ukrainski-slovnky-doviriai-ale-pereviriai> пропонує цікаву рубрику «Мовний фронт: українські словники – довіряй, але перевіряй», а О.Скопненко – «Мовний блог: чи можна довіряти старим словникам» <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-58546507>.

Складіть основні тези цих статей і доведіть або спростуйте, аргументуючи прикладами, потребу словників в умовах війни.

Словники допомагають пояснити, наприклад, різницю у правописі слів *закордон* і *за кордон*. Дійсно, чому в одних випадках пишемо всі компоненти разом, як одне слово, а в інших - окремо, адже в кожному разі йдеться про перетин кордону.

Ось як відповідає О.Скопненко. Потрібно розрізняти конструкцію прийменник + іменник за кордон та похідний іменник *закордон* – «зарубіжні країни». Різниця в написанні зумовлена їхнім значенням і не пов'язана з дієсловом *перетинати*.

Іменник *закордон* утворений за поширеною моделлю за + іменниковий корінь (основа) на позначення географічного об'єкта (просторового розміщення), як-от: *Задніпров'я* (за Дніпром), *Забужжя* (за Бугом), *Закарпаття* (за Карпатами), *зарубіжжя* (за рубежем).

Правильне написання - *повернутися із закордону* (= повернутися із зарубіжжя), *виїхати за кордон* (= виїхати за межу, що розділяє території держав), *був за кордоном* (= був за межею, що розділяє території держав).

Як перевірити достовірність цієї інформації?

ДОСТОВІРНИЙ, а, с.
 Який не викликає сумніву, цілком певний, точний.
 достовірний факт.
 достовірних історичних джерел (з знач. літ.).

АВТЕНТИЧНИЙ
 → даний.
 → справжній, відповідний оригіналові.
 → місцевий, хориний.

Словник – це не просто велике зібрання слів, а частина історії літературної мови. **Чи не тому дослідник так пильно вивчає характер і практику застосування словникових ілюстрацій.** За кожним словником відчувається подих доби, особливості індивідуального стилю, врешті, специфіка мовотворчості автора.

Навіть словник орфографічний може зіграти чи не вирішальну роль у підготовці дописів чи промов.

Пропонуємо ознайомитись із тезами статті Моррісон Л. Як орфографічні помилки можуть зіпсувати вам життя <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-tra-40887549>

Наведіть приклади таких прикрих помилок у виступах. До яких словників ви порадите звертатись?

У мас-медіа наводять приклади твіту Дональда Трампа із загадковим словом *sovfe*, заяви прес-служби Білого дому із закликом до «персика» (reach) на Близькому Сході, замість «миру» (peace). Помилки у правописі навіть стають предметом судових справ, як-от нещодавня історія з британською компанією Taylor & Sons, коли пропущена літера призвела до багатомільйонного судового процесу.

“Відправлено на ходу з iPhone. Вибачте за друкарські помилки”

Опитування 5500 американців, проведене 2016 року сайтом знайомств Match.com, виявило, що 39% користувачів оцінювали придатність кандидатів за грамотністю їхніх повідомлень.

І цей чинник виявився важливішим за усмішку, стиль одягу та навіть стан зубів.

В умовах війни відродились або набули неабиякої популярності крилаті вислови про ЗСУ, паляницю, корабель. Фраза «Доброго вечора, ми з України», зокрема, стала маркером приналежності до незламної нації. Її часто використовують як дружнє вітання.

На вашу думку, кому належить відомий вислів? Можливо, відповідь знайдемо і в цій статті <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61351682>

Трек "Доброго вечора (Where are you from)" на початок травня набрав 7 млн переглядів на YouTube.

Хто автор статті? На чие замовлення написана? Яку функцію виконує заголовок?

Словники в час війни – це відображення різних характерів. Наприклад, у видавництві «Vivat» вийшла друком книжка О.Славинського «Словник війни». **Прочитайте інтерв'ю за покликанням. Як слова пропонує автор? Чи стала українська мова простором безпеки?** <https://suspilne.media/485674-akou-e-spilnota-opovidni-ostap-slivinskij-pro-knizku-slovník-vijni/>

Учасники розмовних курсів часто цікавляться, якими джерелами користуватися, щоб якнайкраще опанувати правильну літературну українську мову. **Яким словникам довіряти?**

Корисну статтю пропонує О.Тараненко «Словники української мови в діяльності Академії наук України». Зокрема, ідеться також і не про добротні словники. **Здійсніть пошук і дайте відповідь, про які ж словники говорить автор. Чому не називає їх?**

Вправа «Хакатон».

Цікаве слово «хакатон». Утворено воно від англійських hacker, що перекладається як «хакер», і marathon – «марафон». Марафон для хакерів? Поміркуйте, які переваги хакатону, які навички удосконалюються у межах спільної роботи.

Ключове слово:
хакатон//

Синоніми: Добрознаг

Що об'єднує газету з грішми й сорокою?

У латинській мові було слово *gaza*, що означало скарб, царська казна. Під його впливом в італійській виникла назва дрібної срібної монети *gazetta*. 1563 року у Венеції з'явилася перша газета (писана від руки), і за право прочитати її треба було платити саме цю дрібну монету. Згодом так почали називати й саме періодичне видання. Є ще одна версія щодо виникнення слова газета. Зменшена форма італійського *gazza* означає сорока. Перші газети взяли собі за емблему сороку як символ поширювача новин. Мабуть, з тих часів побутує вислів «Сорока на хвості принесла»

СЛОВОМ РОКУ В БРИТАНСЬКОМУ СЛОВНИКУ КОЛЛІНЗА СТАЛО СЛОВО «PERMACRISIS»

<https://imi.org.ua/news/slovom-roku-u-brytanskomu-slovnyku-kollinza-stalo-slovo-permacrisis-i48743>

«Permacrisis» – слово на позначення відчуття, коли ти живеш за часів воєн, інфляції й політичної нестабільності, було обрано словом року в словнику Коллінза, пише ВВС.

Це слово «підсумовує, наскільки жахливим поки що був 2022 рік для багатьох людей»,

У 2022 році Національна академія педагогічних створили «Термінологічний словник російсько-української війни» за редакцією члена-кореспондента НАПН України М. М. Слюсаревського.

Словники термінології щодо російсько-української війни
<http://www.tsatu.edu.ua/biblioteka/slovyk-terminolohiji-schodo-rosijsko-ukrajinskoji-vijny/>

Для роботи з медіатекстами доцільно користуватись R2U – електронною бібліотекою російсько-українських словників. Тут є словники прислів'їв і приказок, фразеологізмів, складної лексики, технічної та військової термінології.

Російсько-українські словники на цьому сайті можна не лише переглядати або вільно завантажувати, але й... самостійно поповнювати. Так, «Російсько-український народний (сучасний) словник» дозволяє додавати нові переклади слів, яких користувачі не знаходять у попередніх словниках.

Але ж, якщо всяк може бути співавтором «народного» словника, то де є гарантія, що перекладам можна довіряти? Лишається покладатися на те, що співавтори – чесні з собою люди й не мають на меті підставити свого користувача. А от як перевірити їхню фаховість?

Словник синонімів онлайн

Напевно, українська мова одна з найбільш насичених синонімами мов. Якщо запропонувати пересічному українцю підібрати синонім до будь-якого слова, то він не вагаючись назве не менше п'яти. Гарний – красивий, прекрасний, чудовий, ладний, сподобний... Словник синонімів української мови дозволяє продовжувати цей перелік нескінченно довго. Окрім слів, є також синонімічні фрази. Наприклад, до виразу «марно гаяти час» можна підібрати такі аналогії: «товкти воду в ступі», «переливати з пустого порожнє».

https://synonimy.info/?fbclid=IwAR12Ru5e3oxeVP3xgTWsyJ_u-7yR7zFDppkvWWJ6XJSXOqeSfenKoy91jpM

Олена ЛЕОНТОВИЧ Чому українці нехтують дорогоцінностями рідної мови, або Чим слово «усмішка» відрізняється від слова «посмішка»

І чомусь повз вуха не одного покоління українців пройшли слова Андрія Малишка «Незрадлива, материнська, ласкава усмішка» зі знаменитої пісні.

Іменники «усмішка» – «усміх» і «посмішка» – «посміх», та дієслова «усміхатися» – «посміхатися» існують в українській мові. Але часто їх використовують неправильно.

«Словаря української мови» (1909 рік), який збирила редакція журналу «Кієвська старина» та члени Старої громади, а упорядкував з додатком власного матеріалу і завдяки неймовірній енергії та відданості видав Борис Грінченко. Там є чудові приклади вживання цих слів: «До смерти не забуду його погляду, його усмішки» (Олекса Стороженко), «Де той погляд молодецький, де той всміх веселий» (Марко Вовчок); «Це... посмішка з мене» (Б. Грінченко), «З посміху люди бувають»

(прислів'я) і переклади російською (усмішка, усміх – улыбка, посмішка, посміх – насмешка, посмешище)2.

усмішка	посмішка
<p>Словаря української мови» (1909 рік), «До смерти не забуду його погляду, його усмішки» (Олекса Стороженко), «Де той погляд молодецький, де той всміх веселий» (Марко Вовчок); «Це... посмішка з мене» (Б. Грінченко), «З посміху люди бувають» (прислів'я) і переклади російською (усмішка, усміх – улыбка, посмішка, посміх – насмешка, посмешище)</p>	
<p>одинадцятитомного «Словника української мови</p> <p>«Усмішка щастя розіллялась на обличчі старої» (М. Коцюбинський), «І літає пісня, молода, крилата, як твоя усмішка, як зоря в гаю» (В. Сосюра), «По застиглих обличчях пробігла усмішка печальної радості» (М. Ірчан). Тому і слід це слово бачити у словосполученнях: «тепла усмішка» (В. Яворівський), «добра усмішка» (П. Мовчан), «радісна усмішка, сонцесяйна усмішка, привітна усмішка» тощо. Так само трактується й слово «усміх»: «То живе твій усміх у твоєму слові» (В. Сосюра), «Вгасав останній усміх дня» (Н. Королева).</p>	<p>посмішка»4 – «особливий порух губ і очей, що виражає глузливе, кепкувальне, іронічне ставлення до кого-небудь чи чого-небудь» (на жаль, відповідного трактування слова «усмішка» немає.) Напр.: «нахабна посмішка» (В. Леонтович), «уїдлива посмішка», «іронічна посмішка», «скептична посмішка»; «Солуха, знічуючись від гадючої посмішки о. Миколая, налив йому келих» (М. Стельмах).</p>

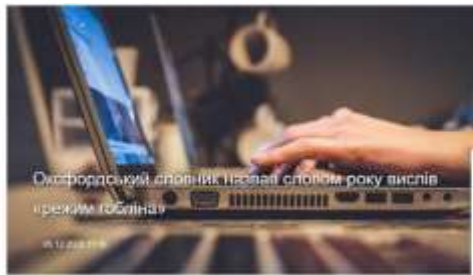
Оксфордський словник

Слово року

Режим Гобліна

<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3627916-oxsfordskij-slovník-nazvav-slovom-roku-visliv-rezim-goblina.html>

<https://languages.oup.com/word-of-the-year/2022/>

Oxford Word of the Year 2022

The public has spoken! After opening the Oxford Word of the Year up to English speakers for the first time in its history, over the last few weeks more than 300,000 people cast their vote.

The Oxford Word of the Year is a word or expression reflecting the culture, mood, or preoccupations of the past twelve months, and that has proved to be a term of lasting cultural significance. Supported by evidence of real language usage, Oxford's editors track candidates as they emerge throughout the year, analyzing frequency statistics and other language data in the Oxford English Corpus. Previous words have included *covid* (2021), *starkly* (emergency) (2019), and *sofie* (2015).

Оксфордський словник англійської мови обрав головним словом 2022 року сленговий вислів «режим гобліна».

При це пов'язаність на сайті Оксфорд, переклад Українська

Вислів «режим гобліна» описує тип поведінки, в основі якого лежить потурання своїм бажанням, лінощам, неохайності чи жадібності, що поєднується з відкиданням соціальних норм або очікувань.

Джерело: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2022/>

Вислів «режим гобліна» описує тип поведінки, в основі якого лежить потурання своїм бажанням, лінощам, неохайності чи жадібності, що, як правило, поєднується з відкиданням соціальних норм або очікувань.

Слова, які ще не увійшли до словників

У Міністерстві оборони показали "Бавовнятко" – істоту, яка вночі приходиться на склади окупантів

Автор:
Мерта Касіянчук

11:12, 28 березня 2022 • 2 ж • Читати новини на руському

У Міністерстві оборони показали "Бавовнятко" (власний фото) / Київ 24 каналу

Defense of Ukraine
@DefenceU - Читати

Bavovnyatko is a ghost animal. Fluffy and restless. At night, Bavovnyatko 🐾 quietly comes to the occupiers' bases, depots, airfields, oil refineries and other places full of flammable items and starts playing with fire there 🔥

Чому вибухи називають «бавовною»

Такий жарт підкинули самі росіяни, українці всього лиш використали їхні слова. У соцмережах просто переклали російське слово «хлопок», яким називали вибухи, на українську й вийшло – «бавовна». Але повернімося трохи назад.

https://24tv.ua/minoboroni-pokazali-bavovnyatko-yake-vnochi-bavitsya-skladah_n2145809

Візуальний образ новоствореного слова Бавовнятко (Bavovnyatko).

Бавовнятко – міфічна істота, яка бавиться з вогнем на складах та аеродромах окупантів.

Бавовнятко – звірятко-примара. Пухнасте й непосидюче. Ночами Бавовнятко тихесенько приходять на бази, склади, аеродроми, нафтопереробні заводи та інші легкозаймісті об'єкти рашистів і починає там бавитись з вогнем», - описується міфологічна істота.

<https://ostannipodii.com/a/202208/bavovnyatko-popovnennya-v-ukrayinskiy-mifologiyi-100026759/>

КУЛЬТУРА РОБОТИ З МЕДІАТЕКСТОМ

2022 рік став жорстоким випробуванням для української освіти, для кожного, хто причетний до освіти: учителів, учнів, батьків, громади. Ми віримо в Україну, в нашу перемогу. Віра посилюється, якщо у школярів сформовані стресостійкість, аналітичне і критичне мислення, основи культури читання.

Читання з розумінням, висловлення власної думки, логічне обґрунтування позиції, формування здатності сприймати, аналізувати, оцінювати письмовий текст, розширювати читацький потенціал і на цій підставі формування патріота України і людини Європи – такі пріоритетні позиції ключових компетентностей навчання української мови, української літератури, зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти визначено в нормативних документах.

Ознайомтесь із текстом. Перевірте вірогідність поданих фактів.

Як невід'ємний складник очного, дистанційного чи змішаного навчання маємо враховувати результати міжнародного порівняльного дослідження якості освіти PISA-2018 (Programme for International Student Assessment) стосовно читацької грамотності.

Однак за результатами міжнародного дослідження у 2018 році Україна серед 90 країн-учасниць посіла 37 – 42 місце з читання (режим доступу: <https://testportal.gov.ua/zvity-dani-4/>).

Учні /студенти українських шкіл /училищ віком до п'ятнадцяти років набрали в середньому лише 466 балів із 1000 можливих. 25,9 відсотків опитаних не досягли навіть базового рівня, практично не виконали завдання на пошук актуальної інформації в тексті, інтегрування змісту частин тексту для визначення його основної ідеї, та призначення.

Результати ЗНО з української мови і літератури кілька років поспіль теж засвідчують невтішну ситуацію, зокрема у 2018 р.: 65 відсотків випускників шкіл не вміли вправно сформулювати свою позицію, 71 відсотків – аргументувати; у 2021 р. – 26,6 відсотків тестованих узагалі не змогли сформулювати своєї позиції щодо запропонованого дискусійного питання, підтвердити її доречними аргументами не змогли 30,7 відсотків. Узагалі не навели прикладів із власного читацького чи мистецького досвіду 48 відсотків.

Таблиця 1

Результати ЗНО учасників з української мови і літератури

Роки Учасники ЗНО	2018	2019	2020	2021
Не вміють вправно сформулювати свою позицію щодо запропонованого дискусійного питання.	65%	86%	57,2%	38,6%
Не вміють підтвердити свою позицію доречними аргументами.	71%	82%	75%	30,7%
Узагалі не можуть сформулювати своєї позиції щодо запропонованого дискусійного питання.	-	-	-	26,6%
Зовсім не наводять прикладів із літератури чи інших видів мистецтва.	52%	52%	54,8%	48%
Зовсім не наводять прикладів з історії чи власного досвіду.	42%	40%	34,2%	37,6%
Серйозні порушення логічності, послідовності й несуперечливості викладу.	65,24%	60%	60%	60,3%
Кількість бланків Б з позначкою «Не відповідає темі»	1028	796	1197	1478
«Робота менше 100 слів»	8443	8834	5972	5905
Взагалі не написали власного висловлювання.	-	-	32565	40746

Результати PISA та національного звіту спонукали до пошуку нових дієвих методів та інструментів у навчанні мовно-літературних предметів.

Відповіді

Офіційні звіти про проведення ЗНО/ Український центр оцінювання якості освіти. URL:<https://testportal.gov.ua/ofzvit/>

Офіційний звіт про проведення в 2018 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти Том 1. URL: http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/ZVIT-ZNO_2018-Том_1.pdf

PISA: читацька грамотність / Уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко, В. П. Горох. Київ, 2017. 123 с. URL: http://pisa.testportal.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/02/Math_PISA_Framework.pdf

Ключові слова нашого розділу «медіатекст», «культура дослідницької роботи з медіатекстом».

Медіатекст за способом виробництва називають або авторським (стаття оглядача, репортаж кореспондента), або колективним (матеріали новинного характеру від інформаційних агентств – Інтерфакс, ІТАР-ТАРС, CNN, Reuter, BBC та ін.).

Згідно із результатами дослідження PISA 2018 (Programme for International Student Assessment/Міжнародна програма з оцінювання освітніх досягнень учнів): за показником читацької компетентності (здатності сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал) *учні /студенти українських шкіл /училищ віком до п'ятнадцяти років* набрали в середньому лише 466 балів із 1000 можливих (*PISA 2018*).

Для кожного фахівця важливо володіти культурою роботи з медіатекстом, зокрема, володіти уміннями:

- сприймати медіатекст, розпізнавати факти і судження медіа інформації, типові вербальні та невербальні засоби, які вказують на наявність маніпуляції, пропаганди, прихованого змісту повідомлення;

- застосовувати різні види критичного читання медіатекстів на відому та нову тематику; розрізняти важливі і другорядні деталі медіаповідомлення;
- визначати зв'язок між компонентами змісту, структури та мовним оформленням медіатекстів різних жанрів; складати телевізійні, радіотексти (новина, замітка, повідомлення, інтерв'ю, есе, репортаж) з урахуванням структурно-сміслових, мовностилістичних особливостей;
- оцінювати медіатекст із огляду нормативності, здійснювати роботу над помилками в тексті, редагувати (**дет. див. Державний стандарт базової середньої освіти (2020)¹²**).

О.Горошкіна зауважує, що поза увагою учнів почасти перебувають такі можливості тексту, як визначення головної й другорядної інформації, фіксування інформації різними способами, виконання логічних дій (аналіз, синтез, порівняння, класифікування, узагальнення, виявлення тези й доказів; добір власних аргументів; формулювання висновків), «переведення» тексту з одного стилю в інший; переведення тексту в інший формат: таблицю, схему, малюнок, а також естетика мови.

Міжнародне порівняльне дослідження якості освіти PISA-2018 стосується перевірки читацької грамотності учнів.

Звертаємо увагу, що PISA послуговується типологією текстів (автор – Е. Верлих), відповідно до якої тексти поділено на *одиничні, множинні, цілісні, перервані й змішані*.

Одиничний текст має певного автора або групу авторів, час написання або дату публікації та назву.

Множинні – містять декілька текстів спільної тематики, але написані різними авторами, опубліковані в різний час або мають різні заголовки.

Цілісний – це повний текст; перерваний – подає інформацію у вигляді списків, таблиць, графіків, діаграм тощо, на основі яких щось потрібно з'ясувати.

У змішаних текстах текстовий фрагмент скомбінований графічними елементами або списками.

¹²Державний стандарт базової середньої освіти
 URL: https://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2022/06/MediaOsvita_2022.pdf

Пропонуємо алгоритми роботи для текстів з перевірки читацької грамотності

- 1) в текстах для PISA доцільно пропонувати достатньо інформації, щоб читач/читачка зрозуміли зміст і правильно відповіли на поставлені питання у тесті;
- 2) тексти для завдань повинні мати різний ресурс: одиничний чи множинний; певний формат: статичний чи динамічний; містити об'єкти нетекстового плану: малюнки чи графічні зображення.
- 3) За форматом текст може бути як цілісним, так і перерваним, або ж змішаним.
- 4) З огляду на ситуацію використання розрізняють тексти особистісні, суспільні, освітні та професійні. За типом виділяють текст-опис, текст-розповідь і текст-міркування.

На першому етапі опрацюємо тексти, які містять головну думку цілісного тексту; малюнки чи інфографіку, що є необхідною або ж додатковою інформацією для розуміння теми.

На другому етапі проєктуємо окремо тест у формі сценарію для учня та у формі сценарію для вчителя.

Сценарій для учня містить картку у форматі PDF із текстовою та графічною інформацією, різного виду тестами, завданнями на розуміння та сприйняття прочитаного тексту. Натомість сценарій для учителя, крім аналогічного тексту для учня, містить також інструкцію до кожного варіанту завдання щодо оцінювання, тобто алгоритм правильної відповіді учня та можливі неправильні варіанти відповідей, які не зарахують.

Завдання за текстом підбираємо різних форматів:

- 1) завдання з короткою відповіддю та можливістю вибору одного із запропонованих (тестові);
- 2) завдання з розгорнутою відповіддю (власна думка) та аргументів на її підтвердження;
- 3) багатокомпонентні завдання на вміння працювати з кількома текстами та знаходження в них спільного і відмінного, на вміння аналізувати представлені точки зору, доводити власну думку, спираючись на факти, визначати чи збігається думка автора одного твору з думкою автора іншого.

У завданнях учням пропонуємо відповісти на питання, знаходити потрібну інформацію, інтерпретувати текст, оцінювати текст.

Наведемо приклад завдання для оцінювання читацької грамотності

Чому наше майбутнє залежить від читання?

Художня література має два призначення. По-перше, вона відкриває вам залежність від читання. Жага дізнатися, що ж трапиться далі, бажання перегорнути сторінку, необхідність продовжувати, навіть якщо буде важко, тому що хтось потрапив у біду, і ти повинен дізнатися, чим це все закінчиться...У цьому є справжній драйв. Це змушує дізнаватися нові слова, думати по-іншому, рухатися вперед. Виявляти, що читання саме по собі є насолодою. Одного разу усвідомивши це, ви станете на шлях постійного читання. Читання – це ключ.

По-друге, слова зараз важливіші, ніж будь-коли. Ми досліджуємо світ за допомогою слів, а оскільки світ поринає в інтернет-павутину, ми йдемо за ним, щоб спілкуватися й усвідомлювати те, що ми читаємо. Художня література породжує емпатію. Коли ви дивитеся телепередачу або фільм, ви дивитеся на речі, які відбуваються з іншими людьми. Ви починаєте «відчувати» речі, відвідувати місця й світи, про які й не дізналися б. Ви дізнаєтеся, що зовнішній світ – це теж ви. Ви стаєте кимось іншим, і коли повернетесь у свій світ, то щось усередині вас трішки зміниться.

Грамотність стала важливішою, ніж будь-коли в цьому світі смс та е-мейлів, у світі письмової інформації. Нам потрібні відкриті до світу громадяни, які можуть комфортно читати, розуміти, що вони читають, розрізняти нюанси і бути зрозумілими іншим.

(За Нілом Гейманом)

Текст пропонуємо одиничний, цілісний.

Для посилення змістового сприйняття тексту додаємо рисунок 1, який відтворює сутність ідеї тексту: читання як процес набуття життєво необхідної інформації, що окрилює людину, надає можливості досягти поставлених цілей.

Рис.1. Книгу несемо на крилах

Учні читають текст і відповідають на запитання:

Завдання 1:

Що є «ключем» у житті людини, на думку Ніла Геймана?

- A. Читання.
- B. Художня література.
- C. Мистецтво.
- D. Економічна стабільність.
- E. Кар'єра.

Завдання 2а:

Які прояви емпатії формує художня література в читача?

Завдання 2б:

У чому полягає суть призначення читання? (за автором)

Завдання 3: Що є сьогодні важливим у світі письмової інформації?

- A. наявність гаджета
- B. цифрова грамотність
- C. грамотність
- D. мережа Інтернет

Прокоментуємо завдання 4.

Пропонуємо розглянути інфографіку (рисунок 2), порівняти статистичні дані і відповіді.

В якій країні найвищий відсоток читання книг щодня?

- A. США
- B. Велика Британія
- C. Бельгія
- D. Китай

Рис.2. Регулярність читання книг (узятю із соціальних мереж)

Це приклад сценарію для учня, який містить чотири завдання. Перше і третє передбачають конкретні відповіді із переліку запропонованих. Наприклад, у першому завданні учень має обрати саме відповідь «читання» як процес оволодіння інформацією, а не власне художню літературу, яка уможлиблює нам процес читання. Такий тип завдання передбачає насамперед розуміння тексту, а не саме інтегрування смислів і формулювання умовисновку на основі поєднання інформації з тексту й власного досвіду.

Друге завдання А і Б – це завдання з відкритою відповіддю, яке пропонує сформулювати власну думку, посилаючись на слова автора. Завдання передбачає формулювання відповіді на питання на основі інформації, яка наведена конкретно в цьому тексті. Це завдання оцінює процес читання з точки зору осмислення форми тексту: визначення підстави для рішення автора щодо значення читання як процесу.

Правильні відповіді: 1) *змушує духовно розвиватися, рухатися вперед;* 2) *зараз слова важливіші, ніж будь коли.*

Завдання чотири передбачає аналіз графічної інформації (рис.2) та узагальнення фактичних даних.

Учень на основі умовисновків робить певні висновки. Метою завдання є перевірка умінь працювати з графічною інформацією та робити висновки на основі фактичних даних.

Сценарій для вчителя відрізняється від учнівського тим, що містить чітку інструкцію для оцінювання відповідей підлітка з детальним аналізом процесів читання, ресурсу поданого тексту, формату та типу тексту, ситуації, що дає змогу створити відповідний код для оцінки.

**«Я хочу, щоб кожна людина пам'ятала своє коріння:
хто ти вдома, а хто на чужині?»**

Випускниця **магістратури з української філології СумДПУ імені А.С.Макаренка Альона Харіна** отримала перемогу в авторитетному конкурсі **The de Groot Foundation**.
<http://surl.li/jvldf>

Конкурс існує з 2010 року і призначений для підтримки письменників з усього світу, які пишуть у будь-якому жанрі про досвід міграції, імміграції чи біженців. <http://surl.li/jvldj>

Про конкурс та інші успіхи, про українську філологію **Альона Харіна**, українська незалежна дослідниця, редакторка, перекладачка, поділилась із викладачами кафедри української мови і літератури у відеоінтерв'ю.

Коротко про себе.

Альона Харіна отримала ступінь магістра української філології з відзнакою в СумДПУімені А.С.Макаренка (2015) та диплом з викладання англійської мови для неносіїв у Лондонському коледжі. Стипендіант для проходження професійної сертифікації клінічного експерта з травматичних та посттравматичних розладів від дослідницького фонду у м.Бостон, США. <https://degrootfoundation.org/alona-kharina/>

Має нагороди в галузі літературної журналістики, короткого нон-фікшину, стисненого поетичного жанру та перекладу. Має номінацію молодого вченого від Міністерства освіти і науки України та освітні стипендії від міжнародних неурядових організацій (Еразмус, Вікіпедія, Представництво ЄС в Україні).

The de Groot Foundation? Що це за конкурс?

The de Groot Foundation – це приватний сімейний фонд у США, створений у 2010 році для підтримки ефективних, стійких інновацій, освітніх і культурних проєктів. Я надіслала ідею свого проєкту та декілька власних робіт, щоб експертна комісія визначила, чи учасник має індивідуальний стиль, той рівень письма, глибини, якості, щоб взагалі брати участь у конкурсі.

На мою думку, цей проєкт, як і інші проєкти сьогодні, важливі, оскільки архівні свідчення очевидців поглиблюють світове розуміння цієї війни та стануть у нагоді науковцям у галузі історії, культурології, лінгвістики, літератури тощо в найближчій і віддаленій перспективі.

Скільки учасників?

Кількість учасників мені невідома, але подаватись на конкурс могли колеги з усього світу. Цього року здебільшого були американці, а також декілька канадців, німців, данців. Члени експертної комісії поділились, що я була єдиною україankoю за всі роки існування конкурсу. Мені прикро насправді, що молодь нехтує можливостями, які дає світ.

Нагорода надихає...?

Мене надихає не стільки ця нагорода, як можливість спілкування з іншими лауреатами. Вони дуже досвідчені, пишуть для авторитетних ЗМІ як New York Times, BBC, The Atlantic тощо, а також уже мають опубліковані власні книги, нові ідеї та бажання створювати спільні проєкти.

Дуже важливо цікавитись тим, що відбувається у професійному середовищі на міжнародному рівні тієї сфери або тих дисциплін, які тебе цікавлять. Це шлях про зростання й заземлення одночасно.

Про що Ваше есе?

«Я хочу, щоб кожна людина пам'ятала своє коріння: хто ти вдома, а хто на чужині?». <http://surl.li/jvldf>

Моя майбутня серія есеїв «Нікого немає вдома» про культурну пам'ять як психічний розлад, про втрату дому та пошуки нового, вплив нових ландшафтів на свідомість, стирання кордонів власної ідентичності, внутрішні зміни у ставленні до життя та смерті, вивчення емоційного болю через тіло тощо. Досліджуючи зруйновані та спустошені місця, я хочу знайти втрачене в родовому, космічному та фізичному аспектах, коли вся родина гине або втрачає свій дім, який зберігав історію їхнього роду, предків, їхні архетипи матері, і землі.

Крім того, хочу дослідити образ свідка та знайти способи впоратися з травмами, що призводять до ірраціонального відторгнення тих подій. Я помітила, що ці есеї наративізують мої фрагменти пам'яті, які безпосередньо пов'язані з бажанням зберегти національну ідентичність. Травма втрати дому та втечі з дому часто не переживаються повністю, тому хочу, щоб ці нотатки стали формою психотерапії для людей, які стикаються з вимушеною імміграцією.

Що з опанованого Вами в університеті стимулювало працювати далі над собою?

Я ототожнюю університет із домом. Ти заходиш у цей дім і маєш бути там протягом певного часу, як гість. Ти знімаєш власне взуття і ходиш чистими ногами, поважаючи закони дому. Ти можеш блукати коридорами, жити у різних кімнатах, запам'ятовувати усі запахи, смаки, рослини, книги, людей; накопичувати розмови з ними та їхнє мовчання; робити нотатки з їхніх історій; збирати чужі

думки до купи, щоб потім відшукати власну. Все, що ти робиш у цьому домі – твій вибір і твоя відповідальність. Усе, що ти не робиш – теж. Я прийшла гостем до цього дому і гостем вийшла із нього. Це важливо – зберігати баланс між тим, хто ти був, ким ти є і що буде далі.

Що б побажали молодим колегам, які обирають українську філологію ?

Я бажаю їм знайти шлях до себе. Це може бути дорога тривалістю в життя.

Я думаю, тут важливо виховувати в собі допитливість та спостережливість, а також укріплювати внутрішній стержень. У мене ці риси природні, я відчуваю особливу пристрасть перед кожним новим викликом. Мені цікаво, як влаштований світ і закони природи у ньому, тому завжди відслідковую мислеформи і обожнюю знакову систему, – усе це приводить до тієї крапки, на якій стою, щоб потім перетворити її на кому. Цим лише хочу сказати, що все, що я роблю, швидше, через внутрішню зацікавленість, ніж зовнішні мотиви. Однак люди різні і тому, думаю, не варто молодим колегам слідувати чужим порадам, а краще дослухатись до себе.

Що побажати із буденного?

Читати, вивчати іноземні мови, працювати в різних сферах, налагоджувати зв'язки, займатись волонтерством, подорожувати, проводити власні дослідження, рефлексувати.

Ні: не зраджувати своїм принципам та ідеям, не боятись будь-якої роботи, не дозволяти маніпуляцій, не тримати токсичних людей у близькому колі.

Наостанок, бажаю бути вдячними і пам'ятати кожну людину, через дім якої ти пройшов, як гість. Нехай світ ловить вас, та не спіймає!

*Інтерв'ю взяла
професор кафедри української мови
і літератури Семенов О.М.*

Проаналізуйте текст промови Олександри Матвійчук на врученні Нобелівської премії миру на ютуб-каналі (<https://www.youtube.com/watch?v=AYGgztDGxM>) та в електронних газетах. Поясніть різницю між оформленням медіатексту в різних формах. Зверніть увагу на образ доповідачки.

Ваші Величності, Ваші Королівські Високості, шановні члени Норвезького Нобелівського комітету, громадяни України та громадяни світу.

Цього року оголошення Нобелівської премії миру чекала вся Україна. Ми розцінюємо її як визнання зусиль всього українського народу, що сміливо виступив проти спроб зруйнувати мирний розвиток Європи, та як відзначення важливості роботи правозахисників у попередженні військової загрози в усьому світі. Ми пишаємося, що сьогодні вперше українська мова прозвучить на офіційній церемонії.

Ми отримуємо Нобелівську премію миру під час війни, яку розпочала Росія. Ця війна триває вже вісім років 9 місяців та 21 день. Для мільйонів людей стали звичними такі слова як обстріли, катування, депортації, фільтраційні табори. Але немає таких слів, щоб передати біль матері, яка втратила новонародженого сина після обстрілу пологового відділення лікарні. Вона щойно пригортала свою дитину, називала на ім'я, годувала грудьми, вдихала її запах – і раптом російська ракета зруйнувала весь її всесвіт. І тепер її омріяна і така жадана дитина лежить у найменшій у світі труні...

Час взяти відповідальність. Ми не знаємо, скільки у нас цього часу. І оскільки це Нобелівська премія миру під час війни, то я дозволю собі звернутися до людей у різних країнах світу із закликом до солідарності. Ви не маєте бути українцями, щоб підтримати Україну. Достатньо бути просто людиною. [Промова Олександри Матвійчук, 2023]

РОЗДІЛ 4

СИЛА ДУХУ НАЦІЇ У ПРИХОВАНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ СПАДЩИНІ

Грона Н.В.

доктор педагогічних наук, доцент
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж
імені Івана Франка

РЕАЛІСТИЧНА УКРАЇНСЬКА ПРОЗА

- «Шевченко і модерний, і сучасний» (І. Малкович).
- «Він [Іван Франко] знав «Як много важить слово...» М. Жулинський.

МОДЕРНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

- «Михайло Коцюбинський – письменник сонячний. І не тільки тому, що «носив у душі сонце», як сам про себе казав... Уся його проза... – це світлий, відкритий простір для душі й духу» (О. Логвиненко).
- «Кобилляньська зуміла знайти найкращий вислів у барвистих, мрійливих образах, у повних експресії описах і меланхолійних недомовленнях» (Д. Лукіянович).
- «...Він [Василь Стефаник] уміє найпростішими засобами справити якнайбільше враження» (Леся Українка).
- «Серед млявої тонко-аристократичної та малосилої або ординарно шаблонної та безталанної генерації сучасних українських письменників раптом виринуло щось [Володимир Винниченко] дуже, рішуче, мускулисте і повне темпераменту.... (І. Франко).
- «На свій вік це геніальна жінка [Леся Українка]... в кожному її слові я бачив розум та глибоке розуміння поезії, освіти та людського життя» (М. Павлик).
- «Перший правдивий модернізм [Микола Вороний] української поезії. Майстер гармонійних дисонансів, піонер формальних пошуків, мрійливий лицар захмарного князівства... Мав сміливість понад усе цінувати красу, прагнув облагороднювати марудну дійсність...» (І. Лучук).
- «Майстер [Олександр Олесь] віршової форми і легких, граціозних пісень» (І. Франко).
- «Ніби щойно прокинувшись, він [П. Тичина] відкрив очі на світ і основне начало всесвіту побачив у ритмічному русі, гармонійному звукові, музиці» (О. Білецький).
- «Твори Плужника належать до найбільших духовних цінностей української літератури 20 ст.» (М. Бажан).
- «Хвильовий був неповторний. Він щодень, щогодини був новим і за формою і за змістом» (Петро Панч).
- «Письменницький талант Юрія Яновського наскрізь пройнятий поезією українського народу, завжди викликав у нас справжню радість за українську літературу...» (Петро Панч).

- «...інтелектуальний прозаїк [Валер'ян Підмогильний] успішно продовжив традиції Михайла Коцюбинського, Лесі Українки, Володимира Винниченка, які вважали за необхідне писати книжки для інтелігенції. Одне слово, письменник знайшов в українській літературі свій індивідуальний художній світ...» (Ю. Килимник).

- «Куліш-драматург був талант світового масштабу» (Ю. Смолич).

ПЕРЛИНИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- «Це був великий самородний талант, який зразу визнала західноукраїнська критика найбільшим після Франка поетом [Богдан-Ігор-Антонич]» (М. Семчишин)

- Він [Осип Турянський] вірив у нас. Він писав, що є у житті сонце!» (Р. Федорів)

«ПІД ЧУЖИМ НЕБОМ»

- Поет [Є.Маланюк] боротьби й вселюдських ідеалів» (М. Неврлий).

- «І. Багряний – це письменник, який жив Україною, який намагався розкрити всі болі та правдиві картини тогочасної країни у період еміграції української нації» (Шарова Т.М).

ВОЄННЕ ЛИХОЛІТТЯ

- «Слов'янство поки що дало світові в кінематографії одного великого митця, мислителя і поета – Олександра Довженка» (Чарлі Чаплін).

- «Він [Олесь Гончар] норма сам, він сам в своєму стилі» (І. Драч).

ЛІТЕРАТУРНЕ «ШІСТДЕСЯТНИЦТВО»

- «У його [Василя Симоненка] простоті ви відчуваєте людину високої інтелектуальної культури – масштабний розум, який уміє відсівати дрібниці й оголювати суть...» (Є. Сверстюк).

- «І. Драч модернізував українську поезію не лише за формою, а й за типом образного мислення, наповнивши концептуальною ємністю, філософською глибиною й великою експресивною силою» (М. Ткачук).

- «Він [Микола Вінграновський], дійсно, піонер, прокладай нових шляхів...» (О. Білецький).

- «Може, то й був природний стан його [Григіра Тютюнника] душі – вболівати за інших... Боліти й страждати, але не мовчки, не потай, а – відкрито... отим своїм болем та стражданням порятувати інших...» (Є. Гуцало).

- «Ліна Костенко з тих поетів, які здатні крізь вселюдське бачити національне, а крізь національне прозирати вселюдське» (В. Базилевський).

- «Поетичне слово стало причиною Василевої [Василь Стус] біди, за його Слово його тяжко покарано. Але воно ж, Слово, віддячилося тим, що додало сили і гордості за найтяжчих умов» (І. Дзюба).

РЕАЛІСТИЧНА УКРАЇНСЬКА ПРОЗА

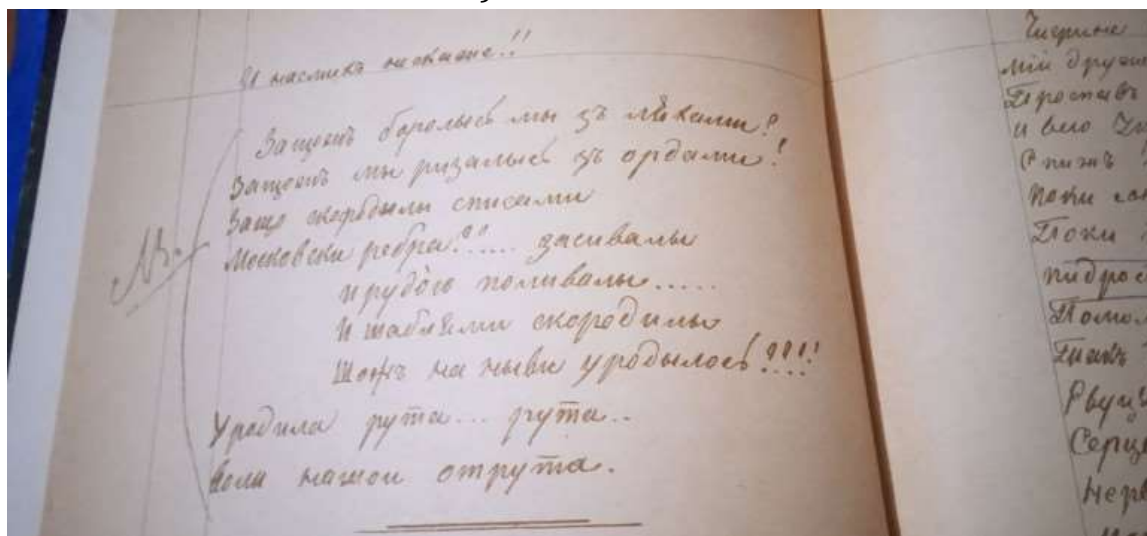
«Шевченко і модерний, і сучасний» (І. Малкович)

Завдання 1. Ознайомтеся із визначенням лексеми «цензура». Обґрунтуйте думку, чому твори Т. Г. Шевченка піддавалися цензурі? Перегляньте фото рукопису Шевченкової збірки «Три літа», що містять цензурні позначки із факсимільного видання (друк твору, що графічно точно відтворює раніше випущене оригінальне видання).

- Висловіть думки щодо значення позначки. Чому ці рядки вилучено?

Цензура цензура -и, ж. 1) У Стародавньому Римі – посада цензора (у 1 знач.); виконання обов'язків цензора. 2) Перегляд творів, призначених для друкування, постановки в театрі і т. ін., або якої-небудь кореспонденції, здійснюваний органами державної, церковної і т. ін. влади. 3) Система державного нагляду за друком та засобами масової інформації; особи, що здійснюють такий нагляд (Великий тлумачний словник сучасної мови Джерело: <https://slovnyk.me/dict/vts/%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D1%83%D1%80%D0%B0>

<https://slovnyk.me/dict/vts/%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D1%83%D1%80%D0%B0>).

Мал. 1. Рукопис Шевченкової збірки «Три літа» із цензурними позначками.
Із факсимільного видання.

Завдання 2. У виданні «Кобзаря» 1894 року було виключено 40 рядків з поеми «Іржавець», у яких містилися навіть найменші натяки проти Петра I чи російської політики. Також значні частини поезій «Чигирине, Чигирине», «І мертвим і живим...», «До Основ'яненка» були відкинуті. Щодо відомого вірша «Заповіт», то в цьому виданні містився лише перший куплет, а наступні рядки замінювалися цензурними крапками. Під заборону потрапили, зокрема, такі рядки:

*Так от як кров свою лили
Батьки за Москву і Варшаву,
І вам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу!
«І мертвим і живим...»*

*А до того – Московщина,
Кругом чужі люде.
Тяжко, батьку,
Жити з ворогами!
«До Основ'яненка»*

*Такая їх доля:
Не вернуться сподівані,
Не вернется воля,
Не вернуться запорожці,
Не встануть гетьмани,
Не покриють Україну
Червоні жупани!
«Чигирине, Чигирине»*

➤ *Як підсилюють вилучені рядки текст поезії? Чому ці рядки були «вирізані»?*

Завдання 3. Порівняння цензурованих дореволюційних рядків поезії «Чигирине, Чигирине» із сучасним виданням дає можливість оцінити різницю в підходах до літературної творчості та свободи слова. Нижче наведено приклади цензурних рядків із дореволюційних видань та їх сучасні відповідники:

*За що ж боролись ми з панами?
За що ж ми різались з ордами?
За що скородили списами
Татарські ребра??.*

➤ *Чому цензура «видозмінила» поезію? Думку обґрунтуйте.*

Завдання 4. Ознайомтеся з фрагментом передмови В. Бєлінського до «Вибраних творів» Т. Шевченка 1949 року та з поемою «Гайдамаки». У радянський період цей критик був представлений як важлива фігура «батьків російської демократії», так само як Ленін, Маркс і Енгельс вважалися відомими фігурами в ідеології комунізму: *«Новый опыт спиваний Т. Г. Шевченка, привилегированного, кажется, малороссийского поэта, убеждает нас еще более, что подобного рода произведения издаются только для услаждения и назидания самих авторов: другой публики у них, кажется, нет. Если же эти господа кобзари думают своими поэмами принести пользу низшему классу своих соотчичей, то в этом очень ошибаются: их поэмы, несмотря на обилие самых*

вульгарных и площадных слов и выражений, лишены простоты вымысла и рассказа, наполнены вычурами и замашками, свойственными всем плохим пиитам, – часто нисколько не народны, хотя и подкрепляются ссылками на историю, песни и предания, – и, следовательно, по всем этим причинам – они непонятны простому народу и не имеют в себе ничего с ним симпатизирующего».

Більше того: «Здравый смысл в Шевченке должен видеть осла, дурака и пошлеца, а сверх того, горького пьяницу, любителя горелки по патриотизму хохлацкому. Этот хохлацкий радикал написал два пасквиля – один на государя императора, другой – на государыню императрицу. Я не читал этих пасквилей, но уверен, что пасквиль на императрицу должен быть возмутительно гадок. Шевченку послали на Кавказ солдатом. Мне не жаль его, будь я его судьей, я сделал бы не меньше. Я питаю личную вражду к такого рода либералам».

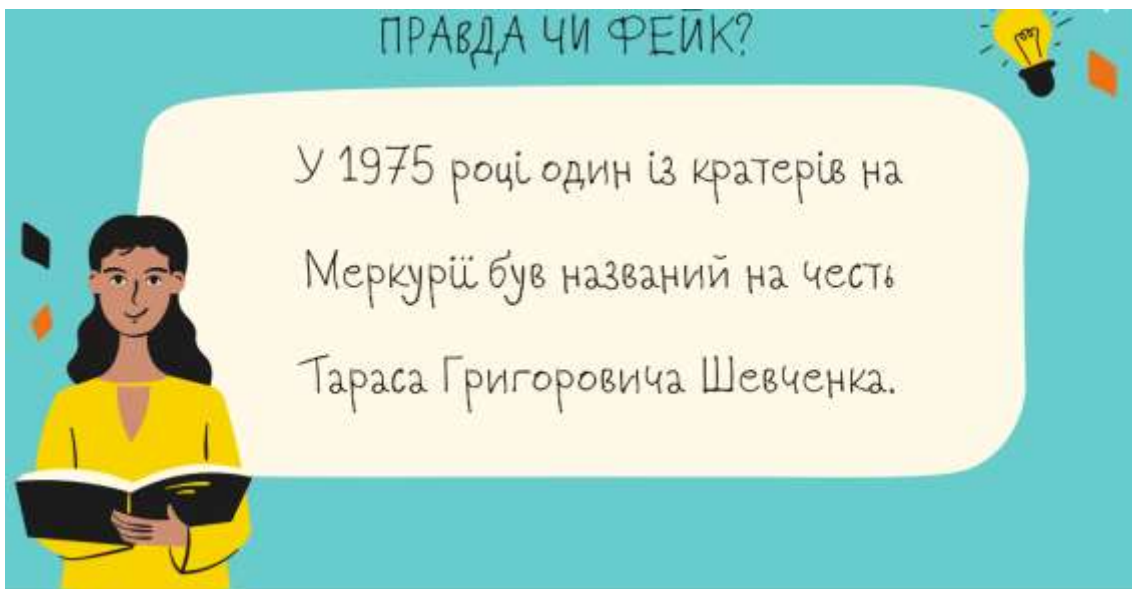
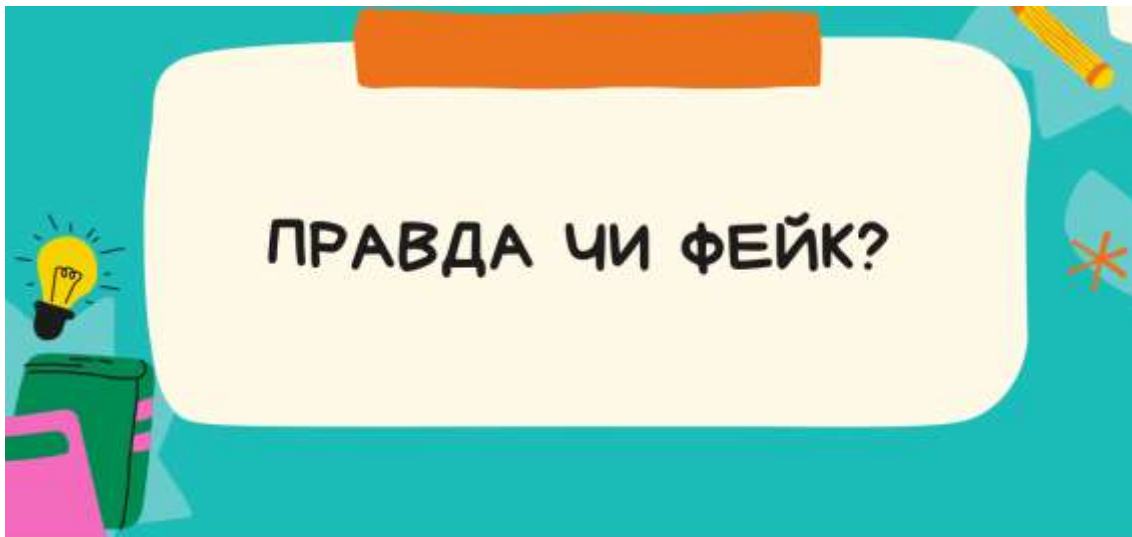
І ще:

«Что касается до самой поэмы г-на Шевченко – «Гайдамаки», здесь есть все, что подобает каждой малороссийской поэме: здесь ляхи, жида, казаки; здесь хорошо ругаются, пьют, бьют, жгут, режут; ну, разумеется, в антрактах кобзарь (ибо без кобзаря какая уж малороссийская поэма!) поет свои вдохновенные песни, без особенного смысла, а дивчина плачет, а буря гомонит...» (Стаття «Чому Белінський не зрозумів Шевченка, і як його розуміємо ми» <https://www.leport.com.ua/chomu-belinskyj-ne-zrozumiv-shevchenka-i-yak-jogo-rozumiyemo-my/>).

➤ Чи можна вважати, що судження великого критика обмежені своїми баченнями й переконаннями?

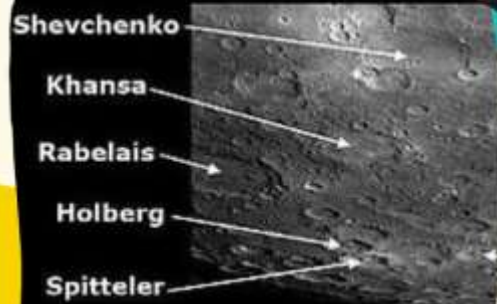
➤ Чому критику не подобалося те, що Т. Шевченко звертався до «малоросійської» теми?

Завдання 5. «Правда чи фейк?»

Правда

Було виявлено, що поверхню планети покривають кратери різних розмірів. За правилами Міжнародного астрономічного союзу їх назвали в честь художників, музикантів, письменників і поетів. Таким чином один із 300 кратерів Меркурія отримав ім'я нашого Тараса Григоровича.

ПРАВДА ЧИ ФЕЙК?

Шевченко писав для селян

Фейк

Найбільший міф – що Тарас писав для селян. Селяни не вміли читати, і тільки наприкінці 19 століття їм почали розказувати, хто такий Тарас Шевченко. Його публіка – вихідці з України, які про неї пам'ятали. З 30-х років у Петербурзі була мода на все малоросійське – тобто українське.

ПРАВДА ЧИ ФЕЙК?

15 років – стільки поет провів в Україні за все життя.

Правда

15 років – стільки поет провів в Україні за все життя.

У 14 років він виїхав із України з поміщиком
Енгельгардтом, якому прислужував із дитинства, і
потім приїжджав в Україну лише погостювати.

ПРАВДА ЧИ ФЕЙК?

Шевченко знав 2 мови.

У його арсеналі були українська, російська й польська.

Побутує міф, що Тарас знав французьку мову. Але це не так. Він пробував її вчити, але не вдалося.

Знайдіть картину Шевченка

«Сліпий» («Невольник»)

Установіть вигновідність

«Костел в Києві»

Портрет «Катерина»

«Почаївська лавра з півдня»

«Почаївська лавра з півдня»

Портрет «Катерина»

«Костел в Києві»

- «Кобзар» Шевченка став надзвичайно популярним ще за життя митця. Багато дворян вивчали українську мову, щоб читати його поезію. **Правда**
- Шевченко ніколи не цурався міцного слова, тому у повному зібранні його творів можна знайти лайливі слова. **Правда**
- У Шевченка є російськомовні твори, і вони отримали багато схвальних рецензій. Сам поет теж розумів, що його твори російською були милозвучні. **Фейк** У Шевченка є російськомовні твори, але вони майже не отримали схвальних рецензій. Сам поет розумів, що його твори російською були шаблонні.

- Сам Шевченко за життя називав Кобзарем Івана Котляревського. Він дуже поважав Котляревського за те, що той намагався відновити національну літературу в умовах бездержавності. **Правда**
- Після смерті Шевченка в народі була поширена легенда, що Кобзар не помер, і що він визволить українців з кріпацтва. **Правда**

«Він [Іван Франко] знав «Як багато важить слово...» М. Жулинський

Завдання 1. І. Франко славився своєю пристрастю до вишиванок, які він носив як у будні, так і в свято. Він став піонером нового модного тренду, поєднавши український орнамент на сорочках з європейськими костюмами. Розгляньте факти про вишиванку та створіть хронологічний портрет І. Франка, використовуючи символіку вишивки.

ФАКТИ ПРО ВИШИВАНКУ. ПРО ЩО РОЗКАЗУЮТЬ ОРНАМЕНТИ?

Вишиті українські сорочки приваблюють своєю красою, їхні орнаменти мають глибокий символізм. У багатьох українських родинах можна знайти вишиванки, проте не всі знають, що означають візерунки на них. Кожна зірочка, квіточка чи стібчок мають своє особливе значення.

Українці вірили, що вишиванка є оберегом від усього лихого і намагалися закодувати (висловити) в орнаменті щастя, долю, життя та волю.

Так, квадрат на вишиванці символізує благополуччя, мир та достаток. Українська традиція сприймає цей візерунок як один із символів землі.

Ромб виражає плодючість людини та землі, бо складається з двох трикутників, що символізують чоловіче та жіноче начало. Ромб з крапкою у центрі означає засіяне поле, що для наших предків було знаком добробуту й достатку.

Коло на вишиванці відтворює сонце, божественну енергію, безперервність буття та вічність. Як символ сонця, цей елемент перенесений з язичництва й означає божественну, життєдайну енергію.

Рослинні мотиви символізують чистоту та процвітання роду та життя. Квіти відображають чистоту, процвітання роду та життя.

Калина – символ любові, багатства, краси, материнства й нащадків (кущ – мати, ягоди – дітвора). Тому часто її вишивають на весільному вбранні та рушниках.

Гілки дуба на чоловічих сорочках відображають образ Перуна – бога блискавки і грому.

Виноград виражає сімейне щастя.

Квіти маку вважались оберегом від злого ока.

Дерево життя на вишиванці символізує красу, молодість, оновлення душі та тіла, безсмертя, відродження після смерті, родючість. Його орнамент представляє модель світобудови з трьома складниками: підземне царство, земний світ і небесне царство, які уособлюють минуле, сучасне та майбутнє.

Серце на вишиванках, переважно вишивали на весільних сукнях, воно символізує щасливе сімейне життя.

Зорі на вишиванках створюють оберіг від негараздів і хвороб.

Шеврони виражають жіночу і чоловічу сутність, дух і матерію. Їх малюнок із точкою перетину ліній символізує гору або землю.

Хвилясті лінії на вишиванках відтворюють воду, дощ, плинність часу та еволюцію Всесвіту.

Малюнок із паралельних зигзагів означає дощ, а горизонтальні – небесну вологу.

Хрест на вишиванках є оберегом від злих духів. Прямий хрест символізує Сонце, а косий – жіноче начало.

Сварга виражає сонячний культ, домашнє вогнище, родинне щастя.

Повна рожка на вишиванках символізує поєднання жіночого й чоловічого начал.

Кривий танець, або безконечник, виражає вічне буття, силу та життєву енергію.

Кольори вишиванок також мають важливе значення: білий – чистота, червоний – життєва сила, зелений – природа, синій – небо і вода (Стаття «Факти про вишиванку. Про що говорять орнаменти?» <https://kyiv24.news/news/fakty-pro-vyshyvanku-pro-shho-govoryat-ornamenty>).

Завдання 2. Марія Марковська в статті «Історія не про лузера (Лузер (сленг) – той, кому постійно не щастить у чомусь, невдаха)» (<https://nus.org.ua/articles/istoriya-ne-pro-luzera-44-fakty-pro-franka-shho-ne-rozказuyut-u-shkoli/>) висловлює цікаві й переконливі думки про життєвий шлях І. Франка. Користуючись відомостями з біографії письменника, доведіть, що І. Франко не лузер.

Завдання 3. Скористайтеся такими ресурсами: сайт «Дім Франка», YouTube-канал «Дім Франка», дослідницький сайт і авторський проєкт «Франко наживо», відеоблог «Франко вдома», 3D-тур, де можна погуляти музеєм «Дім Франка» віртуально і висловіть рефлексивний коментар «Для мене Франко далекий і близький».

Завдання 4. У своїх літературних творах письменник уживав близько сотні псевдонімів і криптонімів: Руслан, Невідомий, Іван Живий, Не-Теофраст, Один з молодіжи, Один з русинів міста Львова, Non severus, Vivus та багато інших. Найвідоміший і найпопулярніший з них – Мирон (у численних варіантах написання). Спираючись на біографічні відомості про письменника, обґрунтуйте, чому саме такими псевдонімами користувався І. Франко? Який би сучасний псевдонім міг дібрати письменник? Думку обґрунтуйте.

Завдання 5.3 якими запитаннями ви звернулися б до Пророка (поема «Мойсей»)? Наприклад: *Чим викликана депресія єврейського народу? Чи легко Вам було вести бесіду з тими, хто не бажав тривалої праці й терпіння заради високих ідеалів?*

Завдання 6. Обґрунтуйте думки: *Чи повинні зерна, посіяні Пророком Мойсеєм, полонити нас? Для чого дається життя людині? Чому І.Франко, як і Мойсей, відчував себе самотнім? Чи вважаєте ви себе патріотами рідного краю? Чому сьогодні про український народ говорять «хвора надія»? Чим переймаються українці сьогодні більше: духовними цінностями чи матеріальними? Які вожді ведуть народ за собою сьогодні? Чи вірить їм народ? Чи вірите ви, що будемо пишатися своєю Батьківщиною після війни?*

Завдання 7. Запишіть резюме до образу Мойсея.

Резюме (фр. *résumé*), CV (лат. *curriculum vitae* вимовляють курікулум віте, що перекладається як «життєвий шлях») – вид документа, у якому подаються короткі відомості про навчання, трудову діяльність та професійні успіхи й досягнення особи, яка його складає. Основна вимога до такого документа – вичерпність потрібних відомостей і лаконічність викладу.

Завдання 8. Доведіть або спростуйте твердження *«В огляді «Новини нашої літератури» А. Крушельницький зазначив, що «Сойчине крило» зі збірки «На лоні природи» – «найбільш інтересне оповідання, бо доктор Франко підносить усім любов на незвичайний високий п'єдестал – обтрясає її, що так скажу, із земських пут...»*

Завдання 9. Напишіть твір-міркування на тему *«Чи варта творчість Франка детального вивчення сучасною молоддю, яка не мріє про літературну професію?»*

Завдання 10. Уявіть, що головні персонажі новели «Сойчине крило» з'явилися б перед вами, які запитання їм поставили?

Завдання 11. Чи доводилося вам бачити сні? Чи намагалися ви їх розгадати? Поясніть гіпотезу З. Фройда: *«... сновидіння ніколи не цікавиться тим, що не могло б повернути нашої уваги вдень, і дрібниці, що не хвилюють нас удень, не в змозі переслідувати нас уві сні»*. Доведіть або спростуйте твердження, що сновидіння є формою здійснення бажань. Чи погоджуєтеся ви з твердженням, що подразником сновидінь є об'єктивні чинники, які впливають на сон? (на прикладі сну головної героїні новели «Сойчине крило»).

Завдання 12. Відтворіть схематично (візуально) маршрут Мані (новела «Сойчине крило»). Визначте, як місця її перебування

пов'язані з історією України, І. Франка. Чому автор вибрав саме такі «життєві маршрути»? Як війна змінює долі людей?

МОДЕРНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

«Михайло Коцюбинський – письменник сонячний. І не тільки тому, що «носив у душі сонце», як сам про себе казав... Уся його проза... – це світлий, відкритий простір для душі й духу» (О. Логвиненко).

Завдання 1. Прочитайте міркування *«Книга життя – це саме життя. У старості ми читаємо свою «книгу життя». Згадуємо минуле. Кожен пише свою книгу, і якою вона буде, залежить тільки від самої людини»*. Що маємо записати у книгу життя Михайла Коцюбинського?

Завдання 2. Висловіть письмово міркування на тему *«М. Коцюбинський – аристократ Духу, інтелігент високої проби, талановитий письменник»*.

Завдання 3. Мінідослідження *«Поговори красиво з Коцюбинським»*.

➤ Авторськими новотворами письменника є слова

БЕЗГЛАСНИЙ

ПРАНЦІ

КІЧЕРА

МАРЖІНА.

Користуючись довідковими джерелами, з'ясуйте значення цих слів. У новелі «Intermezzo», повісті «Тіні забутих предків» віднайдіть рядки з цими словами.

Завдання 4. М. Коцюбинський був гарним редактором, володів дев'ятьма мовами, серед яких були: українська, російська, польська, а також три романські: французька, італійська, румунська, і три східні: татарська, турецька та циганська.

Наприклад, зауважував, що неправильне вживання родового відмінка замість знахідного: у «Ворсклі» Я. Щоголева перекреслив «я запряг волів своїх сивих» і надписав правильну форму: «Я запряг воли свої сиві», у «Трьох долях» Марка Вовчка «Давненько ми вже Марусю не бачили» виправив на «Давненько ми вже Марусі не бачили».

Виправляв застарілі вирази в прикметниках, які іноді зберігалися через вплив церковно-слов'янської мови, а іноді через московську мову, замінюючи, наприклад, «мовчущий» на «мовчазний»

Під час творення вищого ступеня прикметників рекомендував уживати родовий відмінок без прийменника. Наприклад, у вірші «Грошоїд» Імшенецького він рекомендував писати «був молодчий Насті» замість «був молодший від».

В оновленому українському Правописі групі **іменників третьої відміни в родовому відмінку однини** можна вживати як варіант закінчення на **-и**, крім закінчення **-і**, що від 1930-х років було єдиною дозволеною формою: *гідности, незалежности, радости, смерти, чести, хоробрости; крови, любови, осени, соли, Руси*. М. Коцюбинський уже послуговувався цими варіантами у своїх творах, наприклад: «*В печі палав вогонь і червоним язиком лизав **челюсти***»; «*А Харитя й справді заходила коло вечері. Змила в мисчині жменьку пшона, вкинула щіпку **соли** та дві-три бараболі, наляля горщик водою і приставила його до вогню*»; «*Великі сиві **очи** з-під довгих чорних вій дивились пильно й розумно*»; «*Вона складала ручки, хрестилася, зітхала та здіймала **очи** до гори і дивилась пильно на образ, де був намальований Бог-Отець, добрий дідуньо з довгою сивою бородою*»; «*Незабаром мати Хариті одужала. Молодиці вижали удовине жито, хрещений батько Харитин звіз хліб в stodолу, і сироти вже не боялись голодної **смерти***»; «*На блакітні **очи** білявого Василька набігли сльози*».

Завдання: у новелі «*Intermezzo*», повісті «*Тіні забутих предків*» віднайдіть правильне вживання родового відмінка (без прийменника), у родовому відмінку однини варіанта закінчення **-и**. творення вищого ступня прикметників. Висловіть думку, що М. Коцюбинський – агент мовних змін.

Завдання 5. Запишіть «Рецепти від втоми» (новела «*Intermezzo*»).

Завдання 6. Сергій Єфремов назвав ліричну новелу «*Intermezzo*» «поемою душі», а Ніна Горик, письменниця, учитель, писала, що зміст новели – це «своєрідна поетична кардіограма внутрішнього стану митця». Висловіть щодо цього власну думку.

Завдання 7. Напишіть міркування з приводу думки «*Кожен із нас потрапляє під колесо долі хоч раз у житті, вся річ у тому, щоб підвестись і продовжувати жити так, ніби нічого не трапилось*».

Завдання 8. Уявіть, що ви психолог. Які поради надасте щодо шляхів подолання кризових життєвих ситуацій?

Завдання 9. Спростуйте чи підтвердіть думку Марка Аврелія «Наше життя – це те, чим роблять його наші думки».

Завдання 10. Висловіть міркування «*Intermezzo в моєму житті*».

Завдання 11. Запишіть тези повідомлення «Чи змогли б закохані поєднати свої долі, якби Марічка залишилася живою?»

Завдання 12. Кажуть, якщо живеш із людиною душа в душу і всі помисли твої і нею, то відчуваєш біль і страждання навіть на відстані. Доведіть, що письменник стверджує це в творі «Тіні забутих предків».

Завдання 13. Напишіть есе «Без любові не родить жито, не співає скрипка».

Завдання 14. Уявіть себе журналістами, яким необхідно висвітлити «гостру» новину і створити репортаж із місця подій за повістю «Тіні забутих предків». Увімкніть свою креативність на максимум, але опирайтеся на реальні факти!

Завдання 15. Чи знайомі ви з таким інтернет-трендом як мем? **Мем або інтернет-мем**, – це комічна, часто іронічна, коротка інформація у вигляді фрази, зображення, відео або звукового запису, яка поширюється в мережі та відображає ставлення до подій або ситуацій. Це чудовий спосіб виразити свою творчість та почуття гумору. Створіть меми про М. Коцюбинського.

Переклад-візуалізація

ДИКІ КОНІ ВОГНЮ. WILD HORSES OF FIRE. Під такою назвою у міжнародному кінопрокаті з'явився український фільм «Тіні забутих предків» режисера Сергія Параджанова, створений за повістю Михайла Коцюбинського на кіностудії ім. О.Довженка. Чому саме так переклали назву твору? Кінь – посланець богів. У різних культурах кінь відігравав різноманітні релігійні та символічні ролі. Він часто сприймався як перевізник душ померлих у потойбічний світ, що робило його символом як життя, так і смерті. Два коні, чорний і білий, іноді вважалися втіленням життя та смерті відповідно. Крім того, у деяких віруваннях кінь асоціювався з богом вогню, таким як Агні, який вважався посередником між світами і супроводжував душі померлих у піднебесся

Як переклали б англійською назви творів М.Коцюбинського, зокрема, «Посол від чорного царя», «Відьма», «В пугах шайтана», «По-людському», «Лялечка»

«Дорогою ціною», «На камені», «Поєдинок»?

Завдання 16. Інформація, розміщена в інтернеті, іноді може бути недостовірною, особливо коли йдеться про біографії письменників. Розгляньте статтю про Михайла Коцюбинського та спробуйте виявити можливі неточності

(за матеріалами інтернетного видання <https://tut-cikavo.com/pro-ukrainu/vydatni-liudy/945-mikhajlo-kotsyubinskij>)

Майбутній письменник народився у Вінниці, 17 вересня 1864 року. Родина Коцюбинських – середньостатистична на ті часи. Батько Михайла був лікарем, та, за багатьма переказами, людиною з неспокійною та запальною вдачею. Мати вчителювала. Виховувала М. Коцюбинського мати, яка походила з аристократичних родів – польського (по материній лінії) і італійського (молдавського) (по батьковій).

Навчався Михайло Коцюбинський у Шаргородському духовному училищі. Уже тоді, майбутній письменник цікавиться українською літературою, зокрема творами Тараса Шевченка, Марко Вовчка, Ольги Кобилянської. Уже після завершення навчання, Михайло видає свої перші твори, які критики сприймають не надто схвально. Перший млинець завжди гливкий. 1884 р. він написав оповідання «Гордій (Андрій) Соловійко, або Вченіє світ, а невченіє тьма». Цю першу спробу молодого автора було оцінено скептично. Друкуватися

почав 1890 р. – львівський дитячий журнал «Дзвінок» опублікував його вірш «Надія» («Наша хатка»). Дехто навіть радив письменнику облишити літературну кар'єру. За характером, Михайло Коцюбинський був надзвичайно педантичним та акуратним у всьому. Ще за часів навчання в гімназії, він не міг дозволити собі вийти з дому в нечищених черевиках чи брудному одязі.

Закінчив семінарію, працював на посаді домашнього вчителя, та паралельно займався літературною діяльністю. Михайло мріяв навчатися в університеті. Але через важке матеріальне становище рідних юнакові не вдалося продовжити освіту: мати осліпла, а згодом помер батько. Відповідальність за велику родину (матір і десятьох молодших братів і сестер) лягла на плечі Михайла. Він дає приватні уроки й продовжує навчатися самотійно, а 1891р., склавши іспит екстерном при Київському реальному училищі на народного вчителя, працює репетитором.

На формування світогляду молодого митця вплинула поїздка до Львова 1890 р. Тут він знайомиться з Василем Стефаником (Іваном Франком), контактує з редакціями журналів «Правда», «Зоря», «Дзвінок» та ін. Поїздка стала початком його постійної співпраці із західноукраїнськими виданнями.

У 1891 р. написав перші серйозні твори – казки (оповідання) «Харитя», «Ялинка», «П'ятизлотник», повість «На віру». Вони засвідчили, що в українській прозі з'явився талановитий автор.

Окремою сторінкою в біографії митця стала його робота в Бессарабії та на Кавказі в складі спеціальної комісії, створеної урядом для боротьби з філоксерою. Це дало багатий матеріал для нових творів – «Пе-коптьор», «Посол від чорного царя», «Відьма», «В путях шайтана», «На городі» («На камені»), «У грішний світ», «Під мінаретами». У філоксерній комісії працювало багато учасників «Руської трійці» На основі спільних поглядів М. Коцюбинський близько зійшовся з трійчанами, підтримуючи ліберально-просвітницькі ідеї. Це і стало початком активної громадської діяльності Михайла. Також важливо зауважити, що Коцюбинський мав досвід і в журналістиці: тривалий час працював у газеті «Волинь».

1898 р. М. Коцюбинський переїхав у Черкаси. Тут письменник зустрів свою долю – Ольгу Рошкевич. Як «політично неблагонадійному українофілові», М. Коцюбинському довго не давали роботи, потім призначили на скромну посаду до міського статистичного бюро.

Однак допоміг щасливий випадок: М. Коцюбинський отримав у спадок великий будинок, який став затишним гніздом для великої родини – дружини, чотирьох дітей, німецької матері. Нині в цьому домі діє меморіальний музей. М. Коцюбинський організує в себе «середу» а потім «суботи», які стали справжньою літературною школою для молодих письменників. Також у будинку Коцюбинських працювала підпільна пекарня.

У 1903 р. письменник був присутнім на відкритті пам'ятника І. Франка в Полтаві, де виголосив палку патріотичну промову. Цього ж року написав першу частину знаменитої повісті «Fata morgana». А етюдом «Цвіт груші» митець засвідчив остаточний перехід від реалізму до сентименталізму.

У середині 1909 р. виснажений митець виїздить на лікування за кордон Він страждає на астму й сухоти. По дорозі, їдучи втретє до Італії (на острів Капрі), письменник завітав у с. Великі Вуйки на Прикарпатті, відтоді розпочався його «роман» із Гуцульщиною, що переріс у знамениту повість «Дорогою ціною».

1911 р. М. Коцюбинському призначили пожиттєву стипендію, проте було вже запізно. У квітні 1913 р. великий Сонцепоклонник помер. Поховали письменника на мальовничій Болдиній горі в м. Чернігові.

«Кобилянська зуміла знайти найкращий вислів у барвістких, мрійливих образах, у повних експресії описах і меланхолійних недомовленнях» (Д. Лукіянович)

Завдання 1. За короткими тезами відтворіть життєвий цикл О. Кобилянської підтверджуючи це фактологічно.

Справжня дата її народження – 24 листопада.

Закінчила лише 4 класи німецькою мовою, української навчалась у репетиторів.

«Бути собі ціллю»: письменниця-борчиня за рівноправність із чоловіками.

Її брат пережив російський полон. Знала ціну слову «мир».

Перша запропонувала коханому поєднатися в подружжя.

Мала прийомну доньку.

Наважилася стати акторкою.

Чудово готувала і суворо дотримувалась режиму харчування.

Від арешту письменницю врятувала смерть.

Завдання 2. Нещодавно була опублікована книга «Кобилянська від А до Я» (Видавництво Старого Лева, 2022), яку можна вважати абеткою для родинного читання. У цій книзі кожна літера абетки розповідає про яскраві епізоди з життя Ольги Кобилянської: «Е» – «емансипацію», та улюблені еделвейси, які вона збирала у горах; «Ї» – про її ставлення до їжі та рецепт улюблених пампушок; «П» – про поїздки в Прагу та улюблені парфуми героїні книги. Книга містить багато інформації про світогляд та світовідчуття Ольги Кобилянської (*емансипація, європейське письменство, сила, ідеал, туга*), її родину (*батько, брати, сестра Євгенія, племінниця Олена (Галлюся)*), звички (*ведення нотаток, вигадкування фантастичних історій*). А також юнацьке хобі (наприклад, катання на ковзанах взимку в Кимполунзі чи участь у самодіяльному театрі), уподобання (*кінематограф – особливо письменниці подобалася гра акторок-скандинавок Асти Нільсен з Данії і Грети Гарбо зі Швеції. Мандрівки (Карпати, німецький Наугайм, «велика Україна», до якої вона завітала з Австро-Угорської імперії) і близьких їй по духу людей (Августа Кохановська, Осип Маковей, Устияновичі, Євгенія Ярошинська)*). Світлана Кирилук, літературознавиця з Чернівців, стала авторкою алфавітного сюжету про Ольгу Кобилянську. За матеріалами інтернетного видання <https://zbruc.eu/node/112738>

Перегляньте фото сторінок видання з вільних інтернетних джерел.

- *Як би охарактеризувала Ольга Кобилянська нинішні події в Україні?*
- *Якою була би реакція письменниці на воєнну ситуацію, на російську агресію, на ті реалії, свідками й учасниками яких ми нині є: безпритульність, біженці, утеча, пошуки захисту і притулку, боротьба за свою свободу тощо?*

Відповідь на це запитання порадили б шукати, прочитавши гасла «гвер» (рушниця), «мир», «туга», де згадується про Першу світову війну й ставлення Ольги Кобилянської до тих подій. Письменниця стала свідком Другої світової, але не дочекалась її завершення (померла 21 березня 1942 року). Отже, ми можемо за допомогою фактів і реакцій письменниці на воєнні події дійти висновку про її ставлення до війни взагалі – як до складного періоду в житті народу, так і до трагічних подій в житті окремої людини (За матеріалами інтернетного видання <https://zbruc.eu/node/112738>).

Спробуйте витлумачити за О. Кобилянською лексеми «війна», «воїн», «перемога», «гніт», «сила народу», «український солдат». Віднайдіть у мережі «Інтернет» статті, у яких висловлено сучасний погляд на ці поняття.

А

Автограф —

текст, написаний рукою автора, а також власноручний підпис чи напис на листку або книзі. В архіві зберігається багато автографів творів і листів Ольги Кобилянської.

Найчастіше письменниця користувалася чорним чорнилом. Чимало листів робила листами олівцем, а для вправлених у текстів вживала в руки олівця чорного кольору. Писала переважно на склянних аркушах у гондляр, не дотримуючись поля. Сьогодні автограф творів Ольги Кобилянської — це вузька смуга паперової стрічки, отиснені з обкладинки.

Післями німецькою мовою — «густа» й швидше, автоматично, німотивом текстів українською мовою мають інший «ритм» — літерарній притаманна певна округлість і розтягненість, а також своєрідні з'єднання між ними.

Юлія Ольга Кобилянська віддала для себе найкращий свій і природу не лише через мистецтво, а й через підвладність побаченню й відчуттю через мовчання.

Августа

У Києвопечерській лаврі — Румунці Ольга поховалася з Августом, донькою милого старості (Там, у долині родився Августин Буковинський, а чимало навчався, набравши добрих і гарних знань, «був гадку Музики, пізнавша гармонію людську і стиркала в призначенні до українців...»). У шлюбному на листку Ольги названо «Густю».

Августа Кокановська (1888-1927) — подруга Ольги Кобилянської, відома буковинська художниця та етнографістка.

Виступила твором письменниці, зобразивши Кобилянську німецькою мовою «Ангелістичне Новітє», що побачила світ у німецькому місті Мюнхені 1901 року. Августа знайшла Віденську академію мистецтв. У квітні 1901 року на Інтернаціональній виставці мистецтв її роботи відзначили державною та особливим призом: від бранця й воїни — золотою брошкою.

Б

Батько

Ольга найменша його дочка — Таточка, або прародичка від ринку до вичора. Була старшою, поважною, від дитинства вихованою... а тіло свідомо. Шлюбними батьком, цей чоловік підтримував Ольгу до молодості, заохочував університетську освіту.

Батько Юліан Кобилянський (1827-1912) прожив довге життя. Разом зі своєю дружиною Марією з роду Вернерів народили і виховали п'ятеро синів та двох доньок — Євгенія та Ольгу.

Продубив на Буковині з Галичини 14 років злигодні, зробив освіту, став повномовним білорусом, полюбивши в дитинстві буковинський мистецтва історичні 45 років.

Брати

Про трьох старших братів, Максиміліана, Юліана і Степана, Ольга згадувала в автобіографії:

«Один з братів, филолог, страждав до смерті, я, що було мені з того приречення в юнацькій мові, — і собі переживала. Коли найстарший брат вмер, я до нього присідала й просила і мені дати з того віддати. Він казав мені: «Чому не? Так було під час фєрїї. Але гонід» і віддала... все закінчилося. І коли вмеруть старші брати із відшколюванням, я вийшла з ними вернем і віддала, зробивши свою роботу».

Максиміліан Ольга ніколи не любила Максиміліана. Він був жорстокий та злісний та несподівано її старшим товаришем. Заради його вступила в шлюб, а він цим зрадив і її письменницький лист, заради якого вона страждала. Він саме вона, одна жінка серед братів, «як той найкращий друг і оборонця», — писала вона сестрі.

Максиміліану братів, Степанові й Володимирові, Ольга подарувала й отримувала листи. Сиділа і вважала — так вона їх називала — були для сестри в розраді, і підтримки, і болю.

Найменшодобро й улюбленішим братом Володимиром, який здебільше був найкращим другом, а Ольгу і трохи у молодості їй, вона призначила повністю «старий владар».

Гура-Гумора

українська письменниця і журналістка, що народилася в Кобилівці 27 грудня 1883 року (нині село належить до району Ізяславського, а не Ізяславського району, як вказано в статті)

«Я родилася року 1883-го, 27 грудня в малім містечку Гура-Гумора в Буковинській губернії, — так написала Ольга Кобилівська в автобіографії.

Родом Гумор, що нині своїм іменем до ринку Молдова, тоді жі збринувала широким долиною. — Ці картини в образі живопису з дитинства пам'ятю. Осьби не витавивали в Гуморі, коли родили Кобилівська переїхала до тогочасного центру — міста. Сунула, де студент брати здобували повсякденну школу.

Будинок, у якому вона з'явилася на світ та прожила перші роки життя, донині не зберігся. Але знаючи місце, де він стояв, можна собі уявити красоти, що відкривалися зору маленькій Ользі.

2007 року в Гура-Гуморі відбув встановлення пам'ятника-стелу писемниці, як створила львівський скульптор Роман Романюк.

Гвер

вірш Ольги Кобилівської

Коли чуємо сьогодні це слово, то в нашім умі зринають картини бою й тривоги за найрідніших. Війна змінила світ, кордони і людину. На долю Кобилівської випало дві світові війни.

Кобилівська написала багато творів, що повертають до тем війни: «Гвардія», «Гвер», «Гвері» засудженого на смерть воїна до своєї жінки, «Масове гвардійське гвардійське».

Це був складний для українців історичний час — належачи до однієї нації, вони перебували по два різні боки протистояння: одні воювали за цесаря (українці з Австро-Угорщини), інші — за царя (українці Російської імперії). Але в руках тих і тих був гвер — символ війни.

Перша світова війна прокотилася Буковини і залишила тут свій багаторічний слід. До закінчення Другої світової Кобилівської не було ніколи дожити — вона померла 21 березня 1942 року.

Висловіть припущення, про кого робила записи у щоденнику письменниці, про що міркувала, що її хвилювало.

Завдання 4. Подискутуйте. Часто від сучасних жінок можна почути висловлення про те, як вони сприймають прояви чоловічої уваги та традиційних форм залицяння: *«Мені байдуже, подадуть мені пальто чи ні, двері теж завжди відчиняю сама, а відчинять – добре, на такі дрібниці не зважаю. Плачу за себе сама – не хочу бути нікому й нічим не зобов'язаною»*. А як вважаєте ви, чи потрібні сучасній жінці чоловічі турбота, підтримка та розуміння? Свою думку обґрунтуйте. Створіть власний чек-лист (перелік) ставлення чоловіка до сучасної жінки.

Завдання 5. Прокоментуйте слова Олени Малахової, експертки й тренерки Гендерного інформаційно-аналітичного центру «КРОНА», радниці з питань політики тендерної рівності та антидискримінації в освіті: *«Чоловіки є групою, яка володіє привілеями і не хоче від них відмовлятися»*. Чи погоджуєтеся ви з цією думкою? Аргументуйте.

Завдання 6. Запишіть анотацію до твору О. Кобилянської «Valse melancholique»

Анотація – це короткий огляд друкованої роботи, що має на меті передати основні ідеї та зміст твору, а не їх повний переказ. Анотація повинна пояснити, про що йде мова в цій роботі, чим вона може бути цікава читачеві.

План анотації

Автор статті, назва.

Чому актуальна?

Кому призначена? (Кліше для висловлювання: *У статті розглянуто ... Значне місце займає характеристика ... Розглянуто такі важливі проблеми, як ... Автор дав наукове визначення ... і т. ін. Стаття буде цікава ...*).

Коротко виділити головні думки.

Перерахувати декілька яскравих фактів, прикладів, думок, які наведені в роботі.

Рефлексивний коментар.

Завдання 7. Інтернет-видання «Гендер у деталях» повідомляє, що ще в 1902 році французький поліграфіст Альберт Бержере

створив листівки, на яких зображували жіночі професії майбутнього. Такі заняття, які сьогодні є звичайними, тоді вважалися фантастичними. Навіть думка про те, що жінка може бути успішним юристом, служити у війську, стати депутаткою, письменницею чи літературознавцем, викликала посмішку. Проте фемінізм уже почав набирати популярності в Європі та пізніше утвердився, як найвпливовіша течія ХХ ст. в усьому світі, не оминувши й Україну. Підготуйте матеріал, у якому спрогнозуйте ролі жінки в суспільному житті через наступні 50 років.

Завдання 8. Підготуйте інформацію про відомих феміністок в українській культурі та освіті. Опишіть їхні досягнення та внесок у боротьбу за рівноправ'я жінок та чоловіків.

Завдання 9. Гра «Ярмарка цінностей». Із запропонованих виберіть ті цінності, які пропагувала Ольга Кобилянська. Які цінності є важливими для сучасної жінки? Чи є різниця між ними? Чи втратили окремі свою актуальність у сучасному світі?

Сміливість

Любов

Повага

Заздрість

Хитрість

Мудрість

Воля

Розуміння

Неправда

Нахабство

Завдання 10. Напишіть твір-міркування «У чому автобіографічний діапазон прози Кобилянської?»

Завдання 11. Роман «Апостол черні» є вершиною творчості О. Кобилянської і відображає її роздуми про історичну долю України та роль інтелігента в цій долі. У радянські часи цей роман був заборонений. Головний герой, Юліан, подорожує світом для пізнання культур інших народів, відвідуючи Німеччину, Англію, Скандинавію, Польщу. Одночасно з відкриттями чужої культури, він відчуває глибоке приниження за свій народ, сумніваючись у його духовних можливостях. Проте з часом Юліан доходить висновку, що, пізнавши світло знання на чужині, треба повертатися до рідного

вулика («усяких Покутівок»), щоб працювати на своїй землі та для блага свого народу.

- *Висловіть думки та підтвердіть документально, що нині Англія, Німеччина, Скандинавія, та Польща підтримують та допомагають Україні.*

Завдання 12. Більшість імен апостолів ввійшли в активний ужиток українського народу. Переважно іменами святих називають людей, які народилися за кілька днів до свята або після нього. Серед найбільш популярних можна виділити такі імена, як Петро, Іван, Андрій, Павло, Пилип. Нині також збільшується популярність імені одного з дванадцяти учнів Ісуса Христа – Матвія. Термін «апостол» (від грецького «apostolos», що означає «особа послана») використовують для опису будь-якого з дванадцятьох учнів, яких обрав Ісус Христос. Іноді цей термін також застосовують до інших осіб, зокрема до Павла, який прийняв християнство через кілька років після смерті Ісуса.

Дослідіть зміст цих антропонімів. З'ясуйте, у які дні ми вшановуємо цих святих. Чи були в житті Ольги Кобилянської чоловіки з такими іменами? Як вони впливали на її життя? Чи відповідає зміст антропоніма його життєвій позиції?

Завдання 13. Твір Ольги Кобилянської «Апостол черні» отримав свою назву, можливо, через те, що у ньому постає одна із ключових проблем – ідея апостольства, тобто у творі закладено мотив апостольського служіння народу своїй батьківщині. Час від часу у творі згадується справжній «апостол черні» отець Іван Захарій, який є взірцем для наслідування своїх селян. Проте тут поняття «апостол черні» не обмежується релігійним сенсом, а також означає надію на захист, культурне та моральне виховання селян, а також усвідомлення власної важливості для суспільства. У ролі апостола виступає отець Захарій, що втілює позитивні риси та є прикладом для звичайних людей. Назва твору відображає глибокий патріотизм авторки та її бажання уславити роль священнослужителя як символу відродження та вірності батьківщині. «Апостол черні» був уперше перевиданий лише на початку 1990-х років (За матеріалами інтернетного видання <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4021/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%81%D1%8E%D0%BA%20%D0%A2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>)

Створіть рекламний постер роману, бо він невідомий широкому колу читачів, а також, щоб переконати освітянську спільноту включити його до шкільної програми.

Завдання 14. Ось рецепт від Ольги Кобилянської: Пампушки тети Олі з «Апостола черні». Перечитайте. Доберіть синоніми до слова пампушка; слова, що римуються зі словом «пампушки». Створіть власний римований короткий рецепт, який би популяризував цю страву.

Треба:

- літру або й більше муки
- шклянку літньої сметанки
- 5 жовтків
- 6 дк. (3 ложки) топленого масла
- столову ложку цукру
- трошки соли
- 4 дк. подрібненого з трошки молока дріжджя
- запах
- мармеляда
- смалець

Беремо муки, даємо трошки соли, цукру, літньої солодкої сметанки, жовтки, топлене масло й подрібнене з цукром-мучкою, й трошки молока та підкисле дріжджя. Це все в мисці вибити ложкою так, щоб аж відставало від ложки; як загусте, дати ще молока. Тісто має бути вільне. Тоді виложити це тісто (без киснення) на стільницю, посипану мукою, й виробляти як звичайно пампушки.

Можна давати до середини потрошки мармеляди. Тепер щойно повинні підкиснути й зразу смажити на гарячому смальці. Посипати цукром з ванілією – і готові. З того буде 40 дуже добрих пампушків.

Завдання 15. Твори антивоєнного циклу О. Кобилянської – новели та оповідання про події Першої світової війни: «Юда», «Лист засудженого вояка до своєї жінки», «Назустріч долі», «Сниться», «Зійшов з розуму», «Чудо», «Щира любов», «Василка», «Туга», «Воєнний акорд», «Лісова мати», «Вовчиха», «Московський гвер». *Прочитайте один твір на вибір. Створіть слогани від імені Ольги Кобилянської #ЯНеБоюсяСказати #ЯНеБоюсяДіяти.*

«...Він [Василь Стефаник] уміє найпростішими засобами справити якнайбільше враження» (Леся Українка)

Завдання 1. Характер людини складається із поєднання багатьох якостей або рис, які, як правило, утворюють протилежні пари (позитивні та негативні) і поділяються на чотири групи:

1. Рис характеру, що виражають СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ, до праці, навчання: працелюбність – лінь, ініціативність – консервативність, добросовісність – безвідповідальність, наполегливість – безвільність.
2. Рис характеру, що виражають СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ІНШИХ ЛЮДЕЙ, ДО СУСПІЛЬСТВА: товариськість – замкнутість, тактовність – безтактність, правдивість – брехливість, ввічливість – грубість, чуйність – жорстокість, щирість – лицемірство, доброзичливість – заздрість, турботливість – байдужість.
3. Рис характеру, що виражають СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО САМОГО СЕБЕ: самокритичність – некритичність, вимогливість – невимогливість, скромність – хвалькуватість, почуття гідності – самолюбство, егоїзм – альтруїзм (безкорисливе прагнення до діяльності на благо інших).
4. Рис характеру, що виражають СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО РЕЧЕЙ: акуратність – неохайність, бережливість – небережливість, економність – марнотратство, щедрість – скнарність.

➤ *Серед запропонованих рис характеру виберіть ті, які притаманні В. Стефанику. Підтвердіть фактами з біографії. Доведіть або спростуйте думку, що характер багато в чому визначає життя, долю людини. (народна мудрість «Посієш вчинок – пожнеш звичку, посієш звичку – пожнеш характер, посієш характер – пожнеш долю»).*

Завдання 2. Ім'я Василя Стефаника носять:

- Премія в галузі літератури, мистецтва, архітектури та журналістики – найвища в Івано-Франківській області відзнака, яку присуджує Івано-Франківська обласна державна адміністрація місцевим авторам
- Прикарпатський національний університет
- Національна бібліотека у Львові
- Публічна бібліотека у Києві
- Вулиця у Львові
- Вулиця у Коломиї
- Снятинська ЗОШ I-III ст. ім. В. Стефаника у м. Снятині.

Підготуйте повідомлення про перелічені способи вшанування пам'яті.

Завдання 3. Прочитайте наведені цитати. Поясніть, як ви їх розумієте. Чи погоджуєтеся ви з цими думками? Аргументуйте свої міркування *«Се правдивий артист із Божої ласки, яким уже нині можемо повеличатися перед світом» (І. Франко).*

Завдання 4. Доведіть або спростуйте думку *«Еміграція – єдиний порятунок із край скрутного становища».*

Завдання 5. Новела «Камінний хрест» відразу одержала високу оцінку з боку критиків:

- *«...Читав я Вашого «Камінного хреста»,– писав Б. Грінченко.– Прочитав я це все і поздоровив українську літературу з новим талантом із Галичини».*
- *«Страшно сильно пишете Ви,– ділилася своїми враженням від прочитаного «Камінного хреста» О. Кобилянська.– Так, якбисти витесували потужною рукою пам'ятник для свого народу...Гірка, пориваюча, закровавлена поезія Ваша..., котру не можна забути. І все хочеться її пити...».*
- *Що Вам більше про Ваш «Хрест» писати? Плакала-м та й вже».*
- *Але найсильніше враження справив «Камінний хрест» на канадських емігрантів. Про це розповів у листі до В. Стефаника у 1924 р. Мирослав Ірчан:»Читаю оповідання Стефаника «Камінний хрест». Якби був знав, й не читав би. Бо плач по хаті, такий плач, що – як каже Стефаник – надбіг, як вітер, що з помежи острих мечів повіяв. А тяжко дивитися, як сиві голови хиляться додолю і старі очі плачуть. Чого ж вони плачуть? Я знаю. Вони згадують себе. Вертаються в ті давні літа, як вибиралися за море по щастя. Вони свідомі того, що безслідно пропали дні юності і надій. На руках мозолі, і на серці мозолі, і бідні вони. Бо для людського горя й нужди законів нема. Ні тут, ні там».*

Справді, українські емігранти стикалися з невизначеністю, а Україна втрачала велику кількість обдарованих і розумних людей, що було справжньою трагедією. Можна заперечити, що багато українців досягли високого рівня добробуту та соціального статусу в Америці. Проте це стосується лише окремих осіб. Альтернативний погляд полягає в тому, щоб з'ясувати, чи були вони щасливими у своєму житті на чужині.

Існують важливі приклади успішних українців, які досягли значних досягнень у своїй новій країні. Один із прикладів – Іван Даценко, український льотчик, який став Героєм Радянського Союзу і потім вижив та став вождем індіанського племені ірокезів. Інший приклад – Петро Яцик, успішний бізнесмен та меценат, засновник Міжнародного благодійного фонду «Ліга українських меценатів». У чому секрет їхнього успіху?

Завдання 6. Висловіться:

- У чому причини сучасної потужної еміграції?
- Чи є щось позитивне в цьому процесі?
- Чи є негативне?
- Переважає, на вашу думку, позитивне чи негативне?
- Як повернути сучасних емігрантів в Україну?
- Які прислів'я свідчать, що рідна земля все ж – найкраща?

Завдання 7. В одному з листів до Стефаника О. Кобилянська писала *«Стискаю міцно вашу руку, ту, котра так сильно малює двома фарбами. Чорною і тою, що її лілія носить»*. Як би ви розшифрували цей вислів? Які кольори вживає автор у творі, з'ясуйте їхнє психологічне значення.

Завдання 8. Напишіть продовження новели *«Повернення нащадків Івана Дідуха з еміграції в Україну»*.

Завдання 9. Висловіть думку *«Емігрант – людина з порожнею в душі чи з новим наповненням?»*

Завдання 10. Створіть візуальний конспект новели *«Камінний хрест»* (за зразком).

«Серед млявої тонко-аристократичної та малосилої або ординарно шаблонової та безталанної генерації сучасних українських письменників раптом виринуло щось [Володимир Винниченко] дуже, рішуче, мускулисте і повне темпераменту... (І. Франко)

Завдання 1. Народження, дитинство та навчання в гімназіях й університеті не викликають такого великого інтересу, як творчість та політична позиція В. Винниченка. Його життя вписується в так звану типову рамку літераторів ХІХ – початку ХХ століття. Ідеться про бідну родину, у якій треба було «пробиватися». Проте завдяки своїм талантам та зусиллям В. Винниченко досягав успіхів у житті. Психологи наголошують на важливості наступних факторів для досягнення бажаного результату:

1. Бути організованим.
 2. Мати чітку мету,
 3. Величезне бажання досягти цієї мети.
 4. Ретельно розписаний план дій для досягнення поставленої мети, і, звичайно ж, щоденні сумлінні дії в цьому напрямі. А способи й засоби щодо втілення цього плану обов'язково прийдуть до вас природним шляхом. Обов'язково навчіться робити уроки, й доходити висновків зі своїх поразок.
- *Чи «спрацював» такий алгоритм в життєписі В. Винниченка. Думки підтвердіть фактами з біографії.*

Завдання 2. Прочитайте висловлювання Володимира Винниченка. Чи погоджуєтесь з його думками? Свою думку аргументуйте.

- *Сильними «волею» можна назвати тільки тих, у яких є сильні, виразно окреслені бажання. Слабкими – тих, у яких бажання слабкі, невиразні, володіють людиною не цілком, швидко змінюють одне одного.*
- *Треба вірити в щось, що робиш. Тільки заціпенізовані фанатики можуть робити щось, не аналізуючи й безхитно вірячи в те, що роблять.*
- *Можна битися головою у стінку, знаючи наперед, що не розіб'єш її. Це робиться тільки тоді, коли є віра в те, що биттям у стінку купується якась інша цінність, більша за життя.*
- *Поки робиш якусь роботу, вір у себе як у генія. Коли скінчив, стався до неї, як до витвору твого ворога, не прощаючи ні однієї помилки, ні найменшого недогляду.*

- *Люди, які не мають у що-небудь віри, які нічого свого не створили, яким увесь світ здається нудним, плескуватим і банальним, такі люди дуже люблять бути оригінальними.*
- *Людство топчеться серед істин, як сліпець серед незнайомих вулиць. То знаходить їх і якийсь час іде ними, то губить і блудить, шукаючи знову, цюкаючи паличкою у різних напрямках (На матеріалі «Щоденника» Володимира Винниченка).*

Завдання 3. Прочитайте цитати І. Франка про творчість В. Винниченка. Поясніть, як ви їх зрозуміли? Чи погоджуєтеся ви з цими думками? Аргументуйте свої міркування.

- *«І відкіля ти такий узявся?», «І відкіля ти взявся у нас такий?»*
- *Перелік імен, якому передують уточнення тези про «свіжість і гармонійність таланту» М. Коцюбинського, завершується в такий спосіб: «...і найяскравіший з початкуючих талантів – Винниченко».*
- *«Творча постать автора «Краси і сили» з'явилася «серед млявої, тонко-артистичної та малосильної, або ординарно шаблянової та безталанної генерації сучасних українських письменників...»*
- *«...раптом виринуло щось таке дуже, рішуче, мускулисте і повне темпераменту, щось таке, що не лізе в кишеню за словом, а сипле його потоками, що не сіє крізь сито, а валить валом, як само життя, всуміш українське, московське, калічене і чисте, як срібло, що не знає меж своїй обсервації і границь своїй пластичній творчості».*
- *«Винниченко малює нам з великою силою і вірністю немов серце тої верстви – нутро «чорної кухні» при панській економії, немов оазис сірої барви між селом з його густою долею та рідкою поезією і панським двором у блискучім освітленню».*

Завдання 4 У 2014 р. режисерка О. Тесленко здійснила екранізацію новели «Момент». Перегляньте фільм на каналі YouTube та напишіть відгук про нього.

Завдання 5. Зробіть порівняльний аналіз новел М. Коцюбинського «Intermezzo» та В. Винниченка «Момент».

Завдання 6. Мінідиспут:

- *У чому щастя людини?*
- *Чи вважали б ви такий випадок, про який ідеться в новелі В. Винниченка, моментом щастя для себе?*

- Чи є різниця між розумінням щастя й самого життя для героїв новели «Момент»?
- Чи може людина заради ідеї жертвувати життям чи ставити його під загрозу?
- Жити слід так, щоб побачити у жорстокому – ніжне, у гіркому – солодке, у мотлосі – милість, у буйнощах – смак, в отруті – поживу, у смерті – життя, у безчесті – славу!». Чи не до цих ідей спрямована новела «Момент» Володимира Винниченка?

Завдання 7. В. Винниченко був авторитетним революціонером, який активно поширював ідеї революції через літературу. Він був помітним політиком. У 1917 році, після створення Центральної Ради, В. Винниченко фактично очолив уряд Генерального секретаріату. Однак його політичні рішення призвели до помилок. Здавалося, що його амбіції вплинули на це. Перебуваючи на посаді, він часто конфліктував з різними політичними групами, зокрема з Петлюрою та Міхновським. В. Винниченко стверджував, що має принципову позицію і не готовий йти на компроміс, якщо інші не поділяють його поглядів. Якщо в Центральній Раді, а потім в Директорії УНР траплявся конфлікт, він постійно погрожував, що кине пост очільника. Двічі він так і робив. Його негнучкість була доволі деструктивною на той час (За матеріалами інтернетних джерел <https://nus.org.ua/articles/genialnyj-avtor-i-superechlyvalyudyna-37-faktiv-pro-vynnychenka-shho-ne-rozkazhut-u-shkoli/>).

В. Винниченка обурило новина про те, що Максим Горький, відомий письменник-соціаліст і колишній друг, відмовився видавати роман «Мати» українською мовою, бо вважав шкідливим робити з «наріччя» мову. Своє ставлення до колишнього однодумця В. Винниченко висловив досить різко, звинувативши його в ультратрашовіністичній позиції. *Виберіть із таблиці один або кілька характеристик конфліктогену і виразіть вербально його /їх прояв/и від імені В. Винниченка.*

Характер конфліктогену	Форма прояву конфліктогену
<i>Пряме негативне ставлення</i>	Наказ, загроза, зауваження, критика, звинувачення, насмішка, глузування, сарказм
<i>Поблажливе ставлення</i>	Принизлива розрада, принизлива похвала, докори, жартування
<i>Хвастощі</i>	Захоплена розповідь про свої реальні і сумнівні успіхи

<i>Менторські відносини</i>	Категоричні оцінювання, думки, вислови, нав'язування своїх порад, своєї точки зору, нагадування про неприємне; моралі й повчання
<i>Нечесність і нещирість</i>	Приховування інформації; обман або спроба обману; маніпуляції свідомістю людини
<i>Порушення етики</i>	Спричинені випадково незручності без вибачення; ігнорування партнера зі спілкування (не привітався, не запросив сісти, не проявив уваги, продовжує займатися сторонніми справами тощо); перебивання співбесідника; перекладання відповідальності на іншу людину
<i>Регресивна поведінка</i>	Наївні питання; посилення на інших при отриманні справедливого зауваження; сперечання

Завдання 8. Степан Процюк 2011 року видав роман «Маски опадають повільно» – це твір про Володимира Винниченка, його болючі пошуки власної сутності у творчості, громадській діяльності, любові. Автор намагався на основі щоденників, творів, усього доступного арсеналу літератури, власних об'єктивних відчуттів подати портрет одного із найсуперечливіших і найхаризматичніших письменників і громадських діячів України, який пізніше в еміграції поволі із ексцентричного письменника-невротика перетворився на глибокого мислителя.

- *Які «маски» міг надягати В. Винниченко? Думки аргументуйте.*
- *Фейк чи правда, що мистецтво й політика завжди перепліталися в химерній долі В. Винниченка? Чи був він противник традиційної родини? Чи схвалював сурогатне материнство? Чи можна вважати лист до Сталіна сміливим вчинком?*

Завдання 9. Ось як писала Українська радянська енциклопедія про В.Винниченка: «Один із ватажків націоналістичної контрреволюції... Його націоналістичні позиції викривав Ленін... Проводив антирадянську політику в інтересах міжнародної імперіалістичної реакції... У своїх закордонних писаннях залишався на антинародних позиціях». У літературній творчості Винниченко, за характеристикою з енциклопедії, «зрікся будь-якої критики буржуазного суспільства... Блюзнірське паплюження революції, проповідь класового миру... Після революції – одверті наклепи на радянську дійсність... Антинародна творчість Винниченка... була проявом реакції української буржуазії на революційний рух» час (За матеріалами інтернетних джерел <https://www.radiosvoboda.org/a/25451525.html>)

- *Яке ставлення до В. Винниченка проявилось у цій довідці?*

«На свій вік це геніальна жінка [Леся Українка]... в кожному її слові я бачив розум та глибоке розуміння поезії, освіти та людського життя» (М. Павлик)

Завдання 1. Складіть ментальну карту «Життя і творча діяльність Лесі Українки».

МЕНТАЛЬНІ КАРТИ (МК) – це ефективний інструмент, який відображає процеси мислення та структурує інформацію у візуальній формі. Ментальні карти організують інформацію так, щоб мозок зміг сприйняти її легше, оскільки вона представлена у «мові мозку». Вони відображають природний спосіб людського мислення. Якщо інформацію оформити у вигляді таблиць, списків чи звичайного тексту, мозок змушений виконувати додаткову роботу для перекладу її на зрозумілу мову. Якщо ж ця інформація оформлена у вигляді ментальних карт, то вона легко й просто укладеться в голові, тому що записана на «мові мозку».

Завдання 2. Ліна Костенко сказала мудрі слова: *«Є народження й смерть – два стовпи на межі. А між ними події одвічні: варіації стріч і розлук, і жоржин, Варіанти падінь і величчя. Велич Лесі Українки зрозуміли і її сучасники, і нащадки. Вона була високо-титолована одним словом – геній. Геній в умовах заблокованої культури.»* Чи погоджуєтесь ви з Ліною Костенко? Кого, на вашу думку, можна назвати генієм? Перевірте свої твердження зі словниковим визначенням.

«ГЕНІЙ – 1) найвищий ступінь обдарованості, таланту людини, виразом якої є творчість, що має історичне значення для життя суспільства; 2) особа, яка володіє найвищим ступенем таланту, здібностей» (З тлумачного словника).

«ГЕНІЙ – це людина великого духу не стільки за об'єктом, скільки за інтенсивністю; він становить собою епоху у всьому, за що береться» (Кант).

Завдання 3. Складіть сенкан Леся Українка (за зразком):

- *Леся Українка*
- *Горда, незламна, незабутня*
- *Творила, боролась, не скорилась*
- *Житиме у моєму серці*
- *Геній*

Завдання 4. Дослідники вважають, що приватне листування із С. Мержинським Леся Українка знищила, бо розмежовувала особисте й публічне життя. Окремі люди вважають, що відкритість може сприяти спілкуванню, підтримці та взаєморозумінню, тоді як інші переконані, що приховувати особисте життя є важливим складником збереження власного простору та індивідуальності. Нині ми спостерігаємо, як засоби соціальної комунікації оприлюднюють назагал приватне життя і публічних, і пересічних людей, часто дуже детально. Як ви вважаєте, чи варто бути відкритим для сторонніх в особистому житті?

Завдання 5. Напишіть есе (за поетичними текстами Лесі Українки) *«Квітка ломикамінь – Леся Українка»*.

Завдання 6. Напишіть лист-подяку автору вивчених поезій (за вибором).

Завдання 7. Підготуйте невелику зв'язну розповідь про хвилини (якщо такі були), коли відчуття краси природи допомогли перебороти сум, біль.

Завдання 8. Якоюсь Леся Українка сказала: «Якби я не була україркою, я б стала грузинкою». І це були не пафосні слова. Чимало сторінок у біографії Лесі Українки пов'язано з Грузією. Розробіть туристичний маршрут місцями, які пов'язували велику українську поетесу із цим благодатним краєм. Оформіть та проілюструйте свої матеріали у вигляді буклета.

Завдання 9. Дайте відповідь на запитання:

- *У чому сенс людського життя?*
- *Коли життя вважається повноцінним?*
- *Яка роль мистецтва в житті людини?*
- *Якою є справжня любов?*
- *Як виявляється взаємозв'язок людини й природи?*

Завдання 10. Поясніть, як через образ Мавки письменниця розкрила мрію про ідеальну людину, утвердила думку, що людина – творець краси.

Завдання 11. Чи можна пробачити зраду? Аргументуйте свою думку цитатами з твору

Звичайно, можна	Категорично – ні

Завдання 12. Продовжіть думку, починаючи *«Я пробачаю (не пробачаю) зраду, бо ...»*; *«Щасливою може бути лише та людина, яка ...»*.

Завдання 13. Напишіть твір-міркування на тему *«Які скарби знайде сучасна молодь у драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня»?*

Завдання 14. Перегляньте карту, яка розміщена у вільному інтернет-доступі, на якій відмічено основні європейські міста, у яких побувала Леся Українка (Лариса Косач-Квітка). Схарактеризуйте, які життєві колізії письменниці відбувалися в цих містах.

Основні європейські міста, у яких була Леся Українка (Лариса Косач-Квітка)

Завдання 15. «Фейк чи правда»

Протистояла російському імперському колоніалізму Леся Українка вважала, що «братні народи» просто сусіди», які не мають спільних інтересів і їхнє майбутнє – жити окремо.

Письменниці було часто нестерпно повертатися із поїздок Європою в Російську імперію, в «се тюремне життя». Через цензуру та жандармський нагляд Лариса Косач навіть думала зректися російського громадянства й отримати австрійське: «Готова б хоч в абіссінське (Ефіопська імперія) горожанство пере-

йти, аби не бути російською підданою, бо підданства того зовсім не вважаю ні за яку національну ознаку (скоріше за «національне нещастя»). Леся Українка писала, що Відень був так само чужий їй, як і Петербург. Громадянство вона так ніколи і не змінила.

За життя Лесю Українку не вважали найкращою жінкою-письменницею Сучасники дорікали Лесі Українці, що та писала багато драм на ранньохристиянські та античні теми, і вимагали більше творів про українську історію. Але насправді, коли Леся Українка писала про Грецію, завойовану Римом, то під Грецією мала на увазі Україну, а в драмі «Вавилонський полон» говорила про поневолений український народ, який мусить пройти випробування і вистояти. Леся Українка брала історичне тло, але говорила про сьогодення.

Багато подорожувала європейськими столицями. Лікуючись та подорожуючи, Леся Українка побувала у багатьох європейських столицях. Наприклад у Відні разом із мамою вона любила за обідом випити пива та почитати німецькі газети, а ввечері відвідати оперу. Потрапивши до столиці Австрійської імперії в розпал виборів, Леся побачила «кращий світ, вільніший»: «Мені незвичайним був самий факт, що ось-то люди можуть собі зійтись, де хочуть, говорити, як хочуть».

«Слабосила хвора дівчина» – такою була Леся Українка. Лариса Косач проживала і працювала, ігноруючи невиліковні хвороби, такі як туберкульоз кісток та проблеми з нирками. Ці недуги спричиняли їй значний біль та змушували постійно відвідувати курорти. Проте письменниця обурювалася, коли її вважали за «хвору, слабосилу дівчину».

Саме такий образ закріпився за нею після статті Івана Франка. Він насправді не хотів образити письменницю, а навпаки – ставив її в приклад чоловікам за сміливу та запальну громадянську лірику. «Хто вам сказав, що я слабка, що я корюся долі?», – відповідь ображена письменниця через майже 15 років Франкові, з яким мала теплі відносини.

У радянський час значення творчості Лесі Українки нівелювали. Образ «хворої, знесиленої дівчини у вінку» намертво закріпили за письменницею. Так її маргіналізували як жінку та українку.

«Подруга» пролетарів

Просунуту європейську інтелектуалку, яка знала 10 мов, читала іноземні дисертації, вивчала в оригіналі давні літературні

пам'ятки та відкидала культурну «місію» Росії, в радянський час перевтілили в «народну борчиню» та «друга пролетарів».

Знамениті «Досвітні вогні» – це не передвісник пролетарської революції, а початок українського національного відродження, говорить літературознавиця Віра Агеева, а «люди робочі», – про яких згадує Леся Українка у вірші, не тільки робітники на заводах, а й всі, хто просто працює заради цього.

«Майже всі адресати листів Лесі Українки, які дожили до 1917 року, пішли творити УНР. Наприклад, її найближчі друзі Людмила Старицька-Черняхівська і Іван Стешенко були членами Центральної Ради. Чоловік Климент Квітка став заступником міністра юстиції УНР. Леся Українка також багато й тісно спілкувалася і співпрацювала з Михайлом Грушевським», – зауважує літературознавиця.

Драма «Бояриня», у якій напряду говорить про українсько-російські стосунки, у радянську добу довго була заборонена.

У 1930-х роках, коли Лесю Українку більшовики вперто називали другом робітників і ставили їй пам'ятники, її чоловік сидів у ГУЛАГу, наймолодша сестра Ізидора Косач рубала ліс в ОНЕГЛАГу, а близька подруга Людмила Старицька-Черняхівська загинула в телячому вагоні дорогою на заслання.

«Читати» його не можна» – Леся Українка про «Капітал» Маркса

Леся Українка добре сприймала і розуміла модні ідеї того часу, але вона не входила до жодної політичної партії. Серед її оточення було багато марксистів, однак сама письменниця ставилася негативно до праці «Капітал».

«Читати» його не можна, – писала Леся Українка своїй сестрі, – чим далі читаю, тим більше розчаровуюсь: я не бачу тієї «строгой системи», про яку говорять фанатики сеї книжки, бачу багато фактів, чимало дотепних гіпотез і ще більше просто дотепів, але багато зостається для мене темного, невиясненого, недоговореного і в науковій теорії, і в практичних виводах з неї. Ні, видно, се повит evangelium (нова євангелія – ред.) все таки потребує більше безпосередньої віри, ніж у мене єсть».

Чи перекладала Леся Українка Маніфест комуністичної партії?

У 1901 році Леся Українка передала австромарксисту Миколі Ганкевичу український переклад Маніфесту. У листі до Михайла Павлика писала, що його зробила не вона, а її друзі з Києва: «Я лишила Ганкевичу скільки рукописів моїх товаришів із України». Однак маніпулятивне прочитання іншого листа на цю тему до Івана Франка дозволило в радянський час приписати переклад Маніфесту саме Лесі Українці.

«Вона вважала, що Україна та Росія – це вороги, які ніколи не зможуть порозумітися. Тому текст, який закінчується знаменитим зверненням «Пролетарі всіх країн єднайтеся», Леся Українка також не могла перекладати ще й з огляду на свої переконання», – вважає Віра Агеева. Межі прийняттого письменниці переступала не тільки в літературі. Перебуваючи у свого дядька Михайла Драгоманова у Софії, Леся Українка разом із кузиною пішли без супроводу чоловіків в театр. На той час для Болгарії це було немисливо і спровокувало великий скандал.

У 1901 році, всупереч волі батьків і суспільним нормам, вона поїхала до Мінська, щоб доглядати за тяжко хворим Сергієм Мержинським, який був марксистським активістом. Два місяці вона провела біля ліжка коханого, і там же, за одну ніч, написала знакову драму «Одержима». Так народилася велика драматургиня.

Після трагедії у Мінську Леся Українка написала ще близько 20 драм, які стали ключовими у її творчості.

Дослідники також стверджують, що немає жодних фактів, які б свідчили про те, що Сергій Мержинський мав роман із Вірою Крижанівською й примушував Лесю Українку писати їй «любовні» листи.

Леся Українка не була атеїсткою, але шукала свій шлях до Бога

«Лариса Косач відмовлялася вінчатися перш за все тому, що не хотіла чути в церкві те знамените: «Да убоится жена мужа своего», – говорить літературознавиця Віра Агеева.

Письменниця виразно розділяла віру, релігію і церкву як інституцію. Вона критично ставилася до православ'я, яке в Російській імперії було одним із стовпів самодержавства. Для неї було чужим сприймати священника, як посередника між Богом, державою і людьми.

«Леся Українка не була атеїсткою, але шукала свого шляху віри, шукала свого шляху до Бога. Назвати її атеїсткою – найбільша дурниця і несправедливість стосовно неї», – стверджує В.Агеєва.

Зберегла голоси легендарних українських кобзарів

Климент Квітка та Леся Українка організували експедиції для пошуку та запису пісень українських кобзарів. Саме письменниця анонімно пожертвувала 300 рублів (величезні кошти на той час) і доручила галицькому етнографу та композитору Філарету Колессі записати кобзарів на фонограф. Це був один із перших винайдених способів звукозапису.

Так, завдяки подружжю Квіток удалося зберегти голоси легендарних українських кобзарів. Частина записів Климент Квітка та Леся Українка зробили самотійно. Існує навіть запис, на якому співає Леся Українка. Його зробив Климент Квітка.

Леся Українка говорила, що не боялася смерті, але найбільше її лякало впасти в маразм. Але навіть при смерті вона диктувала матері сюжет нової драми.

1 серпня 1913 року Леся Українка померла. Їй було 42 роки.

Труну із Лесею Українкою несли жінки. Домовину із письменницею перевезли до Києва. Жодних промов не було – влада заборонила. Похоронна процесія рушила вулицями міста, проминувши будинок письменниці. За всім стежили ряди кінних поліцейських, які біля входу на Байкове кладовище перекрили шлях для більшості охочих попрощатися з письменницею. Але під натиском людей, мушили пропустити. На кладовищі труну Лесі Українки несли на руках шестеро жінок.

(За матеріалами інтернетних видань <https://www.radiosvoboda.org/a/lesia-ukrainka-150-rokiv-nevidomi-fakty/31120122.html>).

«Перший правдивий модерніст [Микола Вороний] української поезії. Майстер гармонійних дисонансів, піонер формальних пошуків, мрійливий лицар захмарного князівства... Мав сміливість понад усе цінувати красу, прагнув облагороднювати марудну дійсність...» (І. Лучук)

Завдання 1. Прокоментуйте цитатну самохарактеристику М. Вороного, створіть його «психологічний портрет»:

*Душа бажає скинути пута,
Бажає ширшого простору –
Що в їх здавен вона закута,
Схопитись і злетіти вгору...*

- *Мов свобідний орел, моя думка в просторах шугала.*
- *Я почав писати з такого пробудження, з якого люди починають співати.*

Завдання 2. Що не пробачила радянська влада Миколі Вороному? Думки аргументуйте.

Завдання 3. Дослідіть, які життєві й професійні «вузлики» пов'язували Миколу Вороного з Іваном Франком, Михайлом Коцюбинський, Лесею Українкою, Миколою Лисенком, Павлом Тичиною, Максимом Рильським, Михайло Грушевським, Марком Кропивницьким, Лесем Курбасом, Панасом Саксаганським, Володимиром Самійленком, Миколою Міхновським.

Завдання 4. Продовжіть речення

М. Вороний народився...

Його батьками були...

Освіту здобув у...

Мріяв стати...

Працював у...

Стає ініціатором видання альманаху, метою якого є...

Причиною еміграції у 1920 р. була...

Повертається в Україну в... році

Є представником літературного напрямку...

Був поетом,...

Я запам'ятав такі збірки...

М. Вороний закликав українських письменників до...

Завдання 5. Складіть тези виступу за темою «Особливості поетичного стилю М. Вороного».

- *Найхарактерніша риса поезій – музикальність.*
- *Звернення до різноманітних віршових розмірів.*
- *Різнманітна строфічна будова (двовірш, терцети, пяти- і шестирядкова строфи).*
- *Багатство, краса, чистота мови.*
- *Використання образів-символів.*

Завдання 6. Висловіть думку письмово «Роль поезії в суспільному житті» або «Чим привабила мене лірика М. Вороного?»

«Майстер [Олександр Олесь] віршової форми і легких, граціозних пісень» (І. Франко)

Завдання 1. Оцінюючи творчість поета, Дмитро Павличко сказав: *«Слово Олеся без золота, без каменю, без хитрої мови світить нам і світитиме нашим нащадкам, як діамант людської щирості, що його неможливо ні затьмарити, ні сховати, ні перемолоти в жорнах найжорстокішої доби».* Висловіть власне ставлення до цих слів.

Виявіть ініціативу: у довільній формі (плаката, повідомлення в соціальній мережі, презентації тощо) підготуйте цікаву інформацію про життя Олександра Олеся.

Завдання 2. Напишіть есе про життєвий і творчий шлях поета на тему:

*Я все життя збирався тільки жити,
Дивитись, слухати і пити
Нектар із келиха краси..*

Завдання 3. Прочитайте міркування Оксани Забужко. Висловіть власне ставлення до прочитаного.

СЕКРЕТ ПОПУЛЯРНОСТІ

У тридцять його називали «українським Гайне» і «українським Надсоном». Його віршами освідчувалося в коханні два покоління – те, що виросло перед Першою світовою, і те, котре страшний 1918 рік застав на гімназійній лаві. (Цьому другому вдалося значною мірою розтектися «по чужих країнах», і там, по Прагах і Мюнхенах, воно зберегло вірність своєму Поетові й до кінця днів співало на музичних вечірках улюблені «Айстри» – в цілковитій переконаності, що ліпшого поета Україна не родила).

Список композиторів, які клали його вірші на музику – українських, російських, чеських, французьких, – перевалює за вісім десятків. Можна заперечити, що для справді доброго, сиріч «високочолого», поета це гонор доволі сумнівний (кому спаде на думку «співати» Рільке чи раннього Пастернака?), але він і не претендував на якусь там високочолість, і взагалі, здається, найменше був схильний до такого притаманного письменникам ближчої нам совкової традиції «надимання щік».

«Популярність, – писав у листі до відомого мецената Євгена Чикаленка, – се зайва річ і не потрібна. Роздути все можна, але роздуде завжди лопається».

Парадокс у тому, що якраз популярнішого за нього поета в українській культурі – після Шевченка – не було. Навіть «шістдесятники» не тягнуть на порівняння: тих любили все-таки не тільки і не так «за поезію», як «за політику».

Одне слово, можна як завгодно поблажливо посміхатися й копилити губу, можна взивати його, як рідний син (і, за іронією історії, якраз дуже «високочолій» талант!) Олег Ольжич, «поетом гімназистів і телефоністок», а проте факт незаперечний: на тлі проминулого століття Олександр Олесь (1878-1944) залишається в нас, либонь, єдиним прикладом масово успішного поета в чистому вигляді.

*Сміються, плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
«Цілуй, цілуй, цілуй її:
Знов молодість не буде!»*

Щось у цьому є, їй-Богу... От уже сто років цим рядкам, а можна не сумніватися, що і ще через сто вони так само «чіплятимуть», і не тільки телефоністок. І не в романсі Кос-Анатольського тут справа.

А в чому, ну в чому? Чому, за яким правилом так воно діється, що одного автора читацькі маси, як у пісні козак дівчину, вірнесенько люблять, дарма що за ним – ані ошцреної на всі зуби тусовки з перами наготові не стоїть, ані скандалу хоч би оденького не числиться, і алкоголем він не зловживає, і не хвастає без упину перед затурканими односельцями своїми, з-за якого оце кордону знову приїхав, і постмодернізму, чого доброго, взагалі не нюхав, лох такий, – а от же, люблять!..

А другий, сердега, гляди, вже й неповнолітніх ледь не цілий піонертабір розбестив, і по всіх «гарячих точках» світу, на танкові проїхавши, сфотографувався, – ну геть-чисто все зробив, що в людських силах, аби про нього говорили невгаваючи, і таки й говорять, гріх нарікати, – а люблять, усе одно, не його!..»

У чому ж тут секрет? (За матеріалами статті <https://chas.cv.ua/history/36855-sekret-populyarnosti-oleksandra-olesya.html>).

Завдання 4. Продовжіть речення.

- «Мене зачарував ...»
- «Мене вразила (здивувала) думка ...»
- «Поезія О. Олесь, на мій погляд, ...»

Завдання 5. Доведіть чи спростуйте міркування Оксани Забужко «О. Олесь якраз і був людиною, яку хочеться мати своїм другом, і його читач (навіть п'ятилітній!) непомилково відчував це крізь текст: читача не одуриш. Усі без винятку Олесеві писання, від віршів і драм до приватних листів, променяються теплом і любов'ю – тим, чого не вдаси, не підробиш і не купиш. Любов'ю осяяне було й ціле його життя – дарма що нелегке, мічене всіма потрясіннями, яких сповна відміряла історія вкраїнській інтелігенції початку ХХ століття...».

Завдання 6. Григор Тютюнник писав «Немає загадки таланту. Є вічна загадка Любови. А талант – то тільки засіб, щоб утілити її в текст, і без неї дуже швидко перетворюється на вишкварки. І тоді приходять «технологи». Висловіть свою думку щодо таланту Олександра Олесь.

Завдання 7. Перечитайте поетичний дайджест-життєпис Олександра Олесь. Відтворіть за поетичними рядками життєві колізії поета:

*І я не стерпів щастя муки.
І полилися перші звуки*

*В дитинстві ще... давно, давно колись
Я вибіг з хати в день майовий...
Шумів травною степ шовковий,
Сміявся день, пісні лились...
Весь Божий світ сміявсь, радів...
Раділо сонце, ниви, луки...
І я не виніс щастя-муки,
І задзвеніли в серці звуки,
І розітнувсь мій перший спів...*

*А тут і слів я не знайду,
І заспівати не зумію,
Я тут дурію в їх чаду,*

*Я тут щодня ховаю мрію,
Як плачуть всі в журбі німій, Я
сам на цілий край ридаю...*

*В туманах зблідли ідеали,
Схилилась сива голова...
І тільки часом, коли віра
Зігріє серце, знову ліра,
Вигнанська ліра заспіва*

*Це вже не радісні пісні
Життю, коханню і весні,
Це сльози вже, це плач, квиління,
На мертвій мрії голосіння.
Ніщо не вернеться назад.
В душі одцвів, пожовк мій сад*

*Мовчи... мовчи...
Огнем-любов'ю
Кривавих ран не воруши...
Я нерухомий сходжу кров'ю
Над трупом власної душі.
Вона умерла на вигнанні
В журбі по рідній стороні...
Там, там слова мої останні
І недоспівані пісні*

*52 роки... Що ж стоїть в підсумку?
У кишені вітер і катар у шлунку.
І позичить ніде навіть на труну...
Це всі перспективи – з ними і засну*

*65 років, Господи прости,
Та коли ж той розум вже придбаєш ти?
Глянь: вже з тебе й кури насміхатись стали,
Замість гритись в просі – пишеш мадригали*

Завдання 8. *Медитація* (лат. *meditatio* – роздум) – вірш філософського змісту, у якому автор передає свої глибокі роздуми про важливі проблеми, інколи глобального значення (життя і смерть, дружба і кохання, людина і природа). Чи можна вважати лірику Олександра Олеся медитативною? Аргументуйте думки. Які рядки використали б для проведення «Марафону медитації під час війни»?

«Ніби щойно прокинувшись, він [П. Тичина] відкрив очі на світ і основне начало всесвіту побачив у ритмічному русі, гармонійному звукові, музиці» (О. Білецький)

Завдання 1. Доповніть висловлювання Бориса Олійника фактами з біографії Павла Тичини: «...не просто піднесений поет, а виняткове явище, котре, як сонце, сприймаєш з усіма його протуберанцями, плямами і завихреннями...».

Завдання 2. Доведіть або спростуйте думки Олеся Гончара: «Тичина – це шукання й шукання, праця й вимогливість і, нарешті, вміння з безконечного плину образів відібрати найсвіжіший, наймісткіший, наймузикальніший...»; «Вічно молодим, непорочно-чистим повертається до нових поколінь наш найчутливіший поет, сонячний, яблуновоцвітний геній України».

Завдання 3. Дайте асоціативну характеристику ліричного героя поезії П. Тичини (за вибором) за планом:

- Назва вірша.
- Ліричний герой, його почуття.
- Внутрішній конфлікт ліричного героя.
- Кольорова гама поезії.
- Мінор чи мажор мелодії вірша.
- Художня чарівність твору.
- «Енергія» вірша.
- Життєві цінності героя.

Художній прийом в основі поезії (метафора: алегорія, уособлення, гіпербола, перифраз, мейози (використання утворень для підсилення, інтенсифікації: у керівника зубки прорізалась; кулачки сверблять), літота (прийом зменшення, рукою подати, грошей кіт наплакав), метонімія, синекдоха, епітет, порівняння, сарказм, іронія і гумор, гротеск, каламбур та ін.)

➤ *Ваші почуття, навіяні поезією.*

➤ *Методичний коментар*

Кольорова гама поезії

Проаналізований мовний матеріал дає можливість зробити наступну класифікацію колірної лексики:

1. Слова в прямому значенні.
2. Слова в переносному, метафоричному й символічному значенні.
3. Слова в значенні, ускладненому індивідуально-авторським тлумаченням.

Червоний означає світлий, яскравий, блискучий, вогненний, колір крові, вогню, зорі, іноді сонця.

Синтагматичний ряд із загальним значенням червоного кольору:

- одяг, матерія, предмети
- горіння, пожежа
- кров, поверхня, пофарбована кров'ю
- обличчя, губи, щоки, що супроводжують здоров'я, зрілість світанок й поверхні, освітлені сонцем
- геральдичний знак царської влади
- символи бунту, революції.

Понятійну гаму *чорного кольору* становлять такі слова: темний, брудний. Іноді чорний колір набуває додаткового значення: офіційності, таємничості, загадковості, символ старості, ревнощів, жалоби. Чорний колір використовують як колір волосся, очей.

Жовтий колір. Відомо, що література XVIII – початку XIX в. не визнавала жовтого кольору. Він використовувався нечасто, майже повністю витіснявся золотим. Жовтий колір часто позначав потойбічний, міфологічний світ нечистої сили. Ван-Гог вважав жовтий колір «диявольським». Також жовтий використовувався як колір любові й тепла.

Жовтий колір, як і всі інші кольори, не завжди використовують у прямому значенні. Він іноді стає символом старості, самотності, тривоги, хворобливості, важкого душевного стану, несвіжості, безжиттєвості. У синонімічному ряді жовтого кольору виступає й золотий. Блиск цього кольору є статичною ознакою, тому він символізує умовний образ життєвої сили (наприклад, на давньоруській іконі золотий колір символізує небо й небесне світло, а також вічність).

У тексті золотий колір може бути використаний як близький до блиску золота, сонячного світла.

Слов'янське позначення *синього й блакитного кольору* виникло пізно. Блакитний пов'язаний із птахом голубом. Символізує мир і спокій.

Синій колір асоціюється з кольором неба – чистого, свіжого, спокійного, символізує духовний початок у його максимальному прояві, синій колір очей символізує чистоту, безвинність.

Фіолетовий викликає ніжне, але неспокійне й тужливе почуття. Це колір бузку і фіалки.

Отже, синій, блакитний, ліловий, фіолетовий становлять єдину групу кольорів – пасивну, яка відноситься до холодного спектру.

Сірий колір і його відтінки мають у романі різноманітні функції, які можна об'єднати в одне загальне значення одноманітності, безбарвності. Такий стан життя людей впливає й на загальний стан природи, людей, що виражається в звязку похмурого сірого кольору з безнадійністю, зневірою.

Білий колір позначає чистоту, юність, безвинність. Білий колір під час опису зовнішнього вигляду героїв здобуває таке символічне значення як здоров'я.

Зелений колір символізує свіжість, пробудження (зелений – колір трави, листя).

Коричневий колір позначає смуток або далеку перспективу. Коричневий колір використовують для опису кольору волосся, обличчя, очей.

Окрім кольорів, автори використовують лексику, яка передає асоціативність з кольором для опису психічного, душевного стану героїв.

Завдання 4. Досить значного поширення набула кампанія «Пам'ятай про Крути», що була ініційована в рамках Молодіжної ініціативи «Героям слава!» у 2007 році. Головним завданням цієї кампанії є поширення інформації про битву під Крутами і популяризація культу «Героїв Крут» серед молоді. Однією із акцій, організованих цією кампанією, є заклик вшанування полеглих у битві шляхом носіння крутянської символіки. Крутянською символікою є спеціальний символ, що являє собою червоно-

чорний тризуб, одна половина якого схожа на літеру «К». Використання червоно-чорних кольорів у цій кампанії свідчить про її націоналістичне ідеологічне підґрунтя. А використання тризубу – про апеляцію до традиційних національних символів.

Кампанія «Пам'ятай про Крути» також координує та організовує численні акції, присвячені битві під Крутами у різних містах України. Сайт кампанії закликає «присвятити Героям одну добру справу», організувавши вечір бардівської пісні, військово-історичну гру на місцевості, допомогу ветеранам визвольних змагань, тощо.

На сайті міститься перелік акцій, підтриманих даною ініціативою. Цими акціями є організація виставок, молодіжних квестів, автопробігу, вечорів пам'яті «Героїв Крут», поїздок у Крути, акустичних концертів, тощо. Переважна більшість акцій проводились у містах західної України – Львові, Тернополі, Рівному, Івано-Франківську, Бродах, Луцьку. Частина із організованих акцій також відбувались у Києві, Полтаві, Чернігові.

Ще однією громадською ініціативою кампанії «Пам'ятай про Крути» став «Крутянський піст» – одноденне студентське голодування. Це голодування звертається до традицій львівського студентського голодування 1931-1939 років. Воно проводиться щороку з 2008 року. У найпершому голодуванні взяло участь 40 учасників. У останньому на даний момент голодуванні 2011 року взяло участь вже 243 учасники.

Варто відмітити одну відмінність між цією акцією та голодуванням 1930-х років. Оригінальна акція проводила голодування для того, щоб заощаджені в такий спосіб гроші передати в бойовий фонд українського визвольного руху. Сучасний же аналог акції не передбачав жодного збору коштів. Разом із тим зазначалося, що даний звичай «започаткувало в 1931 році покоління Шухевича і Бандери, на ньому вирости майбутні лицарі УПА».

Ініціативи, організовані або підтримані кампанією «Пам'ятай про Крути», є заходами вшанування пам'яті «Героїв Крут», що не мають відвертого політичного змісту (За матеріалами інтернетних джерел <http://kruty.org.ua/>).

➤ Які б заходи запропонували ви, щоб ушанувати пам'ять героїв?

Твори Плужника належать до найбільших духовних цінностей української літератури 20 ст.» (М. Бажан)

Завдання 1. Критика вважає, що літературна діяльність видатного поета, представника «розстріляного відродження» Євгена Павловича Плужника дала художньо-філософську лірику, сповнену болем за людське серце, що агонізує в байдужій і жорстокій юрбі. Його поезія – імпресіоністичний світ самотньої, закоханої і світлої, іронічної душі, непримирливо спрямованої за межу сірих днів. Спростуйте або доведіть цю думку.

Завдання 2. У творах Є. Плужника колір створює враження достовірності, зримості об'єкту. За допомогою барв автор виражає своє ставлення до подій, персонажів, колір розкриває глибину сюжету і слугує ключем до розуміння підтексту. Тобто функції колірної деталі в тексті є тотожними функціям художньої деталі як особливого стилістичного прийому – образотворчі, характеротворчі, уточнювальні. За семантикою кольорів можливо простежити психоемоційний стан. Скажімо, одна із варіацій сірого і синього: ці кольори вибирають люди меланхолійні і розчаровані, що відчутно підкреслює настрій. Проаналізуйте кольорову гаму прочитаних віршів, заповнивши таблицю

КОЛІР	ЦИТАТА

Завдання 3. «Фейк чи правда?»

Є. Плужник український митець з Росії.

Перша – прикметна, і водночас символічна ознака Плужникової біографії – місце його народження. Він народився в слободі Кантемирівці на Воронежчині 26 грудня 1898 року. Такий унікум – походження українського митця з Росії.. Однак, для Плужникових часів воно не було вповні так: Воронежчина раніше входила до складу Слобідської України (дід Чехова Павло Єгорович також походив із тих країв), і, отже, Плужникові пращури – також українці.

Ворогував зі своїми братами й сестрами.

Заледве Євгенові виповнилося сім, як померла мати. То була ще одна ознака із самого дитинства поета, яка безпосередньо вплине на подальші драматичні колізії його життя. Попри матеріальну скруту, усі діти виростили особистостями, аж до різниці в

політичних уподобаннях – були серед Плужників і монархіст, і самостійник, і ліберал, і анархіст, і соціал-демократ Євген. Тож тема ворожнечі між найближчими родичами, злий фатум непорозуміння між українцями наскрізно протинатиме всю Євгенову поезію.

Поет деякий час працював учителем. А крім учительювання, пробував свої сили як актор у мандрівній трупі. Хотів стати театральним актором.

Євген учителював, викладаючи мову й літературу в селах Велика Багачка й Нові Сорочинці, організував театральний гурток. Євген учителював, викладаючи мову й літературу в селах Велика Багачка й Нові Сорочинці, організував театральний гурток. Та невдовзі шлях, як і в більшості тодішніх українських геніїв, проліг на Київ. Бо там мешкали його брат і сестра.

Перші вірші, які були опубліковані 1923 року в київському журналі «Глобус» були опубліковані під псевдонімом Кантемирянин (від назви рідного села).

Євген Плужник і входить в українську літературу парадоксально, не видавши ще впродовж двох років жодної книги, стає визнаним метром: його цитують, на його авторитет посиляються. Сталося це відразу після того, як у Будинку ВУАН, де регулярно проводилися літературні вечори, Плужник декламує свою неперевершену поему «Галілей» (на прохання того ж Миколи Зерова). За матеріалами інтернетних джерел <https://uain.press/blogs/1231802-1231802>

«Хвильовий був неповторний. Він щодень, щогодини був новим і за формою і за змістом» (Петро Панч)

Завдання 1. Віднайдіть у мережі «Інтернет» матеріал про сакральне значення числа 13. Чому Микола Хвильовий любив це число?

Він любив число 13. І народився 13 грудня. А 13 травня, сонячного недільного ранку 1933 року, вирішив зіграти останній акт життєвої драми за власним, а не енкаведистським, сценарієм... Щасливо знайдений псевдонім – Хвильовий – означив не лише його долю та вибір, але десь і дух усієї неспокоїної, до основ збуреної епохи. Він став харизматичною постаттю українських 1920-х, символом блискучого мистецького покоління, що встигло зреалізуватися упродовж скупого відміряного часу

Завдання 2. Осмисліть думки літературних критиків, чи імпонують вони вам?

Небагато є в світовій літературі таких творів трагічного звучання, в яких із вражаючою художньою силою були б відтворені драматичне роздвоєння реальності та ідеалів, внутрішній конфлікт революціонера, який потрапляє у витворену революційними ідеями пастку (М.Жулинський).

Істинно: Хвильовий. Сам хвилюється, і нас усіх хвилює, п'янить і непокоїть, дратує, знесилює і полонить. Аскет і фанатик, жорсткий до себе і до інших, хворобливо вразливий і гордий, недоторканий і суворий, а часом - ніжний і сором'язливий, химерник і характерник, залюблений у слово, у форму, мрійник (В.Коряк).

Завдання 3. Прочитайте текст. Доведіть чи спростуйте думку у вигляді тез.

Майже 90 років тому відомий український письменник Микола Хвильовий закликав українців відмовитися від орієнтації на російську культуру й переорієнтуватися на «психологічну Європу» у своєму відомому заклику «Геть від Москви!» Цікавий факт полягає в тому, що сам Хвильовий (за справжнім прізвищем Фітільов) був росіянином за походженням та більшовиком за політичними переконаннями. Він був активним учасником установа радянської влади в Україні, але, незважаючи на це, швидко зрозумів, що Україні з Москвою не по дорозі і висловив переконання, що країні слід орієнтуватися на Європу, принаймні щодо культури.

Микола Хвильовий хоча й пізно, але зрозумів, що треба дистанціюватися від Москви і наближатися до Європи. Щоправда, він говорив про культурне дистанціювання. Але ж культурне дистанціювання передбачає й політичне.

Я маю знайомого, який, здається, є відданим патріотом України, але виявляється, що цього року він святкував Великдень у храмі Московського патріархату. Запитуючи його про це, я висловлюю своє здивування, оскільки священики цієї церкви підтримують «руській мир» та можуть навіть підтримувати російських терористів на сході. У відповідь він каже, що батюшка храму, де він святкував, є доброю людиною, і він знайомий з ним.

Ця ситуація свідчить про велику доброту та толерантність українців, які навіть до своїх ворогів можуть виявляти милосердя. Проте ця доброта та толерантність можуть бути шкідливими

для самого українського народу, але багато людей не помічають цього або не хочуть цього помічати. А тим часом їх вороги користуються цим (Із інтернетних джерел).

Завдання 4. Уявіть себе в ролі героїні новели Миколи Хвильового «Я (Романтика)» – Марії. Якою ви її бачите? Як би ви вчинили на її місці? Чому?

Завдання 5. Складіть монолог матері за початком: «Той, хто в мене стріляв, близький мені й рідний» (В.Слапчук).

Завдання 6. «Розфарбуйте» подумки персонажів твору. Поясніть, чому ви вибрали саме ці кольори.

Завдання 7. Уявіть, що ви – один із героїв твору. Від його імені передайте свій психологічний стан.

Завдання 8. Запишіть, яких моральних висновків ви дійшли після прочитання новели «Я (Романтика)»?

Завдання 9. Перечитайте поезію письменника «Блакитний мед». Змініть «антени» на «Атени». Чи змінився зміст поезії? Відповідно до нових правописних змін, як пишемо Афіни? Чому автор записав це слово саме так?

Зверніться до інтернету, чи існує блакитний мед, а можливо це метафора? Якщо існує, то, чому має таку назву?

*Блакитний мед до уст прилип,
душа – метелик колекційний,
приколена натхненням до небес.
Атени... ах! цікаво... ах!
Блукав і там над містом місяць
і до піщаних берегів
тріпотно кораблі тяглися,
а в щоглах кублився уламок бурі.
Але не бігали тоді за гармонійними синтезами.
Не музиканили повітря аероплани.
Лишень увечері шулікаккружляв вгорі,
а біля нього метушились тендітні ластівки,
що потім крапками сідали на височінь.
Атени... ах! цікаво... ах!*

*Душа – метелик колекційний –
летить ще далі, в міжпланеття.
Вже пролетіла спогад, другий,
на третім раптом розп'ялась...
Чоло прострілене не жалом
веселки-бджілки, а журбою.
...Та горілиць вона лежить
одну лиш мить, а потім знов біжить, біжить,
біжить покуштувати мед,
блакитний мед...*

Коли в 1990 році готували двотомник Миколи Хвильового, то чи упорядники, чи технічні працівники перекрутили одне слово. За правописом 1920-х років, грецька столиця писалася «Атени» (у вірші йдеться про давню Грецію, море), натомість у друк пішло «антени». І понад 30 років читачі в Україні читали спотворену поезію. Освітянин, невротик чи письменник?

Блакитний мед існує, і коли він служив на північному Кавказі в Другій кінній армії, то міг бачити його. Це – мед із плантацій цикорію – він має відтінок блакитного кольору (За матеріалами інтернетних джерел «43 факти про Хвильового, що не розкажуть у школі».https://nus.org.ua/articles/osvityanyn-n;_evrotyk-chy-pysmennyyk-43-fakty-pro-hvylovogo-shho-ne-rozkazhut-u-shkoli/).

«Письменницький талант Юрія Яновського наскрізь пройнятий поезією українського народу, завжди викликав у нас справжню радість за українську літературу...» (Петро Панч)

Завдання 1. Прокоментуйте висловлювання відомих людей про Юрія Яновського

- «Що таке талант? Дехто, шукаючи відповіді, копирсається у наукових фоліантах. Пригадуючи Юрія Івановича, робиш висновок, що талановита людина – це людина, яка має полум'яне серце, винятковий розум, особливу увагу...» (Дмитро Гринько).
- «...У Яновського вийшло у світ багато творів, але писав він протягом свого життя одну книгу – книгу мудрого великого Буття» (Микола Строковський).
- «Юрій Іванович завжди був шукачем цікавих пригод, але шукав він їх не для того, щоб одразу пустити в якийсь твір. Вони йому потрібні були як доказ його принципових життєвих настанов, він

підкріплював ними своє впевнення, що людина може й повинна бути кращою, ніж вона є. Прагнути цього він учив нас своїм життям і своєю творчістю, і за це йому щиросердний уклін» (Матвій Талалаєвський).

- «Я любив романтичні твори Юрія Яновського – і вся його особа була оповита для мене романтичним серпанком» (Абрам Кацнельсон).
- «Юрій Яновський – наша національна гордість» (Микита Шумило).
- «Яка ж то була напрочуд приваблива людина!.. Стриманий і м'який, надзвичайно простий і привітливий у стосунках з людьми, з товаришами, скромний і вдумливий...» (Наталя Забіла).
- «Письменницький талант Юрія Яновського наскрізь пройнятий поезією українського народу, завжди викликав у нас справжню радість за українську літературу...» (Петро Панч).
- «Дбайливо, з великою любов'ю ставився письменник до слова. Варіюючи, відбираючи, він нанизував їх, як намистинки, одне до одного, будучи до себе безмірно вимогливим. Щоб оновити відчуття мови, почути її з народних вуст, він любив поринати в саму гущу народу» (Тамара Яновська).

Завдання 2. *Близько двох тисяч років тому римський поет Овідій сказав: «Смерть не може зашкодити великим людям»; згодом цей крилатий вислів новою гранню засяяв в Ю. Яновського: «Лист у вічність пішов разом із життям, як світло від давно згаслої одинокої зорі». Напишіть есе за змістом вислову Ю. Яновського.*

Завдання 3. Біографія є однією з домінант творчості багатьох українських митців – Тараса Шевченка, Івана Франка, Володимира Сосюри, Олександра Довженка, Івана Багряного та інших. Вони стають прототипами або героями своїх творів. В автобіографії Ю. Яновський зауважував, що його життєпис надто скромний, і разючих фактів у ній нібито немає. Проте період роботи на Одеській кінофабриці був насичений подіями, які знайшли своє втілення в романі «Майстер корабля», вважала дружина письменника Тамара Яновська: «Глибокий слід у творчості Яновського залишила його праця у кінематографії, де він якийсь час працював редактором. Цей період його життя знайшов відображення в романі «Майстер корабля» та в книжці «Голлівуд на березі Чорного моря», виданій 1930 року. *Віднайдіть біографічні факти з життя письменника*

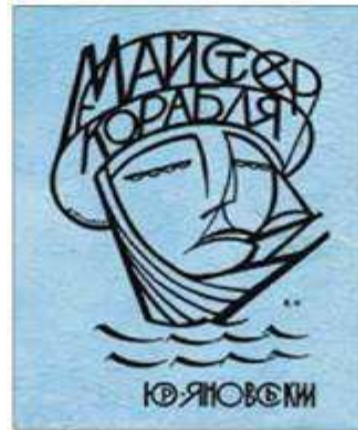
в романі «Майстер корабля», заповнивши таблицю-візуалізацію (життєпис письменника заповніть зображеннями фото, ілюстраціями, малюнками з мережі «Інтернет»).

«Майстер корабля»

Життя Ю.Яновського

Завдання 4. Тема митця та мистецтва, його «сутності й перспектив» (Я.Голобородько) розгортається у «Майстері корабля» у кількох аспектах. Найперше її репрезентують герої – То-Ма-Кі й Сев, тісно пов'язані з кіновиробництвом, син То-Ма-Кі – письменник Генрі та балерина Тайах. Ці неординарні творчі особистості висловлюють своє розуміння мистецтва, і з багатоголосся їхніх міркувань викристалізовується думка про те, що мистецтво окрилює людину, у творчості людина здобуває безсмертя. Підтвердіть цю думку цитатами з роману.

Завдання 5. В. Панченко вважає Ю. Яновського автором першого у вітчизняній літературі мариністичного роману (морська тематика у письменстві, яка передбачає естетичне сприйняття морських краєвидів, відображення життя моряків, а також порив у незвіданий простір, жагу відкриття нового). Знайдіть і випишіть мариністичні символи з роману «Майстер корабля». Що вони символізують?

Завдання 6. Погляньте на ілюстрацію В. Кричевського, яка знаходиться на обкладинці першого видання роману Ю. Яновського «Майстер корабля». Цей малюнок передає ключові моменти твору та особливості його атмосфери.

Які особливості проілюстрованого літературного твору відобразив на ньому художник? Віднайдіть фото з обкладинок інших видань. Як вони передають задум письменника?

Завдання 7. Доведіть або спростуйте твердження: «У романі «Майстер корабля» автор розкриває національне крізь призму загальнолюдського».

Завдання 8. Чи можна То-Ма-Кі, Режисера, Сева, Тайах, Богдана, Професора назвати неоромантичними героями? Запишіть аргументи.

Завдання 9. Подискутуйте. *«Протестуючи проти ледачої розслабленості «і серця, й розуму, і рук» (Є.Маланюк), Яновський з прикрістю нотує в записнику: «Нація хат, а не кораблів» і в прагненні збудити приспаний дух пише свій перший роман «Майстер корабля», один із перших філософсько-інтелектуальних романів в історії української літератури. Змонтований як фільм, з численних «кіно планів», де стилізація під кіномемуари зацентровує документальність й граничну суб'єктивність тексту...» (Гнатюк Мирослава).* Висловіть думки, чи вдався задум автора?

«...інтелектуальний прозаїк [Валер'ян Підмогильний] успішно продовжив традиції Михайла Коцюбинського, Лесі Українки, Володимира Винниченка, які вважали за необхідне писати книжки для інтелігенції. Одне слово, письменник знайшов в українській літературі свій індивідуальний художній світ...» (Ю. Килимник)

Завдання 1. Психологічний життєвий і творчий шлях Валер'яна Підмогильного.

Психологічний – це наукова теорія та метод лікування психічних розладів. Нині його розглядають у трьох аспектах:

- психологічну та філософську теорію особистості;
- сукупність принципів та методик вивчення несвідомої особистості;
- напрям у психотерапії, що допомагає позбутися внутрішньо-особистісних конфліктів, неврозів, комплексів, психозів, депресії, фобій та інших проблем.

Базова ідея психологічного Фрейда у тому, що все, що людина має тепер, – результат минулого. Якщо зараз щось не влаштовує, то причину треба шукати у минулому.

Валер'ян Підмогильний поділяв спільне для багатьох українських письменників того часу захоплення психологізмом. Зігмунда Фрейда вивчали, перекладали, про нього невтомно сперечалися. Мемуаристи згадують, що в домашньому кабінеті Валер'яна Підмогильного висіли портрети двох улюблених авторів: Фрейда і Франса. Проаналізуйте, які історичні події можуть висвітлювати твори письменника (зважайте на період написання тексту, життєві ситуації письменника, назву твору). Якщо ви не читали ці твори, то за допомогою інтернету перевірте свої думки. Чи вдалася процедура

психоаналізу? Чи справжі життя митця – це передовсім життя його творів?

Оповідання

- Важке питання (1917)
- Добрий Бог (Собачий Хутір, липень 1918)
- Гайдамака (Собачий Хутір, серпень 1918)
- Ваня (Павлоград, березень 1919)
- Старець (Катеринослав, серпень 1919)
- На іменинах (Катеринослав, вересень 1919)
- Дід Яким (Катеринослав, вересень 1919)
- На селі (Катеринослав, вересень 1919)
- В епідемічному бараці (1920)
- Собака (1920)
- Проблема хліба[7] (1922)
- Іван Босий (Ворзель, березень 1922)
- Син (1923)
- Військовий літун (1923)
- Історія пані Ївги (1923)
- Сонце сходить (1924)
- Третя революція (1925)
- З життя будинку (1933)

Повісті

- Остап Шаптала (1921)
- Повість без назви (1933–1934)

Романи

- Місто (Київ, 1928)
- Невеличка драма (Київ, 1930)

Завдання 2. Спростуйте або доведіть думку «Валер'ян Підмогильний як предтеча екзистенціалізму».

ПРЕДТЕЧА

1. Особа, що своєю діяльністю підготувала шлях, умови для діяльності інших; попередник.
2. Явище, подія, що підготували ґрунт, умови для наступних явищ, подій або передують ншим явищам, подіям.
<https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%82%D0%B5%D1%87%D0%B0>

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ (лат., існування)– течія в сучасній філософії, що вважає реальним лише існування людини та її переживань. У

філософії екзистенціалізму ключове значення має поняття існування, яке асоціюється з індивідуальним відчуттям людини. За цим підходом, людина формує світ у відповідності зі своїми переконаннями та бажаннями. Екзистенціалісти вважають, що зовнішній світ без присутності людини не має жодного значення, адже саме людина є активним учасником свого існування. Поринувши в глибини ірраціонального та нерозуміння, вона шукає свою істинну сутність. Цей пошук часто супроводжується відчуттям страху, відчаю та трагедії. З погляду екзистенціалістів, суспільство є чимось віддаленим, що може руйнувати внутрішній світ індивіда. Основна мета екзистенціалізму – допомогти людині відкрити в собі справжню істоту, знайти опору та сенс у складному сучасному світі (За матеріалом джерела: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%C5%EA%E7%E8%F1%F2%E5%ED%F6%B3%E0%EB%B3%E7%EC>)

Завдання 3. Прокоментуйте думку Романа Ладики «Валер'яна Підмогильного цікавила психіка сучасної людини. Є свідчення, що в кімнаті письменника висів портрет З.Фрейда, а в статті «Іван Левицький-Нечуй. Спроба психоаналізу творчості» є посилання на «Вступ до психоаналізу». Психоаналіз – одна з найвпливовіших ідейних течій ХХ століття. Головним у психоаналізі стало виявлення несвідомого, його філософське осмислення та тлумачення. З.Фрейд головним рушієм поведінки людини вважав два інстинкти: самозбереження та сексуальний. Фіксуючи найтонші душевні порухи героя, В. Підмогильний не лише відображає структуру його свідомості, а використовує психологізм як спосіб розкриття його внутрішнього світу. Отже, боротьба свідомого та несвідомого стає основним композиційним прийомом у творчості письменника».

Завдання 4. Дослідіть роль підтексту, реплік-натяків, авторських відступів у романі В. Підмогильного «Місто».

Завдання 5. Створіть «кардіограму душі» Степана Радченка.

Завдання 6. Аналіз змісту роману дав можливість проаналізувати колористику прикметників, яка виявляється в окремих лексемах, що відтворюють той чи інший ступінь градації ознаки кольору: «Він провів очима трамвай, що зник на верховині, розчинившись у далекому мороці, і в цій **синястій** від ліхтарів смузі серед нерухомих, потуплених будівель відчув дивну красу міста»;

прикметники з суфіксом -яв- передають сему ослабленої, зменшеної ознаки: «Надійко! Прекрасна дівчино! **Білява** русалко вечірніх полів». Кольорова гама має темний спектр відображення або слабкий світлий: «Хутко оглянувши хату, він побачив і Зоську, якої постать і обличчя цілком закриті були газетою, що вона читала, ніби й не чуючи його кроків. Тільки дві ніжки, взуті в тонкі панчохи, нерухомо звисали від колін додолу з-під краю **темної** сукні». «Коло вікна в кутку він поставив американське бюро **брунатного** дерева, проти дверей при стіні люстрову шафу на одержу, проти вікон – канапу, оббиту **темно-червоною** тканиною, поруч столу – невеличку заклепу шафу на книжки, яким основу поклали статистики й політекономії...». «Величезна афіша цирку, зроблена трьома яскравими фарбами, **червоною, зеленою та ясно-синьою**, оповіщала, що незабаром розпочинає свої гастролі всевідомий і на предиво спритний клоун та акробат, і тут же, як безперечний на все це доказ, був показаний він із трупою, окремо на землі й так само під недосяжною банею». «На Хрещатик він вийшов, як на алею широкого парку, посипану холодним пухом хмар – розлогих птахів із **синьої** високості, що пролетіли вчора над узгір'ями скель, рівно витесаних і в барвисті шапки одягнених». «Це був невеличкий, світлий, охайний кабінет з паркетною підлогою, центральним опаленням, обклеєний **синьо-сірим** новими шпалерами...». «О дев'ятій з половиною Степан Радченко вертався з ранкового купання на Дніпрі, а на річку йшов о сьомій і дві години лежав на піску під м'яким сонячним промінням, що поволі обернуло його тіло в **брунатний атлас**». «Її сліпила рябизна костюмів, гама тіл від блідо-рожевих, допіру виставлених на сонце, до **брунатно-чорних**, уже загартованих у пекучому промінні літа». «І якраз не малюнки, а низки **чорних** рівненьких знаків вбирала його очі». «**Чорні** звої диму нечутно зливалися з сіро-синіми присмерками». «Але стіл був накритий **сірим** чистим папером, книжки лежали на ньому рівними купками, скриня застелена **червоно-чорною** картатою плахтою, вікно вквітчане мережєвим рушником, і постеля до ладу прибрана». «Загадай дівчатам зробити ще бант – **чорний з червоним**, тут, у інституті, такий висить на портреті, дуже красиво». «Настрій у нього був **найчорніший**, цілий день ходив він тумою, але товаришеві весело заявив, що до хазяїв його раптом багато родичів наїхало, і він мусив поступитись на час ліжком». «Де він бачив це довгасте, холодне, але пристрасне обличчя, ці гострі **чорні** очі, що ось-ось ніби спануть від

захованого в них огню?». «Все здавалось **чорнішим і білішим**, всі контури поглиблювались, тоншали в легкому сяєві, весь гомін підносився на кілька нот назустріч промінню, і чутнішав той бадьорий шелест, рип пружного снігу під невпинними, короткими натисками». «Це – **ультрафіолетова** смуга мистецтва шумів, музика, найвище з мистецтв, що реально існують».

Висловіть думку, що кольорова характеристика предметів часто вказує на психічний та фізичний стан, є соціально-регіональною характеристикою людей.

«Куліш-драматург був талант світового масштабу» (Ю. Смолич)

Завдання 1. У творчості Миколи Куліша простежується надзвичайна динаміка перетворень ідентичності українців. Ця динаміка може бути відстежена через декілька ключових елементів художньої структури тексту:

Концепція побуту в п'єсах Миколи Куліша: Автор використовує побутові сцени та ситуації, щоб показати еволюцію українського життя та ідентичності. Він звертає увагу на зміни в способі життя, поглядах та цінностях персонажів протягом часу.

Діалог з іншими текстами: М. Куліш включає в свої твори відгуки і відсилання до інших літературних творів, що допомагає відтворити контекст та епоху, а також показати зміни в культурному середовищі та менталітеті.

Національні, християнські та революційні міфологеми: В творчості Куліша можна відзначити використання різних міфологем, що відображають історію, культуру та духовність українського народу. Ці міфологеми допомагають показати зміни в українському самосвідомості.

Образи «інших» у драмах автора: М. Куліш у своїх творах розглядає стосунки українців з іншими народами та культурами, що відображає динаміку взаємин та сприйняття «іншого» українцями протягом часу.

Образи негативних персонажів і авторська позиція: Автор використовує образи негативних персонажів для відтворення конфліктів та проблем у суспільстві, що сприяє розкриттю динаміки змін в ідентичності та поглядах українців.

➤ *Як нині могли б існувати ці структури, якби ми писали сценарій сучасного фільму за мотивами п'єс Миколи Куліша?*

Завдання 2. Філологічне дослідження. Прошло майже сто років з того часу, як Микола Куліш написав цю п'єсу. Цікаво, чи існує мовна проблема на сьогодні? Думку обґрунтуйте.

Завдання 3. В Україні з'явилися нововведення: «Правові підстави зміни імені та прізвища в Україні в XXI столітті». У нашій державі з 1 січня 2004 р. діє Сімейний кодекс України, в якому є окремі статті про зміну імені фізичної особи. Ім'я та прізвище може поміняти кожен громадянин України, який не має судимостей, не перебуває під судом або слідством і досяг повноліття. Узаконений дозвіл на зміну імені та прізвища виявив, що в Україні досі не перевелися мазайли за способом мислення: окремі наші співвітчизники змінили свої прізвища»; «Дозволити змінювати ім'я по батькові, брати по матері, чи взагалі відмовитись хочуть українські депутати». Статистика свідчить, що немало громадян негайно ж скористалися правом на зміну прізвищ та імен. Як показують пояснення причин таких змін, вони найчастіше викликані неблагозвучністю відповідних слів. Щороку в Україні змінюють прізвища та імена близько 25 000 людей. Узаконений дозвіл на зміну імені та прізвища виявив, що в Україні досі не перевелися «мазайли» за способом мислення. Користуючись мережею «Інтернет» з'ясуйте, які найпопулярніші імена давали дітям у цьому році? Обґрунтуйте причини появи цих імен.

Завдання 4. Прочитайте значення термінів. Кого з дійових осіб ми назвемо українофілом? Чому? А кого можна назвати українофобом? Як вони брали участь в укранізації?

Українізація – тимчасова політика, здійснювана з метою зміцнення радянської влади в Україні засобами поступок у вигляді запровадження української мови в школі, пресі й інших ділянках культурного життя.

Українофіл – прихильник українців і всього українського.

Українофоб – зневажливе ставлення до української мови і всього українського.

Завдання 5. Напишіть есе на тему (за вибором студента): «Справжній українець позбавлений комплексу малоросійства», «Чи існує втрата націоналізму та українського духу серед українського населення», «... носю я це прізвище, і воно, як тавро на житті».

Завдання 6. Прочитайте історію походження театру «Березіль». Які історичні процеси «підщтовхнули» до появи театру? 31 березня 1922 року виникає театр «Березіль» – спочатку в Києві, потім 1926 року Лесь Курбас переносить його до Харкова. Назва символічна, бо давньоукраїнською мовою означає березень (слово «березіль» – з язичницького слов'янського календаря). Отже, це початок весни, початок нового мистецтва. І Лесь Курбас, і нове українське мистецтво молоді, сповнені ентузіазму. Відгриміла Громадянська війна, і навіть у розрусі варто створювати культуру, бо за зимою – завжди весна. Багатозначно: створено театр наприкінці березня. До речі, за деякими варіантами, «березіль» може означати і «квітень», та й новий театр народився майже 1 квітня. З іншого боку, назва «Березіль» нашттовхує на роздуми. Бо походить або від «березова зола» (наші предки цього місяця палили березову кору, коли не було дров), або навіть від «злий до беріз», бо в березні точили сік із цих дерев. Чи не натяк це на випробовування для молодих починань? А ці випробовування були, і нелегкі. Назву «Мистецьке об'єднання «Березіль» (МОБ) отримало від вірша норвезького письменника, лауреата Нобелівської премії (1903) Б. Б'єрнсона «Я обираю березіль»:

*Я вибираю березіль –
Він ламає все старе,
Пробива новому місце,
Він зчиняє силу шуму,
Він стремить.
Я обираю березіль,
Тому, що він буря,
Тому, що він сміх,
Тому, що в ньому сила,
Тому, що він переворот,
з якого літо родиться.*

Завдання 7. Які політичні слогани ви могли б створити, прочитавши ці рядки «Лесь Курбас був «своєрідним магнітом, що в його силових полях гуртувалися і розквітали обдаровання, народжувалися дерзновенні задуми...», – писав дослідник Юрій Бобошко.

Завдання 8. Чому цими думками про театр можна маніпулювати? Ламаючи стереотипи, драматургічні канони, створюючи на сцені своєрідний балаган, де панує безлад, режисер виліплював

нову гармонійну реальність, яка мала на меті створити офірне відчуття власної величі і безсилля водночас. Ясна річ, що публіка театру «Березіль» була ошаліла і приголомшена. До прикладу, один з глядачів вистави за драмою Шиллера «Розбійники», яку поставив Курбас, ділиться такими враженнями: «Театр був подібний до божевільні: хрипкі вигуки, палаючі очі, стиснуті кулаки, тупотіння ніг. Чужі люди з риданнями кидалися один одному в обійми, жінки, близькі до млості, хитаючись, виходили. Це була ошалілість, як у хаосі, що з його туманів вирисовується новий світ». Л. Курбас у щоденнику називав свій театр храмом, який слугує переходом від люциферичного начала до вищих сфер, «із грубого у тонке».

Завдання 9. Що вплинуло на «загибель» театру? Висловіть думку, спираючись на міркування Олександра Мірошніченка, сучасного театрознавця, який у статті «Театр і публіка» визначив особливість життєпису українського режисера так: «Трагедія Леся Курбаса – то не лише фатальне, неминуче зіткнення митця і тоталітарної системи, а й трагічна передчасність зустрічі його мистецтва з не підготовленим до його сприйняття українським глядачем».

Завдання 10. Прокоментуйте акценти від Л.Курбаса

«Митець – вільний вияв людини»

«Мистецтво зради не прощає»

«Життя і творчість – це бажання вищого стану... А вищий стан – це тривання на високому»

«На істину ніхто патенту не має»

«Мистецтво має функцію відчуття світу».

«Театр – життя, яке відчувається».

«Березіль» не буде комуністичної культури на сьогодні (автр.). І не буде комуністичного театру на сьогодні. Хоч тих, хто займається такими забавками й метафізикою з ними зв'язаною, приймає в своє коло, поскільки вони процес... «Березіль» проти академізму, проти естетства і проти безграмотності. «Березіль» проти всякої флегматичності і сонливості. Проти культу «стріхи» і важких чобіт. Проти вузького індивідуалізму, що ховається від життя. «Березіль» за активність, за організованість, за темп, за американізацію, за останнє слово науки, за сучасність. [...]Скептиків у шию!».

«Це був великий самородний талант, який зразу визнала західноукраїнська критика найбільшим після Франка поетом [Богдан-Ігор-Антонич]» (М. Семчишин)

Завдання 1. Тема людини й одухотвореної природи лишалася центральною у творчості Богдана-Ігоря Антонича. Деякі його поезії не сприймалися сучасниками, викликали критику:

*Антонич був хрущем і жив колись на вишнях,
На вишнях тих, що їх оспівував Шевченко.
Моя країно зоряна, біблійна й пишна,
Квітчаста батьківщино вишні й соловейка!*

Образ поета-хруща на шевченківській вишні, який сьогодні став візитною карткою Антонича, свого часу викликав чимало запитань. Висловіть думку, чому поет «був хрущем і жив колись на вишнях»? Яка політична ситуація могла вплинути на його вибір?

Завдання 2. Висловіть гіпотезу, які життєві колізії могли вплинути на формування думки Б.-І. Антонича: «Мистецтво не відтворює дійсності, ані її не перетворює, як хочуть інші, а лише створює окрему дійсність».

Завдання 3. Поясніть метафори, уживані Б.-І. Антоничем. Спробуйте «розшифрувати» окремі з них, спираючись на ментальний характер української природи:

*Вернувся я, де вільхи й риби, де м'ята, і ви, де квітчасті стіни;
і знов цілую чорні скиби, припавши перед сонцем на коліна
(«Поворот»).*

*Корови моляться до сонця, що полум'яним сходить маком
Струнка тополя тонша й тонша, мов дерево ставало б птахом
(«Село»).*

*Вернувся я, де вільхи й риби,
де м'ята, і ви, де квітчасті стіни;
і знов цілую чорні скиби,
припавши перед сонцем на коліна («Поворот»).*

*З всіх найдивніша мова гайова;
в рушницю ночі вклав хтось зорі-кулі,
на вільхах місяць розклюють зозулі,
росте Антонич і росте трава («Весна»).*

Завдання 4. Підготуйтеся до диспуту на тему «Легка чи складна для сприйняття поезія Б.-І. Антонича?» за планом:

1) Як розуміє мистецтво Б.-І. Антонич? Поміркуйте над його думкою з праці «Національне мистецтво (Спроба ідеалістичної системи мистецтва)»:

«Мистецтво не відтворює дійсності, ані її не перетворює..., а лише створює окрему дійсність. ...навіть звичайна світлина, якщо вона хоче називатися мистецькою, не дає лише віддзеркалення. Власне, відбиття в дзеркалі або світлина до посвідки не мають з мистецтвом нічого спільного. Відношення мистецтва до дійсності не можна спрощувати до звичайного відтворення, воно є далеко складніше. У кожному випадку мистецька дійсність є суцільна, в собі замкнена, окрема, із своєрідними законами. Мистецькі закони не є тотожні з законами реальної дійсності». Чи погоджуєтесь ви з твердженням поета, що мистецтво творить «окрему дійсність»?

2) Які основні ознаки поезії Б.-І. Антонича як «окремої дійсності»? Чим вона відрізняється від класичного вірша описового характеру?

Завдання 5. Калинець І. у 2017 році видав книгу «Знане і незнане про Антонича. Матеріали до біографії Богдана Ігоря Антонича» (Сполом, 2017, 224 с.). Ігоря Калинця – українського поета і критика – тепер вважають за найкращого знавця життя і творчості видатного українського поета із Західної України Богдана Ігоря Антонича (1909 – 1937), своєрідного імажиніста (зб. «Три перстені») і виразного сюрреаліста («Книга Лева», «Зелене Євангеліє», «Ротації»). І. Калинець подав перший науково обґрунтований життєпис поета. Дослідник зібрав багато фактографічних та інших матеріалів і спогадів сучасників поета, які тоді ще жили. У хронологічних етапах окремих розділів висвітлено «Дитинство» Б.-І. Антонича, «Його гімназійні літа», «Університетські студії» у Львівському університеті, «Гурток українців», «Творчість» поета, його оперу «Довбуш», «Хворобу», «Смерть» і «Похорон поета».

Ігор Калинець докладно відтворює перебіг життя та подій, пов'язаних з родиною поета. У різних парафіях, таких як Нижанковичі, Топільниця, Павлокома, Липовець, Відень, де існували сильні українські спільноти, надавалася допомога воєнним біженцям. Програна нами польсько-українська війна, відтак терор польської окупаційної влади щодо свідомих і непасивних українських

громадян, зокрема священників. Потім – Львів, регулярно знайомство з матеріалами двотижневика «Наш лемко», саме з них Богдан Ігор довідувався про свою рідну землю. (За матеріалами інтернетних джерел <https://poglyad.tv/poet-kupalskogo-vognyu-i-symvol-nezlamnosti-ukrayinskogo-duhu-article>).

Як поет ставився до тогочасної політичної ситуації в Україні? Як це вплинуло на ставлення цієї системи до письменника?

«Він [Осип Турянський] вірив у нас. Він писав, що є у житті сонце!» (Р. Федорів)

Завдання 1. *Жінка... Найзагадковіше творіння Всевишнього. Природа надала жінкам найважливіші функції, адже призначення жінки на Землі – продовжувати рід людський. У творі О. Турянського «Поза межами болю» образ жінки зробив героїв значно витривалішими, допоміг терпляче зносити їй емоційні перевантаження, і фізичні. Орієнтуючись на текст, складіть усну розповідь про роль жінки, сім'ї в долі кожного з персонажів.*

Завдання 2. *У перші дні вторгнення Росії в Україну соцмережі та ЗМІ облетіло фото з жінкою, яка годує немовля грудьми на платформі київського метро. Жінка, яка з двомісячною дитиною ховалася від бомб у метро, стала уособленням незламності усіх українських матерів та надихнула художників.*

*Фото з вільних інтернетних джерел
Доведіть, що жіночий образ є символом життя.*

Завдання 3. Майже 60 тисяч жінок служать у Збройних силах України. Близько 5 тисяч із них – захищають Україну на передовій. Мільйони – донатять, волонтерять, підтримують свої сім'ї, розповідають про Україну світові, вірять і докладаються до перемоги. *Жінка під час війни – хто вона? Створіть фотоколаж.*

Завдання 4. З якою метою вороги створили фотофейк про те, кому з жінок потрібно стати на військовий облік?

ПЕРЕЛІК СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
Кому з жінок потрібно стати на військовий облік

31 жовтня на військовий облік повинні стати представниці 14-ти спеціальностей:

Не відповідає дійсності

- хімія, хімічні технології та інженерія, біологія;
- телекомунікації та радіотехніка;
- інформаційні технології, комп'ютерна інженерія, системний аналіз, кібербезпека, мікро- та наносистемна техніка, автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології;
- метрологія та інформаційно-вимірвальна техніка;
- науки про Землю, географія, фізика та астрономія;
- харчові технології, технологія виробництва і переробки продукції тваринництва;
- забезпечення військ, озброєння та військова техніка, технології легкої промисловості;
- фізична терапія, ерготерапія, медична та психологічна реабілітація, громадське здоров'я, фізична реабілітація, промислова фармація, санітарія і експертиза;
- стоматологія, медицина, медсестринство, фармація, технології медичної діагностики та лікування;
- біомедична інженерія, біотехнології та біоінженерія;
- ветеринарна медицина, ветеринарна гігієна;
- облік і оподаткування, маркетинг, менеджмент, підприємництво, економіка, фінанси, банківська справа та страхування; видавництво та поліграфія;
- психологія, соціальна робота, соціальне забезпечення.

Крім 14 спеціальностей, у розширений перелік додали такі:

- авіаційний транспорт, авіаційна та ракетно-космічна техніка;
- залізничний транспорт;
- пожежна безпека.

Завдання 5. Поема в прозі «Поза межами болю» О. Турянського

стоїть на одному щаблі з найвідомішими творами про Першу світову війну Е.-М. Ремарка, А. Барбюса, С. Мірвіліса, Е. Хемінгуея, котрі воювали, як і О. Турянський на фронтах цієї війни. Але повість-поема «Поза межами болю» вирізнялася серед згаданих західноєвропейських письменників іншими настроями, ніж твори «втраченого покоління», вірою в перемогу добра і світла над злом, «духу» над «тілом», любові над ненавистю. Усвідомлення ваги моральних цінностей, духовного вдосконалення людини допомогло О. Турянському щонайглибше зрозуміти природу війни як катастрофи. Історичний матеріал Першої світової війни став для О. Турянського предметом художнього узагальнення. Письменник показав боротьбу в людині біологічних інстинктів і духовної волі до життя, підніс загальнолюдські цінності: дружбу, вірність, гуманізм, любов до рідних та батьківщини, що єднають людські серця, звільняють і просвітлюють душу. *Чому цей твір не міг бути вміщений в програму з української літератури за часів радянської влади?*

Завдання 6. Що керує людиною на війні: інстинкт самозбереження чи гуманістичні цінності, прагнення до перемоги над собою? *Доведіть вибране переконання.*

Завдання 7. Уявіть, що перед вами мольберт, фарби і пензлі. У кольоровій гамі вам потрібно усно змалювати загальне враження від прочитаного твору О. Турянського «Поза межами болю». Які кольори ви б використали? Чому?

Завдання 8. *«Людина на війні – це воля. Є воля – є людина! Нема волі – нема людини! Скільки волі, стільки й людини»,* – зробіть висновок один із героїв Другої світової війни, персонаж одного із творів Олександра Довженка. Чи довів цю думку кількома десятиліттями раніше Осип Турянський у своїй поемі у прозі «Поза межами болю»?

Завдання 9. Напишіть твір на тему (за вибором студента):

- *Людяність чи гроші?*
- *Мистецтво-це очі людської душі.*
- *Хто мої духовні провідники?*
- *Як вижити за екстремальних обставин?*
- *Чи впливає стан сімейних стосунків на долю людини?*
- *Що значить бути людиною?*

- Чи є місце мистецтву в екстремальних ситуаціях людського життя?
- Залежить від грошей-обманювати свою душу.
- Моральні цінності сучасної людини.
- Чи життєздатна дружба представників різних народів перед випробуваннями долі?
- Війна-злочин проти людства.
- У чому сенс життя?
- Що ж керує людиною на війні: інстинкт самозбереження чи гуманістичні цінності, прагнення до перемоги над собою?
- «Загальнолюдські мотиви та гуманістичні цінності в повісті «Поза межами болю»

Завдання 10. Прокоментуйте афоризми з твору «Поза межами болю»:

- «Хто боровся, скутий тьмою, тому сонце – мрія мрій».
- «Оця скрипка – це його очі».
- «Люди для нас гірше вовків».
- «Не тікайте від сонця! Не ховайтеся в тіні!»
- «Є сонце в житті».
- «Самітня людина ніколи не може бути щаслива».

«ПІД ЧУЖИМ НЕБОМ»

**«Поет [Є. Маланюк] боротьби й вселюдських ідеалів»
(М. Неврлий)**

Завдання 1. У літературній критиці Є. Маланюк отримав ряд титулів-перифраз серед яких і «поет апокаліптичних літ», і «поет епохи», і «вогненний голос, що між нами», і «майстер залізного слова», і «залізних строф імператор». Проте жоден з них, як це часто буває з різного роду визначеннями і ярликами, не стільки висвітлює, скільки затемнює сутність явища, особливо такого складного, як поезія Є. Маланюка. Чому саме такими перифразами був наділений цей поет?

Завдання 2. Є. Маланюк був лідером нової поезії, що творилася в еміграції. У його творчості міжвоєнна українська поезія досягла найвищого рівня. Її особливістю є наявність чітко окресленого кола ідейно-тематичних домінант. І. Качуровський виділяє «чотири основні струмені, котрі то сполучуються, то відокремлюються один

від одного. Це інвективно-історіософічна, ностальгійна, інтимна (з мотивами любові й дружби) та релігійно-містична лірика» (Качуровський І. До «реабілітації» Євгена Маланюка // Маланюк Євген. Земна Мадонна. Вибране. – Братислава, 1991).

➤ *Що вплинуло на виокремлення цих складників творчості?*

Інвективна лєксика (*лат. invectiva – лайливий*) – образливі слова, лихослів'я, лайки, вербальний або невербальний (непристойні жести, пози) замітник фізичної агресії, своєрідний емоційний розряд, до якого люди вдаються під час сильного психологічного напруження.

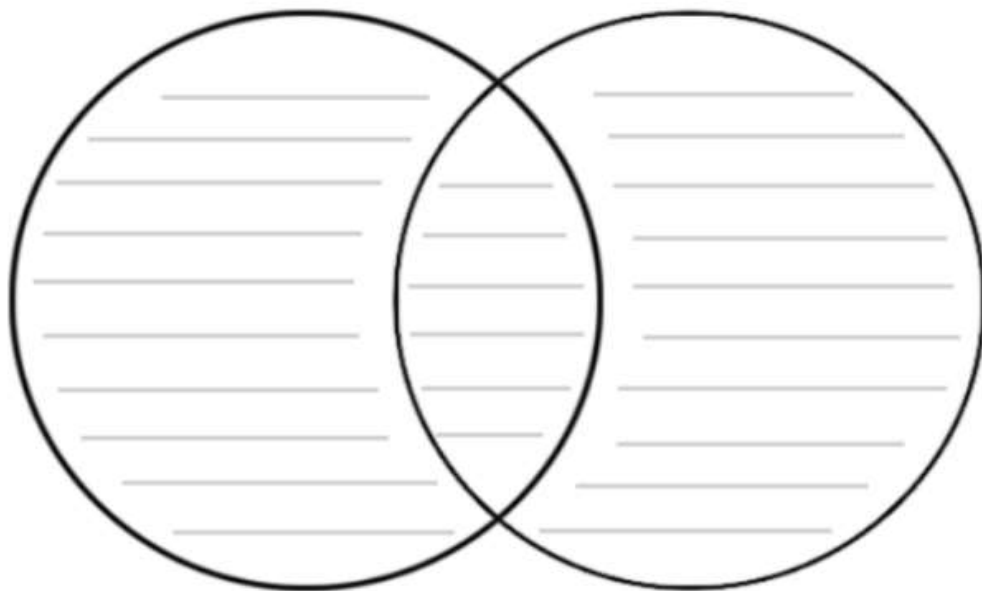
Завдання 3. Спростуйте або підтвердіть фразу Є. Маланюка, що стала афоризмом: *«Як у нації вождів нема, тоді вожді її поети»*. Сформулюйте тезу, наведіть 2–3 переконливі докази, які найкраще аргументуватимуть ваші міркування.

Завдання 4. Відомо, що великі поети знаходять своїх читачів у різні епохи. Це стосується Т. Шевченка, І. Франка, Дж. Байрона та інших. Поет ніби народжується заново, бо творить не тільки для своїх сучасників. Аналогічне явище спостерігається з творчістю Євгена Маланюка, ім'я якого протягом багатьох років перебувало під забороною. Книги поета знаходилися в закритих фондах і не були доступні широкому загалу, але це не завадило окремим митцям і критикам обливати Є.Маланюка брудом. Як його тільки не незивали: і «українським фашистом», і «духовним Квазіmodo», і «поетом апокаліптичних літ», і «поетом волюнтаризму». А Володимир Сосюра навіть оголосив поетові війну:

Шановний пане Маланюче,
Ми ще зустрінємось в бою.

Зустріч, звісно, не відбулася, а В.Сосюра до останніх днів не міг собі вибачити того випадку. Ставлення до Є.Маланюка не було однозначним не тільки серед митців соціалістичного табору. Не шкодували для нього похмурих фарб і поети-емігранти: О. Ольжич, Ю. Липа, Ю. Клен. *Чому ж так войовниче, а іноді й вороже ставилися до поета товариші по перу?*

Завдання 5. Зробіть порівняльний аналіз поезії «Стилет чи стилос?..» Є. Маланюка з твором Лесі Українки «Слово, чому ти не твердая криця?..», використовуючи кола Вена.

Завдання 6. Напишіть есе за рядками поезії Є. Маланюка:

*Крізь зойк заліз, крізь звіра рик,
Крізь дим руїни – Україну
Новий узріє чоловік.*

Завдання 7. Прикметно, що доля Є. Маланюка в окремі моменти була схожою з долею інших поетів того часу. Так, зокрема, подібно до Є. Маланюка, В. Сосюра останні місяці 1918-1919 року воював у Мазепинському гайдамацькому полку армії УНР, а П. Тичина «Золотим гомоном» вітав проголошення біля пам'ятника Б. Хмельницькому четвертого універсалу УНР. Але далі їх долі розійлися. У П. Тичини, за словами Є. Маланюка, від кларнета «пофарбована дудка осталась», а В. Сосюра славить своїх колишніх ворогів, посилаючи колишнім побратимам-однополчанам, яких називає «жовтосиніми трупами», прокляття:

Ви перелякані і так.
Це почуття у вас незмінне,
Ще з тих часів, з тих днів, коли
Нам росіяни помогли
Прогнать Петлюру з **України**

(В. Сосюра. Твори: В 10 т. – К., 1971. – Т. 4, 202).

➤ Чому Є. Маланюк має таку життєву позицію?

Завдання 8. «Є. Маланюк створив образ України, – пише Ю. Войчишин, – який ніколи не перестане вражати українське серце. Він поставив його в центрі Європи, та не на шляху з Заходу на Схід, а

на дорозі з «варягів у греки», на путі, що її не бачили ні українські митці, ні українські політики впродовж багатьох століть. Він дав нам відчуття нашої забутої, загубленої в скіфській млі передісторії. Здавалось би нині Маланюк з його ідеями державності й соборності не є актуальним. Здавалось би зараз повинні відійти у минуле його сповнені гіркою пафосу рядки. Проте, як показує історичний досвід, ідея державності є найважливішою для нації, незалежно від того, чи здобула нація незалежність і державність, чи ще бореться за неї. «Усвідомлення того, що, як показує минувшина, ми можемо знову стати колонією, набагато болісніше вражає, мучить і тривожить, ніж ідея необхідності вириватися з-під чужоземного ярма» (Войчишин Ю. «...Ярий крик і біль тужавий»: Поетична особистість Євгена Маланюка. К., 1993. 159 с.).

➤ У чому актуальність ідей державності й соборності Є Маланюка?

Завдання 9. Напишіть есе за рядками поезії Є. Маланюка:

*Крізь зойк заліз, крізь звіра рик,
Крізь дим руїни – Україну
Новий узріє чоловік.*

*Тюхтій-хохол, що, хоч дурний, та хитрий,
Макітру хилить виключно по вітру,
Міркує шлунком і хроне гуртом.*

А з іншого:

*Внук кремезного чумака.
Січовика блідий праправнук,
Я закохавсь в гучних віках,
Я волю полюбив державну.*

*Батьківщина німа
– доба гримить,
марно палавши
ворог регоче,
виростає мудрість –
безрадісний плід.*

*Що ця хата, цей шлях і цей
обрій – це Мати-Земля,*

*Що її образжати ніхто
не сміє –
Ні каган, ні король,
ні мешканці Кремля.
Що не треба заплутано
метикувати
В залежності від нагод
і годин,-
Тільки знати:
Вона – Мати,
Ти – Син.*

Завдання 10. Пригадайте, на яких теренах історичного минулого трапляються вищезгадані прізвища та імена, ужиті Є. Маланюкому поезіях, яка їхня роль у державотворенні?

- «міцні поплічники Богдана».
- «й чия упевнена рука / Зміцняла сивого Мазепу/».
- «... в батуринськiм огні / Держава рухнула.../», до боротьби стали.
- «Залізняка майбутні діти».
- «Ще засилатимеш, на жаль, / До Києва послів московських», але знищити український народ як націю, Україну як державу.
- ворогові не вдасться, бо «... по паркету наших заль /
- Ступати лаптю буде сковзько».

«І. Багрянний – це письменник, який жив Україною, який намагався розкрити всі болі та правдиві картини тогочасної країни у період еміграції української нації» (Шарова Т.М)

Завдання 1. Перші поетичні рядки Івана Багряного викликали суспільний резонанс. Так, його поему «Ave Maria» цензура заборонила і вилучила з продажу.

А роман у віршах «Скелька», побудований навколо повстання українських селян проти російських ченців у вісімнадцятому столітті (як бачимо, сюжет актуальний і досі), спричинився до звинувачень у «куркульській ідеології». Чому ярлик «куркульського письменника» був тоді дуже небезпечною річчю?

➤ Який «антирадянський шлейф» мав Іван Багрянний на момент арешту?

Завдання 2. У 1950 році Іван Багряний висловив свою незгоду з редакційною політикою радіостанції «Голос Америки» у газеті «Українські вісті». У своєму «Відкритому листі до дирекції «Голосу Америки» письменник і політик зазначив, що українські програми цієї радіостанції контролювалися російськими еміграційними діячами і, відповідно, просували російське імперське розуміння «українського питання», російський погляд на Україну, її історію та культуру.

➤ Чому далеко не кожен український еміграційний політик міг собі дозволити полемізувати з американськими державними структурами?

Завдання 3. Іван Багряний заснував у Німеччині газету «Українські вісті», був її головним редактором з 1946 до 1963. Коли письменник пішов з життя навколо видання сформувалися кілька видавництв («Україна», «Прометей»), які друкували заборонену у СРСР літературу та переклади українською мовою закордонних творів. *Твори яких письменників могли б потрапити до видання? Чому?*

Завдання 4. Івана Багряного називали і «запеклим антикомуністом», і «спритним емігрантом», і «бездарним графоманом». Обґрунтуйте, чому саме такими перифразами називали письменника?

Завдання 5. Надія Степула вважає, що Іван Багряний був не тільки маляром, не тільки літератором, але і політиком. Кандидат філософських наук, заступник головного редактора журналу «Сучасність» Сергій Грабовський вважає, що «політична програма Івана Багряного була нестандартною для повоєнної української емірації», бо «... він вбачав основою боротьби за визволення України не збройні акції, не діяльність підпільних організацій, а широкий народних рух у всіх регіонах тодішньої Української Радянської Соціалістичної Республіки, включно із Сходом та Півднем.

➤ *Чи справді це так? Думки аргументуйте.*

Завдання 6. Про ставлення до творчості Івана Багряного в Україні минулих часів засвідчує «Українська літературна енциклопедія». У першому томі, виданому в 1988 році, написано, що Іван Багряний – то «український письменник у ФРН», а твори його «позначені антирадянським спрямуванням». *Чому так було написано того часу? Яку б коротку довідку вмістили в сучасне довідкове видання?*

Завдання 7. Перечитайте цитати з памфлету «Чому я не хочу вертатися до СРСР?». Сформулюйте тезу, наведіть 2-3 переконливі докази, які доводять, що дійсність СРСР була непривабливою.

«Я вернусь до своєї Вітчизни з мільйонами своїх братів і сестер, що перебувають тут, в Європі, і там, по сибірських концтаборах, тоді, коли тоталітарна кривава більшовицька система буде знесена так, як і гітлерівська. Коли НКВС піде вслід за гестапо, коли червоний російський фашизм щезне, як щез фашизм німецький».

«Я є українець, робітник з походження... живу без сталого житла, у вічній нужді, никаючи, як бездомний пес, по Європі, утікаючи перед репатріаційними комісіями з СРСР, що хочуть повернути мене на «родіну». Нас тут сотні тисяч тих, що не хочуть вертатись... Ми воліємо вмерти тут, на чужині, але не вертатись на ту «родіну»... Більшовики зробили для 100 національностей єдину «советську родіну» і нав'язують Ті силою, цю страшну тюрму народів, звану СРСР».

Для нас слово «Вітчизна» наповнене святим... Але не сталінська «родіна». Мені моя Вітчизна сниться щоночі. Вітчизна моя, Україна, одна з «рівноправних» республік в федерації, званій СРСР...»

«Я пройшов увесь тернистий шлях зі своїм народом і був живим свідком, де поділися ті мільйони...»

Замучили вони мого дядька за те, що боровся за свободу і незалежність українського народу».

«Підгорнувши Україну, більшовизм поставив своїм завданням зденаціоналізувати її, знищити й духовно й національно, прагнучи зробити з багатонаціонального СРСР єдину червону імперію. А через те, що Україна була найбагатшою в СРСР республікою й другою по величині після Росії, – більшовизм прагнув утримати її за всяку ціну».

«В 1933 році більшовики організували штучно голод в Україні. Перед очима цілого світу українське селянство вимирало цілими селами й районами, понад 5 мільйонів українського селянства загинуло тоді страшною голодною смертю.

Елеватори в цілому СРСР тріщали від українського хліба, запрацьованого українським народом. Український народ в цій страшній трагедії був доведений до людоджерства, до найвищого ступеня людської трагедії. Збожеволілі від голоду матері з'їдали своїх дітей... Це було в Україні в 1933 році».

«В роках 1932–39 більшовизм знищив усю українську інтелігенцію: вчених, письменників, митців, військових, політичних діячів – тисячі і десятки тисяч людей, що становили собою верхівку народу».

«Тую «родіну» я пройшов від Києва до Чукотки, до Берінгової протоки й назад. Пройшов під опікою опричників з ДПУ – НКВС, переходячи поступово через всі митарства, поки не втік сюди, в Європу».

«Я не хочу вертатися на сталінську «родіну» тому, що підлість, цинізм і жорстокість більшовиків не знає меж. Партійна кліка, яка дотримується гасла «мета виправдує всі засоби», дійсно не перебирає ніякими засобами»

Людина під тим режимом позбавлена людської гідності й найелементарніших людських прав. [...]

Відповідальність за батька (і не тільки тоді, як він був дійсно злочинцем, а вже тоді, коли він був дійсно заарештований) зразу ж перекладалася на дітей і на всю родину, їх піддавано переслідуваннями і тероріві»

Я не хочу вертатися до СРСР тому, що там людина не варта й того, що комаха».

Завдання 8. Якою можна побачити мрію Івана Багряного про майбутнє України в ремарці до сатиричної п'єси «Генерал»:

«І приснився мені неймовірний сон:

...2041 рік... Київ... Сонячний Київ – серце сонячної, свободної і, нарешті, радісної моєї Країни... Це буцімто вже настала епоха всесвітньої справедливості, що зійшла, як сонячний ранок після жахливої ночі минулого. Епоха панування людської гідності і людського права – дихати, жити, думати і одверто говорити... Епоха культу матері і дитяти... Епоха торжества людського щирого серця, вільного, не зганьбленого, не підгорненого ні під чий брудний чобіт...».

Завдання 9. Написати есе на одну із тем: «У сміливих щастя завжди», «Ліпше вмерти біжучи, ніж гнити живучи», «Усе ніщо в порівнянні з вічністю».

Завдання 10. «Тигролови» – автобіографічний твір. У центрі роману власні почуття і переживання, Івана Багряного, перенесені під час заслання на Далекому Сході. Йому, як і головному герою Григорію Многогрішному, довелося багато страждати тільки тому, що він любив свою Батьківщину. Запишіть 5 переконливих аргументів, чому варто прочитати цей роман:

Завдання 11. Прочитайте цитату. Наведіть 2-3 переконливі докази, які найкраще аргументуватимуть цю думку. *«Отже, існує два світи в одній державі – світ репресій, пекла, мук, пітьми і світ ілюзорного раю, примарного вільного життя. Так вимальовується антилюдяний образ радянської імперії» (М. Ткачук).*

Завдання 12. Відредагуйте твір.

Чи завжди сміливі мають щастя? (за романом Івана Багряного «Тигролови»)

«Ліпше вмирати біжучи, ніж жити гниючи», - ось життєва думка сильної людини. Таким постає перед нами зі сторінок вражаючого пригодницького роману «Тигролови» Григорій Многогрішний. Іван Багряний, автор цього тексту, переконує читачів, що за будь-яких умов людина повинна залишатися людиною, бо вона народжена для щастя й добра. І природні стихії, і безнаказанність всього тоталітарного режиму, і діїлюдова - все можна витримати, все перемогти, якщо надихаєшся могутньою волею до життя, гідного людини.

Ми бачимо Григорія у різних екстремальних ситуаціях. Інколи здається, що його муки - на грані можливого! Але незбориме бажання жити додає сили правнукові славного українського гетьмана Дем'яна Многогрішного. І тому цей молодий «тигр», не приручений до схиляння тоталітарній системі, перемагає, бо у шаленому полюванні на його волю непохитно вірить: він - не нуль в історії, його душа не озвіріла, не захлибнулася ненавистю до людей. Ми із захопленням розуміємо, що людське серце юнака здатне співчувати, співпереживати і твердо вірити: чесна людина може кинути виклик цілій нищівній системі та вистояти у цьому двобої.

Та чи щасливий сам Григорій у такій запеклій боротьбі, у таких нелюдських випробуваннях? Чи не краще було б, як тисячі інших, згодитися, не піддавати смертельному ризику своє і так уже надломлене життя?.. Але хіба можна було б тоді те невольницьке життя називати життям? І хіба людина може бути щасливою за таких умов? Ні! Іван Багряний, який сам усе життя вірив у тріумф людської гідності, йдучи над прірвою, проголошує аксіому: «Сміливі завжди мають щастя», як мав його Григорій Многогрішний, що не скорився жахливим обставинам, а «стрибнув у певну смерть, але не здався».

У наш час, коли наш народ зазнає багатьох труднощів у відбудові незалежної держави, до нас повертаються імена тих, хто пройшов довгий шлях від забуття до безсмертя. Повертаються, щоб підтримати і надихнути, що в своїх творах довести: щастя - це життя, повноцінне й вільне. А воля отримується тільки чесними і сміливими вчинками.

Тому і знак дорівнює між благородною сміливістю та щастям, на мою думку, є точним

«Слов'янство поки що дало світові в кінематографії одного великого митця, мислителя і поета – Олександра Довженка» (Чарлі Чаплін)

Завдання 1. «Першим поетом у кіно» Олександра Довженка назвали американці, Гомером ХХ століття – греки. Японці вважали, що найкращі їхні фільми створено під впливом українського режисера. Американський актор і кінорежисер Чарлі Чаплін вважав, що слов'янство дало світові в кінематографії лише одного митця, і це – Олександр Довженко. *Яка творча продукція О. Довженка вплинула на появу цих думок?*

Завдання 2. Доведіть, що О. Довженко змушений створювати комуністичний кіноканон, він водночас був нонконформістом, давав реалістичні і безжальні оцінки тогочасного панівного ладу.

Завдання 3. Сексоти радянських спецслужб усе життя супроводжували майстра, повідомляючи нагору навіть такі інтимні подробиці – «уві сні він часто розмовляє українською». Чому такі подробиці були важливими?

Завдання 4. Чому вислів Андрія Малишка про О.Довженка говорить про класичність творчого доробку письменника: *«Він пишався як дерево, що вічно цвіте, вічно плодоносить, як великий мислитель, який може стояти поряд із Сократом і Гомером».*

Завдання 5. Чому думки О. Довженка на сьогодні не втратили своєї значущості: *«Народ, що не знає своєї історії, є народом сліпців».*: *«Сучасне завжди по дорозі з минулого у майбутнє».* *Справді, Україна має величну історію, прекрасним уявляється її майбутнє. Але це майбутнє вирішується сьогодні – тут і тепер. Від нині суціль залежить, який спадок залишимо своїм нащадкам, прийдешнім поколінням».*

Завдання 6. О. Довженко писав: *«Малювання було моєю пристрастю з дитинства. Я і зараз переконаний, що отримай я правильне виховання і освіту, я був би більше сильним художником у живопису, ніж у кіно»*, – ділився Олександр Довженко, якого світ знає насамперед як видатного кіномитця, письменника, мислителя. А ще він був не менш талановитим художником. Розгляньте шаржі О. Довженка. Дайте історичний коментар зображеному.

Портрет Павла Тичини

Завдання 7. Перечитайте цитати. За що поціновували кінома-
 тографічні доробки О. Довженка.

«Довженко – перший поет кіно», – так назвав Довженка Льюїс Джейкобс у своїй книжці «Історія американського фільму», що вийшла в Нью-Йорку у 1939 році. ««Земля» Довженка мала глибокий вплив на молодих кіномистців, зокрема Франції й Англії», – так пише Жак Садуль у своїй «Історії мистецтва кіно», що вийшла в Парижі у 1949 році.

«Найкращі японські фільми «Рошамун» і «Ворота пекла» зроблені під впливом Довженка», – так твердить Артур Найт у своїй книжці «Панорамна історія кіно», що вийшла в Нью-Йорку у 1957 році. ««Земля» Довженка – це твір генія; йому мусли відступити перше місце російські кіномистці Ейзенштейн і Пудовкін», – так пише знавець кіно Айвор Монтегю в міжнародному кіновартальнику Sight&Sound, що виходить у Лондоні.

Міжнародні знавці й дослідники кіномистецтва цінують фільми Довженка за те, що він поєднав загальнолюдські і вічні мотиви та проблеми зі своїм рідним глибоконаціональним українським ґрунтом. Коли читаєш ті чужиницькі оцінки Довженка, то відчуваєш, наче вони розкривають вітаїстично-необароковий дух і стиль мистецтва всього українського «розстріляного відродження».

Англійський кінознавець і кінокритик Айвор Монтегю писав: «Незрівнянність Довженка лежить у факті, що він був не тільки творцем, поетом. Але що суть його творчості – візія краси й вічності життя, тотожність смерті і життя, і також завжди повторюваний тріумф новонародженого – втілились впевнено, проглядно, кришталіно-чисто... Глядачі його фільмів були охоплені емоціями, розтинані до живого скальпелем, що торкав самі коріння нервів, даючи нестерпний біль, але водночас проймаючи почуттям оптимізму й радості... Я сумніваюся, чи Довженко свідомо знав або міг пояснити, що він робить.

Довженко сам признається, що коли б його спитали, що він робить, він відповів би так, як відповів Курбе на питання дами: «Пані, я не думаю, я хвилююсь». Бо ключем до всієї гостроти Довженкових фільмів є смерть – найпростіша з усіх речей. Смерть, яку розуміють не як кінець усього, прах до праху. А смерть як жертву, основну жертву, частину нескінченного процесу воскресіння життя. Це – відкрита тайна, яку дуже добре розуміли наші предки. Коріння буття. Основа всієї культури. Хрест і воскресіння. Зерно, що пускає паростки в поваленому лісовому велетні. З пороку сік рослин. Довженко є поет смерті як частини безкінечного вічного життя. Довженкові фільми переповнені смертю.

Редактор французького кіножурналу «Французька кінематографія» й «Енциклопедії фільму» Шарль Форд просто вважає, що крізь фільми Довженка українське відродження з'явилося як метеор загальнолюдської надії на обрії безрадісного 20-го сторіччя.

Шарль Форд писав:»Справжнє мистецтво в кінопрактиці акумулювалось у порівняно молодому, але вже з перших кроків глибокому й трудному до наслідування, оригінальному українському кіно мистецтві, яскравим і досі неперевершеним представником якого є Олександр Довженко. Колишні стовпи російського кіномистецтва Ейзенштейн і Пудовкін самі признаються в своїй безпорадності перед лицем Довженкових мистецьких засобів та монументального способу їхньої передачі. А способи ці необмежені в цього українського режисера... Завдяки геніальному творцеві оригінальних фільмів маємо можливість захоплюватись мистецькими основами стародавньої козацької країни, її культурою, пречудового природою та незвичайно вродливими козацькими типами... Довженко, уродженець чарівної закутини української землі, промчав метеором на обрії нашого безрадісного 20-го сторіччя».

Завдання 8. Написаати твір-міркування (за вибором): «Що означає бачити зорі в буденних калюжах на життєвих шляхах?», «Життя народу – у жнивах ланів...»ми (за кіноповістю «Зачарована Десна», «...сучасне завжди на дорозі з минулого в майбутнє», «Громадянські уроки Довженка», «Я син свого часу і весь належу сучасникам своїм».

Завдання 9. Доведіть, що «Щоденник» О. Довженка є жанр мемуарної літератури.

Довідка: мемуари (фр. *mémoires* – спогади) – оповідь у формі записок від імені автора про реальні події минулого, учасником або ж очевидцем яких він був. Дослідженням мемуарів займається спеціальна історична дисципліна – мемуаристика.

Завдання 10. Іван Михайлишин висловив у своїй роботі ідею, що перед сучасними читачами та дослідниками творчості та життєпису Олександра Довженка стоять два різних образи митця. Перший образ Довженка, як ніби «обласканий» сталінським режимом (хоча насправді стероризований і до відчаю доведений), віддавав свою віру та служив владі (сам митець вважав, що служить своєму народові). Письменник повністю задовольняв радянську

владу як по походженню, так і за напрямком розвитку свого таланту. Митець вірив в ідеальний образ комунізму, у «непомилковість» більшовицьких лідерів, у правомірність революційного насильства і загалом у всі ідеологічні догми, які з цього випливали.

Другий образ Довженка відмовився від попередніх ідеологічних установ і «народився» саме в «Щоденнику». У цьому журналі митець почав вести записи під час війни, фіксуючи матеріали для новел та повістей, а також проводячи аналіз ситуацій та епізодів. Головне, що відбулося – це кристалізація його власної нової філософської позиції щодо радянської суспільної системи та місця українського народу в ній.

➤ *Віднайдіть у «Щоденнику» цитати, які підтверджують ці слова.*

Завдання 11. О. Довженко через призму особистих і народних страждань бачив трагедію України. Саме Україна, її трагедія у війні і визначають провідну тему «Щоденника». Доведіть, що головний мотив філософії О. Довженка найбільше представлений у його записах.

Завдання 12. Записні книжки Олександра Довженка – це не щоденник у стандартному розумінні цього слова – це молитва-розпач, це надсадно-тяжкі роздуми Майстра над мистецтвом, міркування Патріота про долю України, роздуми Громадянина над майбутнім свого народу. Чому ці думки не втратили актуальності нині?

Багато писав Олександр Довженко про жінку, ту саму радянську колгоспницю чи робітницю, яку влада в обов'язках дорівняла до чоловіка. У 1941 році митець записав: «Велика і надзвичайна тема – українська жінка і війна. Хто виніс і винесе на своїх плечах найбільше лиха, жорстокості, ганьби, насильства? Українська мати, сестра, жінка, улюблена. Коло Запоріжжя німці послали по воду голих жінок до Дніпра, щоб наші не стріляли».

Записи 1942 року: «Найстрашнішим під час відступу був плач жінок. Коли я згадую зараз відступ, я бачу довгі-довгі дороги, і численні села, і околиці, і скрізь жіночий невимовний плач». «Будуть жінки України ще плакати літ тридцять».

«Німці вибирають кращих дівчат. Кращих, розумніших, привітніших. Не горбатих же й не репаних. Сотні тисяч кращих продовжувачок нашого роду зникне з нашої землі і загине

спаскуджене, забите, заслане в безповоротну даль. Буде лунати українська пісня недолі по всіх горах, по долинах, по всіх суворих і непривітних Українах».

«У Білгороді вісімдесят процентів молодих жінок повиходили заміж за німців. Ми будемо їх карати за це. Ми не порвемо на собі волосся, не згоримо від сорому, не подумаєм над своїм убозтвом у справах виховання, ми розстріляємо зрадників і безбатченків, яких ми самі наплодили».

«Я глибоко переконаний, що німці одружуються з нашими дівчатами згідно таємного наказу: убити ворожих солдатів і забрати в подружжя ворожих жінок... А найстрашніше - що дівчата не знають, що, виходячи заміж за німця, вони зраджують Батьківщину. Їх не учили Батьківщині - їх учили класовій ворожнечі і боротьбі, їх не учили історії».

«Пригадав і ще одне оповідання... про два написи на стіні на станції, написані рукою однієї дівчини.

Перший - коли її везли фашисти в рабство до Німеччини під час Великої світової війни, другий – коли везли її з фашистської Німеччини на вічне заслання в Сибір за те, що вона була в німецькій неволі.

В обох написах вона прощалася з людьми і Батьківщиною, ідучи на безнадійну загибель».

І, нарешті страшне свідчення від 29 вересня 1943 про жорстокість і дикість власних визволителів: «..Під Мелітополем на фронті він був свідком явищ глибокообурливих і огидних. Він бачив, як наші визволителі нищили дівчат, що мали чи й не мали нещастя побути під німцями.

У Харкові в перший день визволення одна комсомолка, що півроку не вилазила з льоху, нарешті вилізла, мов із могили. Надівши святкову сукню, а що могло бути більшим святом, вона вибігла на вулицю і кинулася з радісним привітанням до лейтенанта.

– Забирайся геть, німецька...! - гукнув на дівчатко визволитель, гордовито простуючи по тротуару».

Як видно з цих записів, Довженкове розуміння ролі жінки в суспільстві йшло врозріз із думкою партії. Спростуйте або доведіть думку.

Завдання 13. Темі репресій Олександр Довженко присвятив не одну сторінку «Щоденника». У тоталітарному суспільстві загрози бути заарештованим, безпідставно звинуваченим, катованим і

розстріляним не міг уникнути ніхто. У тюрмі сиділи і дружини кращих друзів Сталіна, і членів уряду. Перед Другою світовою війною було репресовано найкращих воєначальників, чим зроблено неоціненну послугу Гітлеру.

У записах за 28 листопада 1943 року знаходимо натяк на дикі катування чекістами маршала Костянтина Рокоссовського: «...У Рокоссовського перед війною були вибиті всі зуби. Хто їх вибив і за що, не знаю, а ходить тепер Рокоссовський з золотими вставними зубами.

І ще про нього розповідають, що він не підписує смертних вироків, коли цього вимагають часом його фронтіві судді і прокуратори. Він, очевидно, в своєму житті пересвідчивсь у чомусь вельми важливому».

У своїх записах О. Довженко акцентує на масових знищеннях ні в чому не повинних людей. Чи можна вважати О. Довженка людиною, яка протистояла викликам життя, сталінській системі?

Завдання 14. У «Щоденнику» спостерігаємо автономний «текст пам'яті», який представляє собою систему «текстів у тексті». Занурившись у текст, можна відзначити, що він містить багатьох цитат і думок, які є в текстах інших авторів. У цьому випадку індивідуальність виявляється як набір цитат і стає своєрідним калейдоскопом, де кожне зображення унікальне, але складається зі стандартних елементів, оскільки кожен текст створюється за допомогою матеріалу, який вже є. Аналізуючи процес створення тексту, філософ Ролан Барт визначив суть цього явища так: «Кожен текст є інтертекстом, у якому присутні інші тексти (на різних рівнях або у майже невпізнаваних формах). Це тексти попередньої культури і тексти сучасної культури. Кожен текст є новою тканиною, що виткана зі старих цитат».

Наведіть приклади таких текстів у «Щоденнику». Чи вірить О. Довженко в щасливе майбутнє свого народу?

**«Він [Олесь Гончар] норма сам, він сам у своєму стилі»
(І. Драч)**

Завдання 1. Прочитайте цитати. У чому проявилася «соборність «слів митця? За яку «несправедливість щодо України й українського народу» боліла душа письменника?

«Доля Олеся Гончара, патріарха української літератури, лицаря красного письменства і світової слави зодчого новелістичного епосу, совісті й світоча нації, виписана в його слові, з пречистого духу якого він воздвигнув небосяжний собор української душі. Тож, слухаймо Олеся Гончара, слухаймо уважно його соборне слово, і чи «не відкриється велика тайна, яку він залишив нам, сущим, і всім прийдешнім у дивному-предивному чарі-слові. Слухаймо Олеся Гончара – то голосом сина говорить із своїм народом Апостол Духу» (Я. Гоян).

«Олесь Гончар не був ні дисидентом, ні «українським буржуазним націоналістом», але він сприймав навколишній світ і події у ньому крізь призму рідної йому України. Тому йому боліла всяка несправедливість щодо України й українського народу» (І. Юшук).

- **Соборність** – морально-філософський і соціальний принцип, фундаментальними положеннями якого є: відповідальність усіх за всіх, єдність індивідуального і загального, взаємне духовне збагачення і розвиток та інше
- **Соборність** – вселенськість, всеєдність. Одна з ознак християнської церкви, затверджена на II Вселенському соборі у Символі віри.
- **Соборність** – міжнародний літературно-публіцистичний часопис українських письменників (За матеріалами інтернетних джерел <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>).

Завдання 2. Прочитайте поетичні рядки Олеся Гончара. Доведіть, що – він жив і творив для нас, для України, для її майбутнього, навіть за радянської влади віддавав повністю себе та своє серце нашій країні.

*В якому Храмі помолитись Богу?
В якому, люди, поки ще не пізно?
В якій, скажіть, вдарити нам дзвони,
Щоб припинить душі лиху руїну?*

*І не страшать кайданів дзвони.
Велика Україно, вір:
За тебе встануть ще мільйони.
І лицемір'я упаде,*

*І славословіє погине.
Розправить крила молоде
Безсмертне плем'я України!»*

Завдання 3. *«Сама історія запитає кожного з нас у цей день: хто ти? Чи справді вичавив із себе тоталітарного раба, чи здатен відстояти себе як людину, відстояти завтрашній день своєї згорьованої, прекрасної України?»* – так у 1991 році у своєму щоденнику написав письменник. Чому ці думки є актуальними на сьогодні?

Завдання 4. Напишіть есе *«Адже життя – це найперше любов!»* (Олесь Гончар).

Завдання 5. Прочитайте два судження про літературу радянського періоду. Яка думка видається вам переконливішою? Чому? Григорій Грабович, професор Гарвардського університету: *«...українська література в Україні не могла мати справжню волю, бо не було політичної свободи. ...партія не веде на подвиги народ і тим паче вона не веде творців. У найкращому разі вона толерувала, але частіше стежила, грозилася й душила. А те, що розвивалося під її покровом, ...було посередністю або попросту поганою літературою. То один із найстрашніших аспектів цієї такої тривалої кризи – примусове співіснування якісного з поганим, правдивого із фальшивим»*; Петро Осадчук, поет, перекладач, літературний критик: *«Дехто зараз каже: то була література, яка обслуговувала систему, була наскрізь партійна, комуністична. Ні, це була література, яка робила реверанси в бік так би мовити «партійної церкви», але відстоювала нашу душу, українську мову»*.

Завдання 6. На прикладі новели «Модри Камень» поясніть, чому в Польщі про твори Олесь Гончара написали: *«Це кришталевий дзвін української мови»*?

Завдання 7. На відеохостингу YouTube розміщено чимало буктрейлерів за мотивами новели «Модри Камень». Підготуйте сценарій власного буктрейлера.

Завдання 8. Доведіть, що в новелі Олесь Гончара «Модри Камень» утілено романтичну ідею кохання, що перемагає смерть. У чому виявлялося «донкіхотство» письменника в житті та літературі?

Завдання 9. Як пояснити, що більшість творів Олеся Гончара заповнюють позитивні герої, які спрагло тягнуться до краси.

Завдання 10. У страшні 1930-ті рр. формувалася особистість письменника. До вступу на філологічний факультет Харківського університету у 1938 р. Олесь Гончар у технікумі вивчав журналістику, працював у газетах у Харкові, створив перші ранні оповідання й повісті «Черешні цвітуть» та «Іван Мостовий».

Друга світова війна змінила його життя та творчість назавжди. Від червня 1941 р. Гончар добровольцем, у складі студентського батальйону захищав східну Україну та центральну Росію. Улітку 1942 р., контуженим, потрапив у гітлерівський полон. Пройшов Харківський, Полтавський табори для військовополонених. «Бачу отого солдата-студента в окопі над Россю, а то ж я! І той, що блукає в оточенні десь за Білгородом, – і то я. І гину від спраги в холодно-гірській тюрмі 1942, де нас 100 тисяч невільників, – теж я», – запише письменник у 1994 р. Усупереч усьому Гончар вижив – зраджений режимом, який оголосив солдатів власної армії, які перебували у полоні ворога, дезертирами. *Як боровся письменник з цими радянськими ярликами?*

Завдання 11. Твори Олеся Гончара перекладали на 67 мов. 11 квітня 1987 р. письменник став одним із засновників Українського фонду культури – першої неурядової добродійної організації, що і нині діє на ниві відродження національної культури всіх народів, які живуть на теренах України.

Біографічний центр у Кембриджі (Велика Британія) визнав Гончара «Всесвітнім інтелектуалом 1992–1993 років». Помер письменник 14 липня 1995 р. У 2005 р. Олесю Гончару присвоїли звання Героя України (посмертно). У 2016 р. Український інститут національної пам'яті вніс письменника, який тримав біль пережитого у серці та збагачував українську літературу, у перелік проєкту «Незламні». Це 15 видатних людей, які пройшли через страшні 1932–1933 рр., – ті, кого не зламав Голодомор. *Дізнайтеся з мережі «Інтернет» про особистей, які є в переліку проєкту «Незламні». Чому «Голодомор не зламав» – ані цих людей, ані наш народ?*

ЛІТЕРАТУРНЕ «ШІСТДЕСЯТНИЦТВО

«У його [Василя Симоненка]простоті ви відчуваєте людину високої інтелектуальної культури – масштабний розум, який уміє відсівати дрібниці й оголювати суть...» (Є. Сверстюк)

Завдання 1. *В. Симоненко належить до тих людей, чії біографії треба вивчати як частку історії України»,– писав про поета Євген Сверстюк. Які важливі історичні події відбувалися за життєвий цикл поета. Побудуйте хронологічну таблицю.*

Завдання 2. *Альбер Камю стверджує: «Коли індивід насправді готовий померти і в бунтівному пориві справді приймає смерть при певних обставинах, цим він демонструє, що жертвує собою в ім'я блага, яке, на його думку, важливіше його власної долі. Якщо бунтар зважився піти на смерть, щоб не втратити право, яке він захищає, то це значить, що цінність цього права для нього вища, ніж цінність самого себе». Василь Симоненко розумів, що відстоює не лише власну гідність і честь, а свободу всього народу. А ця цінність варта того, щоб за неї боротися. Він говорив від імені всіх людей, утверджував українців як націю: «Народ мій є! Народ мій завжди буде! Ніхто не перекреслить мій народ! Пощезнуть всі перевертні й прибудди, І орди завойовників-заброд!..» Проти чого бунтував В. Симоненко? Які принципи відстоював?*

Завдання 3. *Напишіть власне висловлення: «Чи так я живу? Чи гідний я високого імені Людина? Що слід зробити, аби залишити по собі добру пам'ять?»*

Завдання 4. *Сам письменник про свій поетичний стиль говорив: «Є в мені щось від діда Тараса і прадіда Сковороди». Визначте, які риси «передали в спадок» В. Смоненку ці видатні українці? Чи можна назвати цей спадок ментальним?*

Ментальність, менталітет(від лат. mens - розум, мислення, душевний устрій) - це стійкий спосіб специфічного світосприйняття, характерний для великих груп людей (етносів, націй, соціальних прошарків), що обумовлює особливість способів їх реагування на явища оточуючої дійсності, поєднує людей у соціальні та історичні спільноти. (За матеріалами інтернетних джерел https://pidru4niki.com/16131023/kulturologiya/ponyattya_mentalnist)

Завдання 5. В. Симоненка називали літературним бунтарем: він не терпів несправедливості, прагнув не тільки свободи, але й визнати Україну самобутньою державою. Він виступав проти компартії та всевладдя. *Як радянська влада намагалася придушити ці прагнення поета?*

Завдання 6. У щоденникових записах В. Симоненка, які стали відомими під назвою «Окрайці думок», часто зустрічається слово «самотність». Особливо гіркі рядки написані протягом останнього, 1963 року: «Ні, не так я мріяв жити як живу», «Тепер я став у Черкасах ще самотнішим», «Ціле літо я сидів на дикому острові. Якби не поїздка в Канів до «Жайворонка», то й згадати нічого було б». *Чому автор був самотній в такому урбаністично тісному світі?*

Завдання 7. В. Симоненко, як і абсолютна більшість його однолітків був «заряджений оптимізмом доби», адже юнацький ідеалізм та віра в світле майбутнє були притаманними молодій повоєнній генерації. Важко сказати, чи був В. Симоненко щирий, коли в юні роки писав «Завжди ми, Росіє, з тобою». Однак він був цілковито відвертий, коли у зрілому віці прогримів віршем «Нехай мовчать Америки й Росії, коли я з Тобою говорю», присвяченим Україні. *Чому така розбіжність у позиції поета? Під впливом яких історичних подій можливі такі «хитання»? Які радянські міфи вдалося деконструювати (розібрати на частини) поетові?*

Завдання 8. Віра Агеєва говорить: «Може, це трохи цинічно прозвучить, але вони [письменники] не тільки тому не хотіли пристосовуватися, не хотіли ставати питомо радянськими чи російськими радянськими письменниками, що мали українську свідомість. Це важко пояснити і стосується психології творчості. Так от, ще й тому, що перейти в радянську літературу, стати повноцінним радянським письменником означало зрадити свій хист. На службі в імперії неможлива повноцінна творча самореалізація. А оскільки йдеться про геніальних поетів, то їм творча самореалізація була важливішою ніж багато що». *Чому ж В. Симоненко не став повноцінним радянським письменником?*

Завдання 10. Віра Агеєва говорить: «шістдесятники з'явилися на краю культурної прірви. Це покоління за освітою не знало нічого, від них приховали всю українську історію, їхніх ймовірних вчителів розстріляли. Вони не мали доступу ні до чого і не знали ніякого

зарубіжного контексту. Тобто вони формувалися в культурному вакуумі». Як же вдалося В. Симоненкові створити власний українськостір?

«І. Драч модернізував українську поезію не лише за формою, а й за типом образного мислення, наповнивши концептуальною ємністю, філософською глибиною й великою експресивною силою» (М. Ткачук)

Завдання 1. Прочитайте наведені цитати. Поясніть, як ви їх зрозуміли. Чи погоджуєтеся ви з цими думками? Аргументуйте свої міркування. Драча називали Гоголем у поезії. Поет та видавець Іван Малкович у інтерв'ю Радіо Свобода відгукувався про свого колегу як про митця, що повернув інтерес читачів до українського: «Поезія Івана Драча у 60-і роки стала таким свіжим вітром, який пробудив інтерес у багатьох не тільки до української поезії й української літератури, а ширше – взагалі до всього українського. Тоді поезія захоплювала уми багатьох людей. То був час, коли лише у метафорі можна було щось висловити, якимись натяками, щось таке, що не можна було висловити ніде. Іван Драч це теж дуже добре робив. Іван Драч був поетичним лідером шістдесятників. Із натхненням жонглера він закручував в одну поетичну орбіту і золоту цибулину, і теорію відносності, і випрані штани, і комуністичну партію, і Леніна, і зворушливу бабусенцію, і «пропалакінограмоту», і Чорнобиль, і Рух, і дух. Тобто він був лідером, в якому все природно вживалося». Український поет Костянтин Мордатенко говорив у 2016 році про Івана Драча: «Драч – геніальний поет... Його вірші «Калина», «Замість анекдота», «Таємниця», «Балада про гени», «Трое яблук циганок», «Балада про вузлики» – це щось неймовірне. Коли читаєш його вірші – враження, що вихопив із жару печену картоплю і перекидаєш із долоні на долоню, ковтаючи слину. Ці вірші потужніші за будь-які зразки Нобелівських лауреатів, у них відчувається якесь дихання гоголівського Рудого Панька і щемка патріархальність. Драч – це Гоголь у поезії». Поет Дмитро Княжич: «Яка на світі тиша без Тичини!», – писав колись Драч. Подібне можу сказати й про нього...».

Завдання 2. Підготуйте повідомлення: «Людина і природа в ліриці І. Драча»; «Інтимна лірика Івана Драча», «Кінодраматургія Івана Драча (кіноповісті «Криниця для спраглих», «Їду до тебе», «Київська фантазія на тему дикої шипшини»).

Завдання 3. Іван Драч стверджував: «У кожного мусить бути своє сонце, своя заповітна верховина, у вічному русі до якої ми очищуємось од випадкового, від хатянської суєти суєт, стаємо вищі та красивіші». Чи погоджуєтеся ви з цими думками? Аргументуйте свої міркування у вигляді есе.

Завдання 4. Творення нових слів було для Івана Драча не поетичною забавкою, грою слів. Аналіз текстів доводить, що його новаторські пошуки в царині слова були вивіреною, емоційною, глибоко усвідомленою словотворчістю, що значно розширила діапазон зображувально-виражальних новостворів автора. Словесне поетичне новаторство є засобом оновлення мови, її поетизації, нетрафаретного мальовничо-образного зображення в поетичному творі. «Коли в українській поезії минуло перше похмілля космічного ентузіазму, ...коли сила подолання земного тяжіння урівноважилася силою земного притягання – до свого краю, історії, стихії рідної мови, вона породила тяжіння до фольклору», – писав Іван Драч. Це проявилось у його зверненні до тем з народного життя, відбору «розмовної» лексики. І як завжди, коли поетові бракувало наявних у мові словесно-образних засобів, він активно створював нові слова, стилізуючи їх під фольклор, для якого особливо характерне вживання демінутивів – пестливо-зменшувальних форм. Найчастіше такі форми утворюються суфіксальним способом

(За матеріалами інтернетних джерел http://km-gimnasiya1.at.ua/index/kafedra_ukrajinskoji_filologiji_slovotvir_orfografija_metodichni_rozrobki_urokiv/0-54#:~:text=%D0%A2%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B2%20%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BE%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F,%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BF%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%BD%20%D0%B7%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B6%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%2D%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%20%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B0).

➤ Знайдіть і запишіть авторські неологізми Івана Драча, доведіть, що вони є засобом творення нового змісту тексту.

Завдання 5. «Кольорова гама почуттів» (виписати назви кольорів, які є в поезії «Балада про соняшник»). Указати їхнє значення. Чи відображає воно зміст тексту?

Завдання 6. Складіть розповідь «Історія соняшника, який росте на моєму городі?».

Завдання 7. Дослідіть жанрову специфіку твору, визначивши спільне та відмінне в традиційній баладі та творі І. Драча. Заповніть діаграму «Кола Венна».

Іван Драч досить часто називав свої твори баладами: «Балада про соняшник», «Балада золоті цибулі», «Балада роду», «Балада про дядька Зінька», «Балада про пера», «Балада про кобзаря Хведора Холодного», «Балада про Кармалюка», «Балада про усмішку», «Балада про мою дівчину» тощо. Але будучи невтомним шукачем нового змісту і форми в поезії, І. Драч переосмислює і жанр балади. Спробуємо розібратися в цьому на прикладі «Балади про соняшник».

*Насамперед згадаємо, що в словниках літературознавчих термінів, **балада** – вид ліро-епічної поезії фантастичного, історико-героїчного або соціально-побутового змісту з драматичним сюжетом. А значить, «Балада про соняшник» повністю не вкладається в рамки цього жанру, маючи ознаки то притчі, то медитації, то невеликої поеми. Хоча цьому твору все ж таки притаманні баладні елементи фантастики (зокрема, олюднення образів соняшника і сонця, їх «одивнення» за рахунок навмисного заземлення, спрощення), особливий драматизм (адже справжнє потрясіння переживає химерний персонаж із зеленими руками й ногами від дивовижного видива – сонця на велосипеді).*

***Медитація** – вірш філософського змісту, у якому автор передає свої глибокі роздуми про важливі проблеми, інколи глобального значення (поет і поезія, людина і мистецтво).*

***Притча** – короткий фольклорний або літературний твір повчального характеру, орієнтований переважно на алегоричну форму доведення етичних цінностей буття.*

***Поема** – ліро-епічний віршований твір, у якому зображені значні події та яскраві характери, а розповідь героїв супроводжується розкриттям авторських переживань і роздумів.*

Завдання 8. Створіть вірш «Метафора»

1. Сонце – це.....(колір)
2. Сонце – це.....(смак)
3. Сонце – це.....(запах)
4. Сонце – це.....(зовнішність)
5. Сонце – це.....(звук)
6. Сонце – це.....(якість переживань)

Словничок:

Яскраве, ясне, оранжеве, помаранчеве, жовте, кучеряве;
Солодкий, смачний, соковитий апельсин;
Свіжість озону, запах хліба, пахощі квітів;
Хлопчик-соняшник, творча людина, радісний чоловік;
Спів пташок, сопілка, скрипка, віолончель;
Прагнення до високості, закорінення в рідний ґрунт, радість
життя, творчість у будь-якій галузі.

«Він [Микола Вінграновський], дійсно, піонер, прокладай нових шляхів...» (О. Білецький)

Завдання 1. Цим рядкам М. Вінграновського понад півстоліття – вони написані 1966 року. За тоталітарного режиму, у розпал політичних судилищ над інакодумцями. І не тільки написані, а й звучали тоді з уст автора. Чому на сьогодні вони ще актуальніші, ніж тоді?

*Живу – назад. Я – Наливайко. Все.
Ми починаєм битву за Україну.
Наш чорний вус у чорний гнів тече,
І юний меч наш розгинає спину.
Не прапор-раб, не прапор-порохня
Нам обпожежив душу, товариство.
Не встанемо, братове, із коня,
Доки не стане в полі нашім чисто.
В суцільних ворогах пройшли роки-рої,
Руїна захлинається руїною.
Ми на Україні хворі Україною,
На Україні в пошуках її...
Забудьмо все у цю священну мить.
Забудьмо наші розбрати і чвари.
Я вас веду – і воля нам горить,
Вона горить нам вічно, як Стожари.*

Завдання 2. Микола Вінграновський є автором твору «Короткі нариси з її історії Тези. Чотирнадцять столиць України». Чому ці тексти є цікавими? Чому ці тексти не могли потрапити підручників радянської доби?

НА ПОЧАТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Де та рука чи голос, що показали би нам й сказали: ось саме тут. Ось саме звідси, від цього часу ми почали свій крок, а той первовічний простір, де вперше ступили ми, в моторошно непрогляднім майбутньому стане зватися Україною? Скільки нам років, століть, тисячоліть? Де той початок, від якого взялися і ми, і наші сусіди – народи Європи, і все нині суще людство? Було це 600 000 років тому. Обкута льодовиками, мовчки й похмуро оберталася наша Земля навколо Сонця і їй, здавалося, не світило ніщо живе. Та ось за 400 000 років поспіль дрімучі льоди підтали і там, де з'явилася суша, з'явилися перші трави, перші ліси, перші звірі і перші ми – люди. Перших людей на Землі було жалюгідно мало. Вони тремтіли від страху й аби не потрапити на ікла звіроті, мусили взяти в руки ломаки. Тими ж дрючками вони здобували собі й харчі. Коли ж іще через 100 000 років первісний чоловік приручив вогонь, то бідне його життя трохи повеселішало. Тепер він міг не лише зварити їжу, а й підняти над головою палаючий смолоскип, щоби освітити доцільність свого буття, а ще, освітивши вогнем над собою небо, через певний час побачити Бога...

На світанку свого життя люди бродили чередами. В пошуках їстівних коренів, насіння та меду вони тинялися від океану до океану – Індійського, Тихого та Атлантичного – й через кілька тисячоліть заселили всі континенти, зокрема і Австралію. Перші людські стоянки виникли в X тисячолітті до н. е. До людини прийшли собака, свиня й овечка – охорона, їжа та вовняний одяг. Затим людина додумалася взяти в руки мотику, щоби дряпати нею землю й сіяти в ґрунт зерно. Праця біля землі зробила людину людиною. Наслідком тому стало третє тисячоліття до н. е., коли в долинах великих рік Тигру й Євфрату, Інду, Нілу та Хуанхе виникли великі культури-цивілізації: Месопотамська, Індійська, Єгипетська та Китайська. Згодом до них, пізніше, через два тисячоліття, приєдналася Грецька. А що ж Україна? Що у нас було в ті часи, коли на Землі постали перші чотири, а потім і п'ята цивілізації?

ТРИПІЛЛЯ – столиця Пра-України

З IV по I тисячоліття до н. е. в Україні розквітла перша в Європі цивілізація, що має назву Трипільська. Назва її пішла від назви села, яке лежить вниз по Дніпру недалеко від Києва. Та старожитна людність Пра-України орала волами землю, засівала зерном й кам'яними серпами жала. Від Донецького кряжу до Словаччини, від наверхів Дніпра до Чорного моря жили ті люди. Священними в них були дім і сім'я. Чоловіки обожнювали жінок. До нас дійшли глиняні фігурки Жінки-Діви, Жінки-Матері, яким у живіт було вкладено пшеничне зерно. Трипільці молилися Сонцю і малювали його на стінах будинків. Вони першими на Землі приборкали коня і винайшли колесо. Трипільське колесо покотилося від берегів Дніпра до Китаю, Індії та Єгипту. Воно скоротило людству видимий світ і зробило його зрозумілішим.

Тим часом час не стояв. Наприкінці I тисячоліття до н. е. в Європі з'явився якийсь невідомий народ, що завоював трипільців, хоча й сам був поглинутий їхньою культурою. А з глибокої жовтої Азії, з її безмірних степів розпочався велетенський рух племен і народів. Першим на їхньому прямованні опинилося причорноморське Трипільля. На початку I тисячоліття до н. е. сюди прийшли кіммерійці з Ірану. В VII столітті до н. е. тут заснували свої колонії греки. Водночас з греками з'являються скити, що також прийшли з Ірану. За ними – сармати. За сарматами з гір Кавказу – алани (теперішні осетини). У III столітті вже н. е. германські племена готів завоюють трипільські землі між Південним Бугом й Дунаєм. У 375 році н. е. з Азії знову присунули тюрко-монгольські племена – цим разом гунів. За ними – авари, а з верхньої Волги – болгар. Потім – хозари. За хозарами – угри (мадари). Тоді – печеніги. Тоді – половці... Кіммерійці, греки, скити, сармати, алани, готи, гуни, авари, болгар, хозари, угри, печеніги, половці – тринадцять народів упродовж тисячоліття пробули на нашій землі нашими сусідами. І всі вони, безперечно, лишили в нашій історії слід.

Завдання 3. *«Сучасне поетичне покоління каже: «Мій текст, наші тексти». До Вінграновського це не дуже підходить, про його вірші варто казати не «текст», а «твір». Бо це насправді твір, твориво «цілої» людини: це й емоції, і рефлексія, і пластична робота. Він проказував слово. Вишпитував. Викрикував. Виходжував. Протоптував. Важко уявити, що Вінграновський міг сидіти в кабінеті й*

писати вірші. Він, виходжуючи, випробовував слово – на смак, на нюх, на всі рецептори» (Спогади про М. Вінграновського. За матеріалами інтернетних джерел). Доведіть, що поезії М. Вінграновського «різнорецепторні».

Завдання 4. У Вінграновського широкоформатних творів немає – поем він не писав. Є лише мініпоеми («Ніч Івана Богуна», «Гайявата», «Демон»). Однак там є рядки, де, здавалося б, усе висловлено дуже просто, ось як «Дніпро утік – лишилася вода»: але так сказати – це вже назавжди. Або ж оцей вірш про слово «Вночі, середночі, хтось тихо / До мого Слова підійшов...» – один із його завершальних «широкоформатних» віршів. А також отой восьмирядковий «Я б тебе заховав за коня чи могилу...», до якого Морозов написав музику і співає; там останні рядки такі: «Я б тебе заховав серед неба у Бога, / Але небові й Богу сховатися де?». Ось тут уже повернувся той його ранній космізм, так повернувся, що цей восьмирядковий вірш достойно завершує весь той космізм. Більше нічого не треба, жодних синхрофазотронів, тут усе сказано. Космізм шістдесятництва у версії Вінграновського завершується саме цими вісьмома рядками» (Спогади про М. Вінграновського. За матеріалами інтернетних джерел). Прочитайте вірші поета, випішіть «мінірядкові фрази», які, на вашу думку, лаконічно передають світовий «космізм» (один із законів Всесвіту, основа жаданої гармонії, джерело єдності всіх творчих, життєспраглих сил.)

Темніє вечір, вівці і горби...
Темніє вечір, вівці і горби,
Погуцали під гору дві смереки,
Боками світять хмари і гриби,
І світить Шлях, що із Варяг у Греки...
Поворухнися, дощук, і стань!
Полоскочи метелику за вухом,
А там піди, як схочеш, на Обухів,
Обухова не схочеш – на Саврань!
І ти, темнава птице, не лети
Із мого серця в летище далеке-
Вечірнє слово тихо засвіти,
Як світить Шлях, що із Варяг у Греки
Передчуттям любові і добра...

*Передчуттям любові і добра
І в ці рази я тішусь та радію!
Немов перегра давності стара,
Щось знову обіцяє на надію.
Затуркані бажання золоті,
І суєтою злякані довір'я,
Як діти по мертвотній руйноті
До себе знову лізуть на подвір'я...
Який щасливий голод на душі!
Яка перечекаянність! звідколи!
Яка жага вже застеляє столи!
Які на хвилі білі буруші!
А сумніви-гризоти, як татари!
А час холодну ніженьку кує!..
Не зрадь хоч раз, не проминися даром,
Один хоч раз, передчуття моє!*

Хліб

Присвячую Корольову

*З-поза чого, з далекого незгоддя, –
Заснув у глині шумерійський серп, –
Дорогою століть в очах мого народу
Іде на вітрі чорноплечий степ.

Дванадцятого квітня мій ровесник
Був хлібом посланий у чорне й золоте:
Не старіють на світі наші весни,
І наші очі сніг не замете.

Бо хліб – давно. Ми завжди в долі з хлібом:
І сивина, і молодість, і час.
Нас пам'ятає хліб: не снідять, не обідать...
Нас пам'ятає хліб: Дніпро тече про нас.

На краплю молиться всеокеанське море,
І мати біля груші, і вікно:
З руки із нашої себе зерно приоре,
Цілуєм колос – шлях свій ведемо.

Наш хліб – на скронях. Вірою і правдою.
І Революція, і Ленін, і – політ.
Не зрадою, а тихою порадою
Він любить нас. Він тут. Він є. Він – хліб.*

Завдання 5. Колористика – наука про кольори, що охоплює знання про природу кольору, основні, складені й додаткові кольори, колірні контрасти, колірну гармонію, мову, культуру.

«Вінграновський – новий і сильний. Смілива імпресіоністська деталь, сміливе вирішення тем. Одного разу в журналі я побачив репродукцію Ю. Коваля «Сутінки». Зроблена в густо-синіх тонах. Відважно написано, ніби нерозведеною синькою: синій тин, дерева, земля і навіть стіни будинку сині, тільки у вікні рожевий квадрат. А враження сутінок величезне. Така ж відважність тонів у Вінграновського, футуристична сміливість, але без фанатизму, з почуттям міри» (Григор Тютюнник). Узагальнюючи слова Григора Тютюнника можна сказати, що глибокі переживання ліричного героя у творах М. Вінграновського передані не тільки образною символікою, а й колористикою. Найчастіше поет активно використовує всі відтінки синього. Відомо, що в багатьох вірваннях темно-синій – символ трансцендентального світу, таїн, що не піддаються усвідомленню, колір ночі, прохолоди, божественний колір. Фіолетовий – містичний, він несе в собі врівноваженість. Блакитний – колір самозаглиблення, шукання втраченої всеєдності. Чому синій колір є ментальною основою українців? У чому його актуальність на сьогодні?

«Може, то й був природний стан його [Григора Тютюнника] душі – вболівати за інших... Боліти й страждати, але не мовчки, не потай, а – відкрито... отим своїм болем та стражданням порятувати інших...» (Є. Гуцало)

Завдання 1. Чи погоджуєтеся з цією думкою? Аргументуйте свої міркування. *«Діалог зі «світом великим» через світ «маленьких героїв» – такий комунікативний простір розгортає письменник у сфері традиційної моралі з її усталеними, перевіреними віками приписами щодо моделей поведінки та рольових доміант у царині міжособистісного спілкування. Водночас це й художньо-образна інтерпретація суголосся та дисонансів цього світу, пропущена через мембрану авторової душі. Тому-то проза Григора Тютюнника постає як велика містерія душі «маленької людини» радянської епохи в парадигмі народження/смерть, що, своєю чергою, розгортає антагоністичність категорій добра/зла, правди/неправди, світла/пільми, а вже в ній – пошуку відповідей на вічні запитання, що*

обертаються у життєвому колі народження/смерті» (За матеріалами інтернетних джерел).

Завдання 2. Анатолій Шевченко пояснював: *«У нього був, за сучасною термінологією, надто низький «больовий поріг» – чужий біль він сприймав як свій власний, а то й ще гостріше. Найменша несправедливість, чиїсь негідні вчинки, брехня, що вдягалася в шати правди, надовго виводили його з душевної рівноваги й незрідка вкидали в депресивний стан. У такі важкі для нього часи він не раз повторював: «Тютюнники довго не живуть». Чи погоджуєтеся з цією думкою? Аргументуйте свої міркування.*

Завдання 3. Напишіть есе за висловленнями Г. Тютюнника (за вибором студента): *«...щоб шанувати, треба мати талант, щоб заздрити, таланту не треба»; «Усе на світі пояснимо... у свій час. В ім'я цього вже варто жити і страждати»; «Я люблю стареньких і малих – і тих, і тих за мудрість і доброту»; «Те, що називають вершиною таланту, – то вершина критичного ставлення до себе».*

«Ліна Костенко з тих поетів, які здатні крізь вселюдське бачити національне, а крізь національне прозирати все-людське» (В. Базилевський)

Завдання 1. Спираючись на думки відомих людей, з'ясуйте, У чому сила поетичної манери письменниці? Які історичні події вплинули на творчість поетеси?

Максим Рильський писав: «Видатна поетеса України Ліна Костенко прийшла у світ української поезії у дерзновенний і обнадійливий її період, коли молодість потужно заявила про світанок нового дня в мистецтві».

Колега й однодумець поетеси Василь Симоненко так сказав про її творчу манеру: «Прийшла пора щедрих врожаїв у саду поезії Ліни Костенко. Вірні прихильники її слова чекають на нові книги-одкровення. У 1961 р. встигла побачити світ ще одна книжка молодої поетеси «Мандрівки серця», яка творилася ще вільно і святково в світі надій і перспектив. Її третя книга має принципове значення. Ліна Костенко красива у своєму смутку і сліпучо осяйна в своїй радості».

Письменник-шістдесятник Анатолій Дімаров згадує: «У 1962 р. по Україні прокотилась лавина арештів. Та Ліну Костенко обминула.

Гадаю, її просто побоялись арештувати. І не тому, що була матір'ю двох дітей, Ні, причина була в іншому. Поезію Ліни Костенко знали і любили, Тому арешт популярної поетеси викликав би велику хвилю протесту як в Україні, так і за її межами. Вихід знайшли в тому, щоб ізолювати її, оточити глухою стіною замовчування».

Завдання 2. Прочитай вислови Л. Костенко, що стали крилатими. Доведіть прикладами з життя, що ці думки мають сенс.

Багато лих мають своїми коренями саме те, що людину з дитинства не вчать керувати своїми бажаннями. ·

Без будь-кого з нас Батьківщина може обійтися, але будь-хто з нас без Батьківщини – ніщо. ·

Виховуючи свою дитину, ти виховуєш себе. ·

Дитина – дзеркало родини; як у краплі води відбивається сонце, так у дітях відбивається моральна чистота матері і батька. ·

Для того щоб виховати справжніх чоловіків, потрібно виховувати справжніх жінок. · Егоїзм – першопричина раку душі. ·

Єдине, що від нас іще залежить, - Принаймні вік прожити як належить. ·

Життя людського строки стислі. Немає часу на поразку... ·

Закоханий у себе не може бути здатний на справжню любов. ·

І все на світі треба пережити. І кожен фініш – це, по суті, старт. І наперед не треба ворожити, і за минулим плакати не варт. («Пісенька з варіаціями»)

Любов – це насамперед відповідальність, а потім уже насолода, радість. · Любов шляхетна тільки тоді, коли вона сором'язлива.

Люди, яких можна поважати, вже дорослі.

Людина звелася над світом усього живого насамперед тому, що горе інших стало її особистим горем.

Людина лише тоді по-справжньому дорожить життям, коли в неї є щось несумірно дорожче за власне життя.

Людина народжується на світ не для того, щоб зникнути безвісною пилинкою. Людина народжується, щоб лишити по собі слід вічний.

Людина така, яке її уявлення про щастя.

Музика – це мова почуттів.

Найвище уміння почати спочатку життя, розуміння, дорогу, себе.

Нікчемність – рідна сестра підлості.

Перш ніж полюбити в дівчині жінку, полюби в ній людину.

Поезія – це завжди неповторність, Якийсь безсмертний дотик до душі.

Розніжені й розбещені індивідууми формуються тоді, коли в їхньому житті домінує єдина радість – радість споживання.

Роки дитинства – це насамперед виховання серця.

Сім'я – це джерело, водами якого живиться повновода річка нашої держави. · Совість – це емоційний страж переконань.

Справжня любов народжується тільки в серці, що пережило турботи про долю іншої людини.

Там, де в жінок не розвинуте почуття честі й гідності, процвітає моральне невігластво чоловіків.

Там, де є суворість і вимогливість жінки, дівчини, юнак стає справжнім чоловіком.

Той, хто не знає меж своїм бажанням, ніколи не стане гарним громадянином.

Той, хто по-справжньому любить Батьківщину, – з усякого погляду справжня людина. · Чужа душа – то, кажуть, темний ліс. А я скажу: не кожна, ой не кожна! Чужа душа – то тихе море сліз. Плювати в неї – гріх тяжкий, не можна. («Маруся Чурай»).

Що доля не легка, – в цім користь своя є. Блаженний сон душі мистецтву не сприяє. · Якщо люди говорять погане про твоїх дітей – вони говорять погане про тебе.

•Прочитайте вірші.

Крила

А й правда, крилатим ґрунту не треба.

Землі немає, то буде небо.

Немає поля, то буде воля.

Немає пари, то будуть хмари.

В цьому, напевно, правда пташина...

А як же людина? А що ж людина?

Живе на землі. Сама не літає.

А крила має. А крила має!

Вони, ті крила, не з пуху-пір'я,

А з правди, чесноти і довір'я.

У кого – з вірності у коханні.

У кого – з вічного поривання.

У кого – з щирості до роботи.

У кого – з щедрості на турботи.

*У кого – з пісні, або з надії,
Або з поезії, або з мрії.
Людина нібито не літає...
А крила має. А крила має!*

Чайка на крижині

*В цьому році зима не вдягала білої свити.
Часом вже й приміряла, та хтось її зразу крав.
Пошукала, поплакала... Що ж робити? –
Бідувала в старій із торішніх зів'ялих трав.*

*Як колись лютувала, стелила рядно ожеледиць.
Сперечалася з морем, несла сум»яття вітрів.
Все збиралась на силі, та не встигла огледіться,
Як проснулись дерева і на Одрі лід потемнів.*

*Крига буйно ломилась у відкриті двері протоки.
Лід кришився, б'ючись об каміння берегове...
І нарешті по Одрі – темній, широкій –
На останній крижині самотня чайка пливе.*

*– Ти куди ж розігналась? Чи бува не до самого моря?
Чайки держаться гурту, а ти відпливеш одна.
А крижина тонка. А крижина майже прозора...
Ну, а що, як її підміє вода весняна?*

*Ну, а що, коли їй та удержать тебе несила?
затріщить і відломиться... Піде вода кругами...
– Дивна людино! Я ж маю крила,
Нащо крилатим ґрунт під ногами?*

У цих віршах є ознаки притч, справжній зміст сховано за яскравою образністю, але цінні ці твори насамперед змістом, внутрішньою мудрістю.

Образ крил у віршах Ліни Костенко «Чайка на крижині» й «Крила» – алегоричний.

Алегорія – це інакомовлення; наділення тварин, птахів, рослин, предметів рисами характеру людини. Із цим визначенням ти ознайомився в 6 класі, коли з'ясовував, які жанрові особливості має байка.

Проте таке визначення алегорії вузьке. У ширшому розумінні алегорія – це спосіб двопланового художнього зображення, що ґрунтується на приховуванні реальних осіб, явищ і предметів під конкретними художніми образами з відповідними асоціаціями.

У віршах Ліни Костенко конкретним художнім образом є крила (один план художнього зображення), а прихованим реальним явищем є такі людські якості, як піднесення, натхнення, упевненість, незалежність (другий план художнього зображення).

Отже, образ крил в однойменному творі Ліни Костенко алегоричний.

- Чому людей духовно багатих, одухотворених високою життєвою метою ми називаємо «крилатими»?
- Як виявляється у нашому житті така «крилатість»?
- Як ви розумієте слова «матеріальне», «духовне»?
- Поясніть, що означає бути духовно багатією людиною? А духовно бідною?
- Що, на вашу думку, приносить людині духовне багатство? А від чого бідніє людська душа?
- Чому духовне багатство – найбільший скарб у житті?

До речі...

В українській мові є чимало фразеологізмів зі словами крила:

- *ростуть (виростають) крила* – хто-небудь відчуває приплив сили, енергії, натхнення;
- *як на крилах* – у добром настрої, на піднесенні; дуже швидко;
- *під своє крило* – для захисту, опікування.

Знайдіть і запишіть інші фразеологізми про крила. Поясніть їхні значення.

Завдання 3. Як довершені художні мініатюри, що вже набули статусу крилатих висловів, сприймаються назви збірок, циклів і навіть окремих творів Ліни Костенко, скажімо, «Мандрівки серця», «Сад нетанучих скульптур», «Над берегами вічної ріки», «Річка Геракліта», «Душа тисячоліть себе шукає в слові», «Хочеться чуда і трішки вина», «Безсмертним рухом скрипаля», «Сліпучий магній степових пустель», «Весна підніме келихи тюльпанів». Потенціалом прецедентності володіє і чимало назв, скажімо, «Сумна Колумбіана», «Українське альфреско», «Смертельний падеграс», «Біль єдиної зброї», «Альтернатива барикад», «Пісенька з варіаціями», «Зоряний інтеграл», «Коректна ода ворогам», «Лейтмотив щастя» та ін. Який

символічний зміст назв збірок? Як вони пов'язані щ менталітетом, історією життя українців?

Завдання 4. Прочитайте статтю. Знайдіть неоромантичні докази у творі «Маруся Чурай».

Ліна Костенко як неоромантик

Історичний роман у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко (1978) викликає чимало асоціацій із драмою-феєрією Лесі Українки «Лісова пісня» (1912). Трикутник «Маруся – Гриць – Галя» своїми морально-психологічними колізіями нагадує трикутник «Мавка – Лукаш – Килина», це очевидно (власне, у романі Ліни Костенко маємо навіть «квадрат», оскільки історія кохання була б тут неповною без Івана Іскри з його глибоким почуттям до Марусі).

На рубежі XIX – XX століть неоромантизм (що був реакцією на «старосвітське», побутово-реалістичне письмо й буденних дійових осіб, від яких у житті нічого не залежить) заявив про себе в різних літературах. Його неможливо уявити без морської екзотики; без незвичайних, протиставлених сірому натовпу, героїв; без різких контрастів і гри символічних підтекстів; без хвали життю і пронизливої туги за красою та гармонією... Хочете відчутти неоромантичний дух, що панував у літературі на межі XIX–XX століть, перечитайте «Молодість» Джозефа Конрада, «Морського вовка» Джека Лондона, «Копальні царя Соломона» Генрі Хаггарда, «Острів скарбів» Роберта Стівенсона, «Людину» Ольги Кобилянської, драми Лесі Українки, новели «пізнього» Михайла Коцюбинського... У похмурі українські 1970-ті до цього неоромантичного кола приєдналася і Ліна Костенко з її «Марусею Чурай».

ЕКЗОТИКА

У романі «Маруся Чурай» морської екзотики, звісно, немає. Проте тут є екзотика призабутої старовини, української історії козацьких часів. Для читачів 1970-х років то була справді Україна incognita! За «ідеалізацію козацтва» й Запорозької Січі у 1972–1973 рр. дісталася навіть Петрові Шелесту, недавно ще нібито всемогутньому партійному керівнику республіки. Його книжку «Україна наша Радянська», на сторінках якої багато разів згадувалася Січ, за розпорядженням нового першого секретаря ЦК КПУ Володимира Щербицького, вилучили з бібліотек як таку, що «завдає шкоди в справі інтернаціонального виховання трудящих»..

А в романі Ліни Костенко бачимо частину того екзотичного, табуйованого компартією світу – Полтаву середини XVII століття. Часи грізні, суворі: у вересні 1651 року, після поразки під Берестечком, Богдан Хмельницький змушений був укласти з Польщею тяжкий Білоцерківський мирний договір (він згадується в романі), що передбачав скорочення реєстрового війська до 20 тис. (удвічі); обмеження території козаків лише Київським воєводством; повернення магнатам і шляхті їхніх маєтків у Брацлавському та Чернігівському воєводствах; розрив союзу гетьмана з Кримським ханством; заборону дипломатичних зносин з іншими державами тощо. Натомість поляки підтверджували права Православної церкви і обіцяли амністію козакам – учасникам повстання...

Щоправда, сейм у Варшаві не затвердив договір, і це розв'язувало Богданові Хмельницькому руки, давало шанс на перепочинок і нове збирання сил.

Окремий розділ у романі – про облогу Полтави польським військом. Серед героїв роману, природно, раз у раз з'являються історичні особи – гетьман Богдан Хмельницький, полтавський полковник Мартин Пушкар, його сподвижник Іван Іскра... А ось без Московії Ліна Костенко якось обійшлася: загадок про неї немає взагалі.

Такий ось контекст. Історія Марусі Чурай, зокрема суд над нею, розгортається на тлі тривожної панорами. Марусю звинувачують в отруєнні козака Гриця Бобренка, її ж таки коханого. Сцена судового дійства далекого XVII століття сповнена дивовижного багатоголосся: дві мовні стихії – казенна, судова і жива, розмовна – переплітаючись, утворюють справжню словесну симфонію. Потерпілі, свідки, обвинувачі, судді, райці, просто присутній на суді люд... Я нарахував у цьому екзотичному полтавському «хорі» близько двох десятків голосів: Бобренчиха, Параска Демиха, Лесько Черкес, дозорець млинів Фесько, вїйт Семен Горбань, суддя, Галя Вишняківна, батько її Вишняк, шинкарка Таця Кисломедка, полковник Пушкар, Семен Капканчик, Чураїха, Яким Шибиліст, посланець із Січі, Ящиха Балаклійська Кошова, отаман Гук, Іван Іскра. А ще ж є колективний голос («ми, вряд»). Є просто любителі видовищ, яким аби було про що попліткувати... Трагічне перетинається з побутово-комічним, високе з низьким; калейдоскоп «правд», свідчень, оцінок, різних уявлень про злочин, справедливість, любов, честь і безчестя, совість, право не може не вразити своєю строкатою мінливістю...

У «Лісовій пісні» Лесі Українки екзотика цілком відмінна: первозданна, мовби ще язичницька, природа Волині, народна демонологія, химерний «союз» лісових створінь і сільського люду.

НЕОРДИНАРНІ ГЕРОЇ: АПОЛОГІЯ НЕПОВТОРНОГО «Я»

Серед героїв неоромантичних творів завжди є ті, які випадають із загального ряду, протиставляються буденному плинові життя. У драмі-феєрії Лесі Українки такою є Мавка. «Лісова дівчина» в «ясно-зеленій одежі», розбуджена мелодією Лукашевої сопілки. Дитя вільної волинської природи з «якоюсь тугою аж до сліз» в очах. Туга, акцентована поетесою уже в першій ремарці, віщує драму. Мавка і в лісі «зовсім самотня», що ж до світу людей, то в ньому вона виявляється просто зайвою. Недарма ж Лісовик попереджав її: «минай людські стежки, дитино, бо там не ходить воля»; «раз тільки ступиш – і пропала воля»... І Мавка незабаром сама пересвідчується в тому, що життєва рутинна справді має страшну силу: вона засмоктує у своє баговиння кожного, хто хоч якось виділяється серед інших (історія Лукаша). Вона знищує людську неповторність.

Апология вільної, цільної особистості, суверенності «Я», неоромантичний дух свободи, відторгнення сірості й уніфікації – це саме те, на що не могло не відгукнутися творче єство Ліни Костенко.

Маруся Чурай у її романі теж не така, як усі. У глибокій і щирій натурі дівчини з Полтави живе сильне максималістське начало. Грицева мати каже, що її серце «горде і трудне». Трудне – бо не визнає компромісів, відкидає напівпочуття, мучиться самотою, вимагаючи справжності й повноти в усьому. В коханні передусім

«Горде і трудне серце» Марусі вибрало Гриця Бобренка, який видався їй лицарем. Проте насправді його душа роздвоєна, розчахнута, наче дерево після удару блискавки. Виникає драма нерівні душ – поетично-максималістської і буденно-прозаїчної. Передумуючи у в'язниці свою трудну любов (розділ «Сповідь»), Маруся Чурай знаходить вельми точні слова, що пояснюють драму двох нерівновеликих сердець:

*Моя любов чолом сягала неба,
А Гриць ходив ногами по землі
І в тих її словах більше скрухи й зітхання,
ніж докору чи осуду.*

Гриць і справді мовби завис між «небом» і «землею»: він живе «на дві душі». Зрештою, гору бере «земне», а не «небесне», і Бобренко, по суті, повторює драму Лукаша. Йому також дано було щось неординарне, проте – характеру не вистачило, висоти злякався. Світ упіймав його статками Галі Вишняківни, спокусою більш простого й зрозумілого (ніж із Марусею) життя-буття. Причому трудність «бобренківського» вибору ще й у тому, що він не одноразовий, а щоденний, повсякчасний, довічний. І так завжди ведеться людині: по лезу добра і зла вона ходить щодня.

Якби Ліна Костенко писала лише про кохання і зраду, її роман закінчився б розділом «Страта», у фіналі якого з'являється Іван Іскра з гетьманським універсалом про помилування дівчини. Вирок скасовано (а ми з Марусиної сповіді знаємо, що вона й не труїла Гриця: «Я не труїла. Те трикляте зілля він випив сам. Воно було моє»).

Розділом «Страта» роман, однак, не завершується, бо ж він не тільки про кохання і зраду. Маруся Чурай – піснетворка, поетична душа своєї козацької нації, і саме через те після «Страти» з'являється розділ «Проща», в якому, за словами Івана Дзюби, «мотив долі Марусі Чурай остаточно переростає в мотив долі України».

Поховавши матір, Маруся йде на прощу до Києво-Печерської лаври. Перед її очима постає виснажена війнами українська земля, на якій «споконвіку скрізь лилася кров». Виринають історичні ремінісценції; у напливах роздумів про українську долю виникають постаті Яреми Вишневецького, Байди, Наливайка, Остряниці... А після того, як випадковим супутником Марусі стає безіменний мандрівний дяк, у розмовах цих двох прочан усе настирливіше починає звучати болюча тема чорних дір історії, пам'яті й безпам'ятства. Підтверджується правота слів Івана Іскри: чи вартий чогось народ, який нехтує своїми співцями, страчує їх?

Дяк і собі долучається до болючої теми: про руїни Трої знає кожен, бо ж був Гомер, розмірковує він, – а хто ж у світі знає про Київ, про героїв української історії? І зітхає: «Велике діло – писані слова...» Не назване, не записане у «великій книзі» народу береться попелом, непізнане – переходить у небуття. Залишається хіба що зітхнути: «Хоч би які лелеки Гомера нам в колыску принесли!»

А втім, мандрований дяк, цей бувалий у бувальцях книжник-мудрагель, апологет духовної свободи, здається, таки не здогадався, що поруч із ним була саме та поетеса, чиєму талантові під силу

«велика книга нашого народу»! Та й хіба тільки дяк? У глибинах свідомості нації ще не визріла, не оформилася потреба в писаних словах, у духовних провідниках, у таких співцях, як Чураївна, яка почувается зайвою на своїй землі. Іван Іскра, гетьман Богдан, мандрівний дяк – чи не замале коло тих, хто розуміє, що не лише шаблею утверджується Україна?

Маруся в тій подорожі до Києва переважно мовчить, то слухаючи дяка, то думаючи своє. Її випалена стражданнями душа все частіше зосереджується на вічному. Вона мовби прощається зі світом, передчуваючи, що її життєве коло замикається...

І все ж Ліна Костенко завершує історію Марусі Чурай картиною радісного пробудження природи. Фінал поеми – симфонічний: мотив смерті тут вплетений у пронизливу музику розмаїтого, невичерпного у своїх формах, трагічного і прекрасного життя, якому немає кінця (піднесена хвала життю у його конфлікті зі смертю – також характерна риса неоромантичного стилю!). Маруся відчуває подих «світлого воскресіння», уже стоячи на краю своєї долі. Вона чує, що Полтавський полк, вирушаючи на війну, співає їй «Засвіт встали козаченьки», отже й Марусині пісні стають часткою боротьби за волю України. Вони – теж фрагмент великої симфонії історії.

КОНТРАСТИ

Неоромантичний світ завжди сповнений різких контрастів, а контраст, казав Іван Франко, є «одним із наймогутніших способів поетичного малювання». Контрастне малювання збуджує душу читача; воно «шарпає нашу уяву від звичайного асоціаційного ряду до незвичайного або просто супротивного». Найефектніше це відбувається у «тих творах, де темою є змішані чуття, драматичні ситуації, сильні людські афекти та пристрасті» (Франко І. Із секретів поетичної творчості. – К., 1970. – С.101

Так і в романі Ліни Костенко: вже у сцені суду зі строкатим багатоголоссям дисонує загадкове мовчання Марусі Чурай. Усе мовби розкололося навпіл: світ вільний, органічний зіткнувся з закостенілим, бюрократичним, безнадійно догматичним. Дві іпостасі цього розколотого українського світу – безстрашні запорожці й «домарики», які сидять по запічках. З одного боку – козацька вольниця, природність людських стосунків, безоглядність і відкритість натур; з другого – лати умовностей і функцій, обережність і розрахунок, замороженість «буквою» ієрархічних писаних та неписаних законів, вислужливість і звичка до імітації, гри, «театру».

Красномовною є та сцена в першому розділі, в якій козак Лесько Черкес вибухає гнівом проти «домариків»:

*Він тільки зблід і губу закусив,
та так судейських з себе і струсив:
– Ви канцілюги, у чорнилі пальці,
бумажне кодло, воло набивне,
хвотальники, в походах небувальці,
кого взялись подужати ... мене?!
Та навпростець, в єдиний сплиг, спрожогу
Такого хлопця вдержати хіба? -
Поміж людей проклав собі дорогу,
Та по столу навідліг як вруба!
Суддя здригнувся. Одсахнувся натовп.
Горбань охляв од чуба до халяв.
Козак спітнів. Козацька шабля навпіл.*

А стіл стоїть. Так само, як стояв сцена ця, як бачимо, символічна. Стіл, об який розламується козацька шабля, – то вже не просто реалістична деталь: ідеться про незрушну, вічно-живу, мало не демонічну «владу столів»! А «влада столів» називається знаємо як: «бюрократією»...

Романтичне двосвіття у романі Ліни Костенко має драматичний вираз. Особливо пронизливими є контрасти, яких сповнена історія кохання. Чураї і Вишняки. Іван Іскра і Гриць Бобренко. Небо і земля. Поезія і проза. Максималізм і прагматизм. Безоглядність і «тверезість». Душевний порив і меркантильний розрахунок... У цих альтернативах відлунює драматургія «Лісової пісні» з її тужливим мріянням про волю, чистоту, природність...

СИМВОЛИ

Сцена, в якій козацька шабля розламується, не витримавши удару об вічний стіл, далеко не єдиний символічний план у неоромантичній стихії «Марусі Чурай». Мерехтіння, прирощення смислів відчувається і в короткому, сповненому життєрадісної ясності й «усміхненості» розділі «Дідова Балка». Йдеться в ньому про діда Галерника – «самітника і химерника», справді «немрущого діда», який не збирається ховатися у фортецю від напасників. Він залишається у своїй Дідовій Балці в лиху годину, пережити яку йому допомагають презирство до смерті й зневага до ворога. Щось є в ньому від козака Мамая, щось – від запорозьких характерників, щось

– від козака Невмираки із Франкових «Великих роковин», від Довженкових дідів... Це живе уособлення роботящого українського роду, символічно-легендарний образ, що навіює відчуття неубієнності України...

ТУГА ЗА НЕБОМ

Неоромантичні твори залишають «післясмак»: вони пробуджують тугу за тим самим НЕБОМ, що є альтернативою приземленому, сірому буттю. Перегорнувши останні сторінки новели Михайла Коцюбинського «На камені» чи його ж повісті «Тіні забутих предків», ми залишаємося наодинці з пронизливим відчуттям крихкості світу, в якому обертається людина. Світло змагається з темрявою; усе трагічно балансує; мертва хапає за ноги живих... Проте над усім тим панує могутній поклик метафоричного неба, вічний порив душі людської, яка прагне чистоти й краси.

Це неоромантичний емоційний реєстр, притаманний не лише прозі Коцюбинського 1900 – 1910-х років, а й «Лісовій пісні» Лесі Українки, деяким творам Олександра Олеся... Ви ще не забули «тугу аж до сліз» в очах Мавки? У фіналі драми вона стає й нашою тугою за гармонією, досконалістю душ, повітрям свободи...

Роман Ліни Костенко також сповнений неоромантичних почуттів. Туга за небом тут така ж сильна, як і віра у тріумф життя, у можуть і безсмертя високого поетичного слова, зрештою – в неубієнність України, душа якої озивається у піснях Марусі Чурай (Зі статті <https://www.yakistosviti.com.ua/uk/Obrazna-sistema-tvoru-u-gendernomu-aspekti-Podibni-motivi-u-tvorchosti-Lesi-Ukrayinki-ta-Lini-Kostenko>).

Завдання 5. У романі «Маруся Чурай» вдало змодельовані авторські афористичні прислів'я, які створюють специфічну емоційну атмосферу та романну естетику. Ці прислів'я багато в чому підсилюють характеристики персонажів і підкреслюють важливі аспекти людського духу та ментальні пошуки. Вони не тільки абстрактно висловлюють вічні питання, а й конкретизуються їх через національне буття, зокрема через його соціальні, моральні та політичні проблеми конфлікти. Прочитайте цитати з роману «Маруся Чурай» доведіть, що вони є виразами національного буття українців.

- *Вона ж була як голос України, що клекотів у наших корогвах!*
- *Людей такого рідкісного дару хоч трохи, люди, треба берегти!*

- В розмові я, сказати б, то не дуже. А в пісні можу виспівати все.
- Вона піснями виспівала душу. Вона пісні ці залишає нам (Іван Іскра про Марусю Чурай та її пісні).
- Хай стане совість на сторожі права.
- ..світ вже так змішаний на злі, що як платити злочином за злочин, то як же й жити, люди, на землі?
- А як подумать, – що таке душа? Як той казав, це – горизонт до Вічності
- Життя – така велика ковзаниця. Кому вдалось, не падавши, пройти?
- Що час летить, а треба якось жити. Любов любов'ю, а життя важке.
- В житті найперше – це притомність духа, тоді і вихід знайдеться з нещастя
- Історії ж бо пишуть на столі. Ми ж пишем кров'ю на своїй землі
- І кожна мить то може бути кінцем, то може бути початком перемоги.

Завдання 6. Дослідниця І. Пономаренко вважає, що лексико-семантичне поле кольору як елемент поетичномовної картини світу Ліни Костенко складається з таких мікрополів: мікрополе назв білого кольору (86 колороназв), чорного кольору (53), сірого кольору (31), червоного кольору (44), жовтого кольору (59), зеленого кольору (9), синього кольору (24), неозначених кольорів (34). Аналіз фактичного матеріалу показує, що використання колороназв у її творчості виявляється як важливий засіб вираження різноманітних мотивів, тем та ідей її поезії. Наприклад, (світ білий, чорний, кривавий, голубуватий; душа біла, наче сонце, чорна, темна, отемніла, сіра; небо блакитний сад, склепіння голубе; жовтогаряче сонце, як нагідка; чорне вино лукавства та ін. *Випішіть з тексту роману приклади колороназв. Яке їхнє семантичне та естетичне значення в тексті твору?*

«Поетичне слово стало причиною Василю [Василь Стус] біди, за його Слово його тяжко покарано. Але воно ж, Слово, віддячилося тим, що додало сили і гордості за найтяжчих умов» (І. Дзюба)

Завдання 1. *Василь Стус -- людина рідкісної моральної обдарованості, голос сумління у світі розхитаних і розмитих*

понять чести, правди, порядности. Він зберіг свій стиль до кінця. І це було основою його трагедії. Він ніс даровану йому іскру Божу з гідністю і лицарською одвагою, не згинаючись і не обминаючи. На такій дорозі поети гинуть.

Коротко -- етапи його життя.

- ✓ Народився на Вінничині в селянській сім'ї -- на Святвечір 1938 року.
- ✓ Дитинство і навчання в школі -- на Донеччині.
- ✓ Закінчив Донецький педінститут.
- ✓ Військова служба -- стройбат на Уралі -- три роки.
- ✓ Аспірантура в інституті літератури і виключення з аспірантури за участь в акціях громадського протесту.
- ✓ Різні чорні тимчасові роботи -- сім років.
- ✓ Арешт, мордовські табори суворого режиму -- п'ять років.
- ✓ Заслання в маєаданському краї -- три роки.
- ✓ Другий арешт за участь у правозахисній гелісінкській групі -- відбув п'ять років...
- ✓ Смерть у таборі особливого режиму на Уралі, на сорок сьомому році життя -- 4 вересня 1985 року. І могила нумер дев'ять на табірному цвинтарі.
- ✓ Перевезення праху й поховання в Києві 1989 року.
- ✓ Творчість Василя Стуса можна поділити на три періоди:
 - Дотюремний.
 - Тюремний.
 - Прощальний.

Розширте етапи життя поета поетичними творами, які він написав у ці періоди.

Завдання 2. Проаналізуйте листи В. Стуса до сина, визначте життєву позицію поета. Які естетичні ідеали Василя Стуса виявляються через листування в процесі виховання Дмитра? Яким хоче бачити В. Стус свого сина? Чи хвилює В. фСтуса те, як підліток зрозуміє його життєву позицію? Що поет радить читати та вчити напам'ять? Чому? Напишіть листа поету.

«Мені подобаються люди, що, як кажуть, «пруть буром», тобто, мають свій норів. Ці люди – нещасливі в житті, зазнають усіляких страждань (щасливі – здебільшого безхребетні, ті, що, як покірне телятко, дві матки ссуть). У житті доводиться обирати: або цікаву муку або нецікаве щастя. Більшість, звичайно, обирає щастя, хай і нецікаве (точніше: вони воліють цікавого щастя, але

здобувають украй нецікаве). Тому конозистий філософ німецький і писав: «Ви, що йдете на смерть (може бути і не смерть, а мука – це я додаю), – люблю вас». Так казав Заратустра, Зороастр. «Мудрість» життя в тому, щоб пристосовуватися до умов. Хто не пристосовується – той не «мудрий». Перших чекає пороссяче щастя, других – орлина смерть. Обирай, синку, сам, що Тобі до вподоби. Сам я зробив – для себе – вибір. Твоє життя – є Твоє. Вибір Ти повинен зробити самостійно, аби це була Твоя воля, а не мамина чи дедина чи моя. Просто мусиш знати, що Тебе чекає – на одній і другій дорозі. Перша дорога – дуже людна (як на прохідній у часи пік!), друга – майже безлюдна. Коли-не-коли перейде нею якийсь мучень – із дуже виразним обличчям і попущеними кутиками уст. Хочеш – продовжу? Власники пороссячого щастя мають мрію: от би туди, де орел літає (тільки б без мук!). Орли відчують постійну спокусу: от би зазнати земного щастя, тільки без п'ятчка на носі! Отака, бач, діалектика життя.

Буває часто: людина знає бозна-скільки, але розмовляти з нею вкрай нудно, бо вона нічого не тямить розповісти цікаво: в неї нема свого стержня, хребта, до якого кріпиться вся кісткова система. Тобто, така людина не має самої себе (все інше – телевізор, машину, дачу, штани, професію – має!). Це гарба сіна, сяк-так наваленого на купу, під якою пищить, як руда миша, квола натурочка маминого мазунчика – хай навіть і з сивим волоссям на голові. Це – вкрай безнадійний варіант людського існування, бо тут уже ніхто не порятує – коли немає самого себе. А коли людина має себе, свій хребет, свій центр, свою основу, свою гравітацію, сказати б, тоді все падає на свої місця – і людина схожа на Ейфелеву чи Останкінську башту, а не на гарбу сіна».

Лист Василя Стуса до дружини й сина

«Не знаю, чи є в Тебе дівчина. Коли є (чи – коли буде) – намагайся, щоб вона була вища за Тебе. Тобто, щоб Ти дотягався до неї, а не опускався. Коли ж вона надто земна, то вигай її – небесною, і вона стане небесніти. Але краще, щоб у неї було і землі, і неба. Дівчина має надати Тобі змогу – кращати, а не гіршати.

Любов – то, може, єдина справжня квітка, подарована людині Богом. Тільки в любові людина розумна. І навіть: що більше, дужче любиш – то розумнішаєш. Інших квіток, кращих за цю, квітку любові, я не знаю.

Не знай поганих дівчат – хай вони для Тебе просто не існують (я, скажімо, в свої 46 років просто не вірю, що бувають жінки, які лаються, обманюють, продаються і т.д. і т.п.). У мене, слава Богу, такого досвіду не було. І тішу себе тим, що знайомі дівчата моєї молодості ставали кращі коло мене (а я – коло них).

Так було і з мамою-Валею – найкращою, найлюдянішою, найцнотливішою моєю дівчиною: я став кращий од неї, вона – од мене. Я дякую Долі, що Валя – моя дружина, мама мого сина (у мене прекрасна мама – бабуся Їлінка, у мене прекрасна дружина, так схожа – у моїх очах – до моєї мами)».

Василь Стус (З листа до сина)

«Люди мають жити, як янголи: з любов'ю одне до одного, з почуттям, що всі люди брати, рівні, чесні, богоподібні, всесильні, незламні, кришталеві.

Світ - це таночок усіх людей, що взялися за руки і чаються братами, просвітлими душами, що ширяють межі небом і землею – як степові жайворонки, співом славлячи сонце і дощ, і сніг, і бурю, і річку, і дерева, і птаство, і метеликів, і тигрів, і щедриків (сонечка!), і вовків.

Бо все - живе і хоче жити. Тож хай живе - усе, що росте, цвіте, пасеться.

А ми, брати-люди, - посеред квітів, птаства, і звірини, і дерев. Усе, що ми зробимо доброго, піднесе небо ще вище, від нашої доброти хмари стануть біліші, а небо - голубіше, а сонце - ясніше.

Бач, сину, я хочу, щоб Ти виріс чесним, мужнім, мудрим чоловіком. Бо людина буває тільки така. Інша проживе, проскніє, прожере не з одного єгипетського глечика – поки й гегне. А чи була вона людиною? Чи було в неї життя? Чи залишила вона по собі добрий слід?»

Василь Стус (З листа до сина)

Завдання 3. Прочитайте наведені цитати В. Стуса. Як відображають вони життєве тло українців? Які із них стали пророчими?

- 1. «Долі не обирають... Її приймають – яка вона вже не є. А коли не приймають, тоді вона силоміць обирає нас»*
- 2. «Кожен кат любить червоне вино, нагріте до 36 градусів»*
- 3. «Митець потрібен своєму народові та й усьому світові тільки тоді, коли його творчість зливається з криком його нації»*

4. *«Народ ще тільки осмислює конституційні простори своєї свободи,
а уряд уже стріляє»*
5. *«Творчість – то тільки гримаса індивідуального болю»*
6. *«Сидиш на сухарях – то і душа прозора,
І відлітає страх, і твердне непокора»*
7. *«Терпи, терпи, терпи – терпець тебе шліфує,
Сталить твій дух – тож і терпи, терпи»*
8. *«Як добре те, що смерти не боюсь я
і не питаю, чи тяжкий мій хрест,
що перед вами, судді, не клонюся
в передчутті недовідомих верст...»*
9. *«За обрієм обрій, за далями далі, -
допоки напруглий не вигасне день, –
погребли тополі в глибокій печалі
своїх калинових, вишневих пісень,
бо вже ослонився безокрай чужинний,
і гнеться в жалобі кривавий розмай.
Прощай, Україно, моя Україно, чужа
Україно, навіки прощай!»*
10. *«Від горілки шлях до витверезника, від гашиша – до в'язниці, за
читання книжок платимо життям. Народився – щоб читати»*
11. *«Напередодні свята,
коли люди метнулися по крамницях,
виносячи звідти шпроти, смажену рибу,
шинку і горілку з перцем,
якийсь дивак, обутий в модні черевики
(такі тиждень тому були викинули
в універмазі «Україна» – двадцять два
п'ятдесят з навантаженням – дитячі штанці
вісімнадцятого розміру), облився чортівнею
і підпалив себе.
О, він горів, як поросся, смажене примусом, –
налетів на людей, що культурно собі стояли
в черзі за цитринами.
Порозбігалися усі як один:
від нього так несло смаленим –
носа було навернути ніяк.
На щастя узялося кілька міліціонерів,
одразу вкинули його в машину*

*і помчали в бік Лук'янівки.
А черги ми таки достоялись. Аякже:
що то за святковий стіл без цитрин?»*

Завдання 4. *Василь Стус помер у тюремному карцері табору особливого режиму ВС-389/36 (Росія). Це сталося 31 рік тому – 4 вересня 1985 року. Віктор Медведчук виступав захисником у процесі над поетом і дисидентом. До цього ще ніхто не оцінював його адвокатську роботу з професійної точки зору, зокрема у розрізі дотримання правил адвокатської етики.*

Після смерті Стуса Віктора Медведчук очолив адміністрацію президента Леоніда Кучми, згодом він став кумом президента Російської Федерації Володимира Путіна, який хрестив його доньку Дарину, представляв Україну в Мінському переговорному процесі, після повномасштабного вторгнення мав плани очолити Україну...Перегляньте у інтернеті дописи про «ведмежі послуги» цього діяча. «Історія Медведчука як частки пропагандистсько-тоталітарної системи Радянського Союзу має бути почута не лише в Україні, але і у світі. Правду з історії не викреслиш», - написав у Telegram Олександр Ткаченко.

➤ *З якою метою саме ця людина була призначена бути адвокатом поета?*

Завдання 5. Прочитайте тези із судової справи В. Стуса:

«Я вимагаю, щоб у судові засідання мали доступ представники зарубіжної і радянської преси, а також ті особи, які хочуть бути присутніми у судовому засіданні»

«Я відмовляюсь від адвоката Медведчука і взагалі від любого Радянського адвоката. Я вимагаю адвоката з міжнародної правової організації»

Чому так категорично висловлювався поет?

Чому було спочатку заборонено поширювати книгу журналіста Вахтанга Кіпіані «Справа Василя Стуса»? Створіть рекламний хештег до цієї книги.

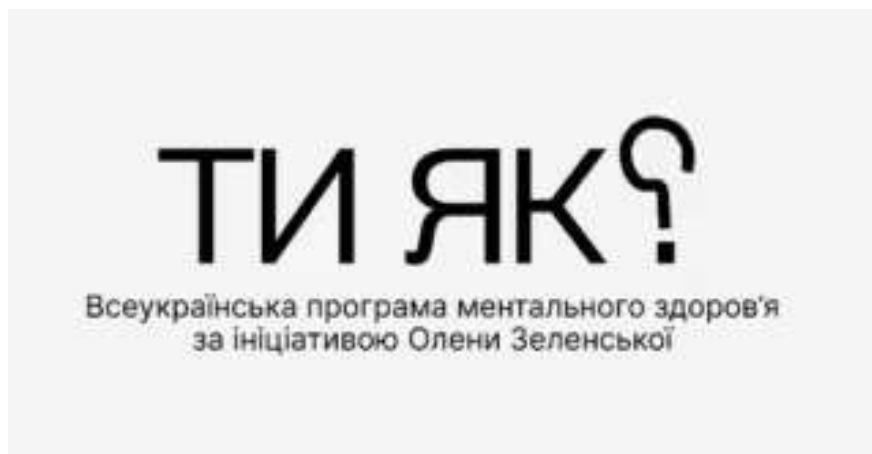
РОЗДІЛ 5

РОЗВИТОК МЕДІАГІГІЄНИ ТА РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ

Ячменик М.М.

кандидат педагогічних наук, старший викладач

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Відвідай сторінку <https://bf.in.ua/useful/>, яку створено у межах Всеукраїнського проєкту з підтримки ментального здоров'я за ініціативою Олени Зеленської для сприяння формування в суспільстві культури піклування про ментальне здоров'я, поділитися ефективними інструменти, які допоможуть турботи про свій внутрішній стан.

Завдання 1. Відвідай зазначений сайт. Відкрий розділ «Етика взаємодії у періоди стресу» виконай вправу «Як слухати, щоб підтримати людину». Виділи для себе 3 ключових тези у спілкуванні з людиною, яка потребує допомоги.

Завдання 2. Відвідай зазначений сайт. Відкрий розділ «Люди з досвідом війни. Гідність. Взаємодія» виконай вправу «Повернення з фронту. Що має розуміти суспільство». Знайди в тексті організації, які спрямовані на реабілітацію ветеранів.

Довідник «Базові навички турботи про себе та інших» базується на матеріалах ВООЗ та є адаптованим керівництвом «Базові психосоціальні навички». Цей довідник є проектом, здійсненим Консультативною групою Постійного міжвідомчого комітету з питань психічного здоров'я та психосоціальної підтримки.

Завдання 3. Відкрий посібник (<https://drive.google.com/file/d/17nZtzDMUF-E9hlsXDTed8K925d4wda9S/view>) на сторінці 2. Ознайомся з ознаками стресу. На сторінці 3 опрацюй малюнки та познач, які ознаки стресу ти помітив у себе.

Завдання 4. Відкрий посібник (<https://drive.google.com/file/d/17nZtzDMUF-E9hlsXDTed8K925d4wda9S/view>) на сторінці 37-41. Опрацюй техніки «Техніка релаксації (повільне дихання)», «Заземлення при надмірних емоціях», «Дистанціювання від негативних думок («відчепитися з гачка»)), «Майндфулнес (усвідомлене пиття)». Подумай, яку б з технік ти міг практикувати щоденно.

Проект «Скажи чесно, ти як?» спрямований на формування культури піклування про психічне здоров'я, він реалізується за підтримки Всесвітньої організації охорони здоров'я. Експертна підтримка проекту – Центр психічного здоров'я та реабілітації «Лісова поляна» МОЗ України.

Завдання 5. Відкрий YouTube-канал https://www.youtube.com/watch?v=1QwDLcLgyRg&list=PLwL4PWi8_YrdqCnTbYX4TQUumbpRCqtс2. Подумай, яку б річ ти міг носити з собою, яка б відволікала тебе у випадку гострого панічного стану (камінчик, каблучка, амулет тощо). Заздалегідь потренуйся напрацювати навичку 5 запитань: опиши колір, розмір, текстуру, відчуття, запах тощо.

Всесвітня організація охорони здоров'я. (2021). Важливі навички в періоді стресу: ілюстроване керівництво. Європейський регіональний офіс Всесвітньої організації охорони здоров'я. <https://iris.who.int/handle/10665/339150>. License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO

Завдання 6. Завантаж книгу «Важливі навички в періоді стресу: ілюстроване керівництво. Копенгаген. Європейський регіональний офіс Всесвітньої організації охорони здоров'я. (<https://iris.who.int/handle/10665/339150>). 2020. 128 с. на телефон або планшет. Постав ціль опрацювати 4 сторінки щодня протягом місяця. Це можна робити, якщо зранку турбує безсоння, по дорозі на роботу, після важкого навчального дня або перед сном.

Навчальний курс від BetterMe та ВООЗ в інтерактивній формі формує навички самодопомоги при стресі.

BetterMe: Mental Health – додаток для комплексної турботи про ментальне здоров'я, з лютого 2022 року є безкоштовним для користувачів з України.

Завдання 7. Завантаж Мобільний додаток BetterMe: Mental Health на телефон або планшет. Постав ціль практикувати в додатку навичку самодопомоги при стресі протягом 21 дня. Саме стільки, на думку американського хірурга Максвелла Мольца, потрібно для нашого мозку, щоб перевести навичку у звичку (автоматизму).

Проект Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «ПОРУЧ» – це онлайн та очні, групові та індивідуальні психологічні консультації для підлітків, вчителів та батьків, які через війну пережили травматичні події. ПОРУЧ – спільний проект Міністерства освіти і науки України, Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), Українського інституту когнітивно-поведінкової терапії та ГО «ВГЦ «Волонтер».

Завдання 8. Відвідай сайт (<https://poruch.me/>). Ознайомся з рубриками «Підліткам», «Батькам», «Освітянам», «Психологам». Подумай, до якої б із зазначених спільнот ти хотів би доєднатися за потреби. Перейди за лінком та зареєструйся через Гугл-форму.

Гарячі лінії психологічної допомоги:

- Лінія Національної психологічної асоціації 0 800 100 102 (з 10:00 до 20:00 щодня, дзвінки безкоштовні). Телефони для зв'язку з-за кордону доступні тут
- Урядова «гаряча лінія» 1545, з питань протидії торгівлі людьми та домашньому насиллю – 1547 (цілодобово, дзвінки безкоштовні)
- Лінія міжнародної гуманітарної організації «Людина в біді» 0 800 210 160 (цілодобово, дзвінки безкоштовні)
- Лінія емоційної підтримки MOM – 0 800 211 444 (з 10:00 до 20:00 щодня, дзвінки безкоштовні)
- Лінія запобігання самогубствам Lifeline Ukraine 7333 (цілодобово)
- Лінія кризової допомоги та підтримки Українського ветеранського фонду при Мінветеранів 0 800 33 20 29 (цілодобово, дзвінки безкоштовні)
- Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації ГО «Ла Страда-Україна» 0 800 500 335 (з мобільного або стаціонарного) або 116 123 (з мобільного) (цілодобово, дзвінки безкоштовні)
- Національна гаряча лінія для дітей та молоді ГО «Ла Страда-Україна» 0 800 500 225 (з мобільного або стаціонарного) або 116111 (з мобільного) (цілодобово, дзвінки безкоштовні).